KAREL VAN DE WOESTIJNE

DE SCHROEFLIJN. II

OPSTELLEN OVER LITERAIRE KUNST

UITGEGEVEN TE BUSSUM BIJ
C.A.J. VAN DISHOECK IN 'T JAAR 1928

200875_026

woes002schr02

De schroeflijn. Deel 2: opstellen over literaire kunst

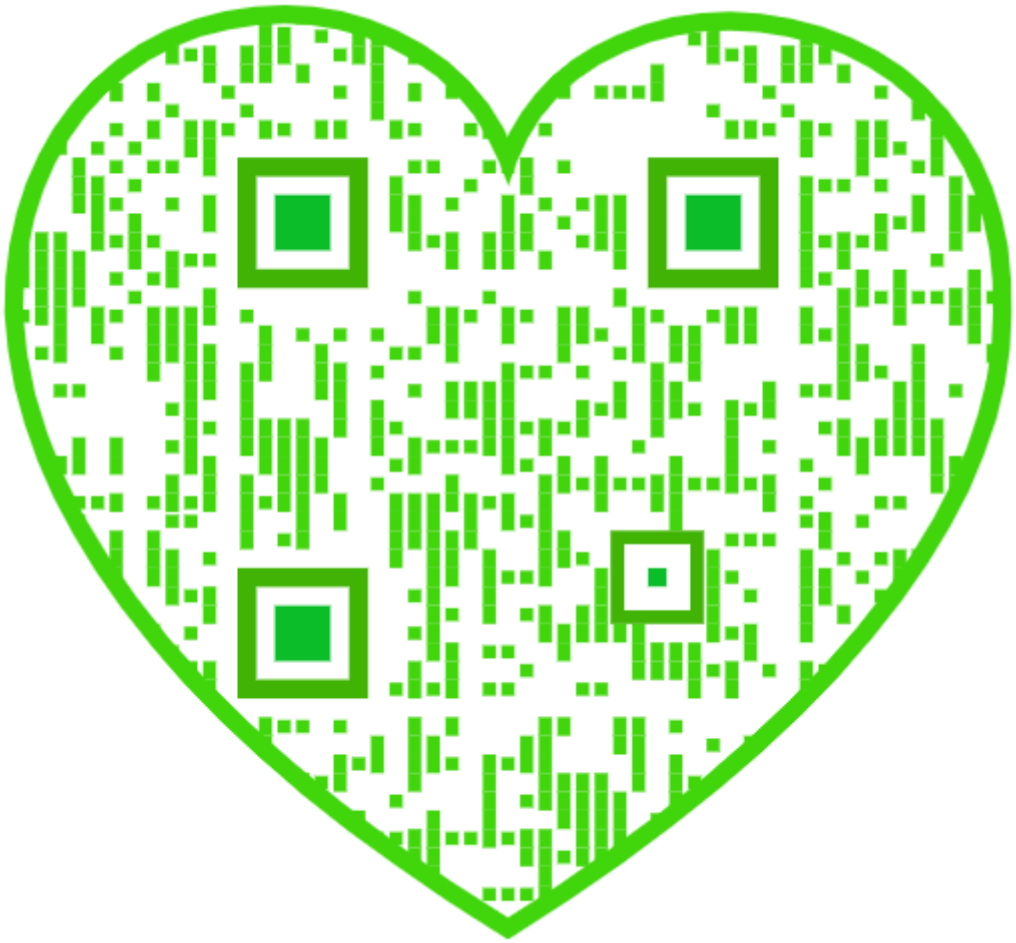

DE SCHROEFLIJN

II. OPSTELLEN OVER LITERAIRE KUNST

DE SCHROEFLIJN

DOOR

KAREL VAN DE WOESTIJNE

II

OPSTELLEN OVER LITERAIRE KUNST

1928
N. V. STANDAARD-BOEKHANDEL, BRUSSEL
C. A. J. VAN DISHOECK, TE BUSSUM

PROSPER VAN LANGENDONCK

I

« O weest mij goed, gij die mijn vrienden zijt,
of simpel menschen, die de menschen mint;
ik ben zoo zwak, zoo droef, zoo lafgezind,
zoo zonder veerkracht in den mannenstrijd ».

Aldus kreunde, aldus zuchtte Prosper van Langendonck. Het was in het jaar 1892. Hij was één en dertig oud, en, meen ik wel te mogen zeggen, in het volle, gerijpte, zelfs reeds-gelouterde bezit van zijn beste kracht. Ik weet niet of hij zich ooit volledig-gelukkig heeft kunnen achten; maar het jaar te voren had hij de eerste fragmenten mogen schrijven van zijne « Beatrice », die de uiting zijn van een groot zelf-verwinnen, met nàklank wel van den strijd, maar de uitspraak tevens van een ascetischen hoogmoed, die diepere vreugden schenkt dan wat schamel menschenheil. Het was de tijd dat hij, in geweldigen rythmus, gezongen had, met een hartstocht waarvan bewustheid en oprechtheid vertellen :

« En 't kan niet stille staan,
mijn hart, en 't gaat en gaat van in der eeuwen,
en bouwt en bonst en breekt en bouwt, en tart
al wat gewoonte en wisheid tegenschreeuwen,

zoekt smart in vreugde en dan weer vreugde in smart,
week kinderhart, ontembaar hart der leeuwen,
mijn menschen hart, - o menschdom in mijn hart... ! »

Het was de tijd ook dat hij in « Van Nu en Straks » zijne zoo diepzinnig-overtuigende belijdenis : « De Herleving der Vlaamsche Poëzij » publiceerde, waarin het heette : « De bron van alle kunst is toch de mensch, met zijne eeuwige gevoelens, driften, verzuchtingen; de immer strijdende en toch gezellige, beminnende mensch, die schept uit liefde, geniet in 't scheppen en zich bemint en bewondert in 't eigen maaksel; de mensch bezield met algemeene sympathie,

die al 't geschapene aan de wijde borst wou prangen,

en haten kan met al den gloed van een teleurgestelde liefde; die hoogst en volledigst verpersoonlijkt is in *Den Dichter*, den grooten intuïtieve.

« Deze voelt immers dieper, fijner, sterker de betrekkingen die 't stoffelijke en 't ideëele zijn doorkruisen en onderling verbinden; in hem samenloopen met maat, gewicht, getal; gerythmeerd worden in de eenheid zijner sensitieve en intellectueële ziel. In hem weerspiegelt zich de schepping zoo wonderbaar en leeft er met zoo innige pracht, dat zijn wezen als wegsmelt in haar glorie en hij soms aan 't droomen gaat, dat zij al God is en hij een deel der Godheid, of in 't hoog bewustzijn van zijn persoon zich inbeeldt de schepper, de bezieler, de toonaangever te zijn der eindelooze harmonie van het Al. Maar zijn rusteloos streven naar immer verder, naar schoonheid, naar waarheid en geluk; naar 't mysterie, 't onbereikbare absolute, is 't begin der door hem zoo onuitsprekelijk-schoon gevoelde relatie — in hem schoonste aller rythmeeringen — die van hem uitgaat naar 't volstrekt ware, goede, schoone : naar God ! ».

Aldus had geen dichter over poëzie gesproken sedert Alfred de Vigny in zijne inleiding tot « Chatterton ». Van Langendonck deed het niet met de wrangheid, met den wrok die Vigny's betoog verminderden; hoe diep-klinkend ook de leerende ernst was van wie de hoogste wetenschap vermag mede te deelen, vernemen wij in dit rijke proza het gedempt hymnaire van wie die wetenschap uit zich-zelf opgedolven had. Van Langendonck, die niet dikwijls een lyrisch-bezetene is geweest, bezat, om dat dertigste jaar, zich-zelf, zooals weinigen het ooit hebben gedaan. Het verstrekte hem eene strengheid die apostolisch is; hij mag zijne oogen sluiten op de innerlijke vreugd van eene ervaring, die niet minder dan eene openbaring was. Had hij dan iets nieuws gevonden? Het is misschien onze eenige veiligheid, van ons dichters, dat er niets meer te ontdekken valt. Doch dat Van Langendonck, in dien tijd meer dan in welken anderen, steeds den indruk geeft van een groot dichter te zijn, het is dat hij de belangrijkste gemeenplaatsen, waar eeuwen gemoedsleven op hebben berust, doorvoeld heeft, en uitgedrukt, alsof hij ze, met de onstuimigheid van zijne breede ziel, had gelezen in de oogen van God-zelf.

En zie : dit was de man, de schoone dertigjarige met zijne bleeke en donkere verschijning, met zijne rijzige doch pezigsterke gestalte, die ineens smeekend bedelen kwam :

« O weest mij goed, gij die mijn vrienden zijt »,

na, korte maanden te voren, de bekentenis te hebben gestameld :

« Mijn almacht is onmachtig »,

in een sonnet dat eindigd op dit vreemde, want vertwijfelend gebed :

« Ik voel, o God, in deemoed neergebogen,
Den zachten weemoed van uw verren schijn ».

***

Wat dan was het, dat dezen groote, die de scheppingsdaad zoo diep in zich had begrepen en ze onmiddellijk vermocht te uiten in functie van de eeuwigheid; wat was het dat dezen absoluten dichter die het menschelijke had weten op te heffen aan gebeurde armen naar het gelouterd-volstrekte, zonder er zelf, voor zich-zelf, meer van over te houden dan een hoogmoed dien hij weldra verzaakt als de laatste zwakheid; wat was het, dat Prosper van Langendonck, op de kimme des levens gerezen, ineens sloeg met den angst des kinds, met de leêgte der onmacht, en hem van den triumphantelijk-genaderden God niets overlaat dan een verren schijn, die zelfs zijn deemoed beteekenis en waarde ontneemt?

Men zal u zeggen dat gij den Heer niet verzoeken zult, noch het Licht naderen dan onder dreigement der blindheid. Ik voor mij mag het houden met meer menschelijke verklaringen; ik zeg : in de lucht-ijlte van zijn verwonnen grootheid, waartoe geen menschen-geruchten nog rijzen, waarin geen stoornis nog kan worden gebracht, heeft de Dichter ineens de diepere bediedenis van zijne waarde gekend. Prosper van Langendonck, leerling van Dante, die op een zeker oogenblik kan hebben gedacht voor ons te zullen staan met het gebaar van een Dante-figuur; hij die, middeleeuwsch maar met het volle besef van de beteekenis zijner woorden, kon spreken van de « eenheid der sensitieve en intellectuelle ziel », en het opperste wezen van het dichterschap meende te kunnen vatten

in het begrip der relatie van den afgetrokken mensch tot den afgetrokken God : Prosper van Langendonck doet mij, op dit plots-kenterende oogenblik van zijn leven, denken aan wat van Dante-zelf wordt verteld, toen hij, zekeren nacht, kloppen ging aan de kluis van den heilige van Assise. Wat heeft, dien stormnacht, de alles-peilende zanger der Commedia den kleinen Arme, den poverello Franciscus kunnen vragen, die naakt het vaderhuis had verlaten om de vraat der armoede te worden? — Het is Van Langendonck die antwoordt : « Mijn almacht in onmachtig; o, Wees mij goed ! ».

Het is immers de straf van wie te hoog zijn geklommen, dat zij zich voor altoos alleen zullen gevoelen; en dezen is geen hoogmoed nog weldadig genoeg, dan dat zij er een voldoende viatiek aan hebben zullen. Volstrekte eenzaamheid, o gij het doelwit van wie, terecht misschien, te goed zich achten voor de menschen, « groote intuïtieven » die al te vlug en al te spoedig, met de gulzigheid der oppermachtige levensbelijders, van den mensch de eeuwige gevoelens, driften, verzuchtingen tot zich hebben aangehaald en ze hebben verslonden, en zelfs den haat hebben genoten met al den gloed van eene liefde; — o eenzaamheid, wat kunt gij overlaten, na een trots die reeds eene wroeging is, dan de ontbering en den onleschbaren wolvenhonger naar de schamelste « nourritures terrestres »? — Niet het moeilijkste is, de kimmen te bereiken in haar volle licht, al is daar de duizeling die slechts weinigen trotseeren; het moeilijkste is, het pad terug te vinden dat weêr naar de aarde en onder de menschen leidt. Gij hebt gestaan met uwe oogen op de hoogte van de zon, op een ijs zóó doorschijnend dat het uw wezen weêrspiegelde als tot in de diepste geheimen der wereld. Maar gij hebt ook de ijlte gevoeld die uw borst

omklemde, die uwe ademhaling onmogelijk zou maken, die uw bloed, uw menschenbloed, de organen uitdrijven zou langs waar gij de wereld waarnemen moogt. Eenzaamheid der klippen, gij hevelt het menschenbloed uit oogen, uit ooren, uit neus en uit mond; niets nog mogen wij worden gewaar, waar wij nochtans van leven moeten; wij ledigen ons aan ons eigen inhoud; weldra zijn wij niet meer bij machte, te verlangen naar den dood...

— Dertig jaar oud, in 't midden van den weg des levens, had Van Langendonck, die toch de taaiheid niet bezat der groote mystici, zijn toppunt bereikt. Nauwelijks had zijne zool het betreden, of de duizel trad in.

— « o Weest mij goed ! » Helaas, wat kon hij nog geven in de plaats? En is het geen menschelijke wijsheid, den reinen Thor te ontvluchten?

***

Het geestelijk zwerven zou weldra beginnen. Al wat hij nog bezitten mocht aan menschen-liefde in zijne groote ziel, schroomvallig-weigerig zou hij het schenken aan zijne vrienden; hij zou het zelfs vergooiën aan de onverschilligste, en ook aan de kwaadaardigste vreemdelingen. Arme orgeldraaier wien, nu en dan met kleinen geest en braaf-goed hart, een kruimel of een cent wordt gegund, doch, waar hij zijn leven maalt in zijn stokkende deuntje, zich zoo moederziel alleen voelt :

« Ik weet niet waar ik ga,
Ik weet niet waar ik sta...

Mijn ziel is moede en krank
en hoort geen stemmenklank,
en vindt geen vaste baan
in 't ijlend ommegaan,
en wentelt buiten 't spoor,
door 's Eeuwgen hand geleid,
gelijk een dwaalster door
de onpeilbare eeuwigheid ».

Dàt was Van Langendonck's lot geworden : te wentelen buiten het spoor, zijn weg niet meer te vinden langs de banen die er zijn voor iedereen. Iets blijft hem bij, dat hij eeuwig lief zal hebben, hij die immers krachtig wil blijven, iets dat niet bedriegt want het is doof en stom en krijgt slechts beteekenis door den bemiddelaar, den afgevaardigde Gods :

« Natuur, o moeder, op uwen boezem
wiegt gij liefrijk uw vermoeide kinderen,
schenkt hun leven weer en verkwikt hen aan uw
krachtige borsten ! »

Laatste geloof; neen : laatste illusie. Want, draagt hij, als Lazarus, in zich de werkelijkheid van hen die het absolute zijn genaderd, doch zal hij, met onmacht geslagen, als Lazarus van dat absolute zelfs de verschijning verzwijgen, en weldra is zijn mond nog vol alleen van gal. Een laatste maal bidt hij :

« Mijn God ! erbarmen ! God
met dit ellendig lot,
en blusch dien stagen brand
van 't schroeiend ingewand.

Uit d'afgrond van de pijn,
waarin ik raadloos viel,
ik roep U : red, red mijn
onsterfelijke ziel ! »

Deze dubbel-armzalige verzen zijn onder de laatste van den dichter. Nog één enkel maal zal hij, al zijne krachten gaêrend, in « Het Woud » smeden uit gloeiënd ijzer wat hij hadde gewild dat zijn leven ware geweest : Danteske herinnering weêr aan wat hij had mogen zijn, glorieuze hoop op wat misschien nog worden kon :

« Nu ging door 't woud de koninklijke dag;
Geen hoek, tot waar zijn klare tred niet drong.
Geen bladje of 't woei, geen vogeltje of het zong.
't Roerde al in schoonheid, wat ik hoorde en zag.
Dat woud, dat beeld, die stem, die klaarte en vreê,
'k Draag ze in herboren ziel voor de eeuwen meê ».

Maar neen, het mocht niet waar zijn. En feitelijk is het toch veel schooner, is het toch veel grooter geworden. Dat Van Langendonck zichzelf beloog en bedroog, hij zou het, na jaren onmacht die het einde moesten voorbereiden, ervaren. Die jaren van gedwongen zwijgen, zij zouden zijne ziel niet herbaren in opperste, in haast onmogelijke schoonheid en vredige glorie : zij zouden haar dag aan dag, slag aan slag, bij heel veel verbeten woede, bij heel veel al te menschelijken wrok, herbaren in ootmoed. Zoo zou Prosper van Langendonck, heug tegen meug, bijna als een offer der genade, dan toch eindelijk mogen sterven met de zekerheid dat hij, naar

Vondel's profecie, behooren zou tot het Goddelijk geslacht...

– Mijne vrienden, gij hebt hem, na de tribulaties, ten langen leste gekend, eerst in het gasthuis waar hij, met een soort gevangenis-buis, nog slechts een nummer was; gij hebt hem gekend daarna in de kliniek waar hem de potsierlijke weelde was gegund van een vunzig kamertje met onvergetelijke rozigverlakte stoeltjes, en – wat beter was — van eene nieuwe pijp en een steeds bijgehouden pakje tabak. Ik ben de laatste geweest om hem, op Allerzielen-dag, in die kliniek op te zoeken. Dat toen alle bewustzijn bij hem geweken was weiger ik te gelooven; doch hij sprak niet meer dan in zich-zelf, wie weet met welken onaardschen Gast. Weêr dan moest hij naar het gasthuis. De menschelijke wetenschap hield hem voor waanzinnig. Het wil eenvoudig zeggen dat de draad was doorgesneden met het wereldsche en het aanknoopingspunt met het eeuwige gevonden was.

Dat aanknoopingspunt was de eenige absoluutheid die de mensch volledig kennen mag, de aanvaarde armoede, de algemeene berooidheid. Op de kaart die zijne doodkist als eene ultieme bekendmaking met den dichter versierde, stond te lezen dat men niet wist welk ambacht deze duistere doode onder de menschen had uitgeoefend. Er stond tevens op dat hij gestorven was als « dément ».

Wij, zijne vrienden, wij konden met deze signaleering vrede nemen; het ware immers niet wetenschappelijk geweest, erop te schrijven : hier rust een dichter die, omdat hij geleden had onder de ontgoocheling om het onbereikbaar-sublieme, het sublieme mocht lijden van niet anders meer te zijn dan, geestelijk als stoffelijk, de volstrekte Arme.

II

En nochtans, en niettegenstaande alle nederlagen : stond heel het moreele leven van Prosper van Langendonck niet in het teeken, tot het einde toe, der Heldhaftigheid? Hij had zich dit ornaat gegeven als het blijk der opperste waardigheid, hem meer dan wat ter wereld lief. Of beter : hij had, als onder den drang van eene behoefte, zijne eigene hoedanigheiden en hare normale oefening weten te superponeeren een stel eigenschappen die waren het harnas dat hij liet blinken in de zon. Het leven achtte hij een strijd te zijn, en zijn plicht er zich tegen te weren zonder verpoozen. Hij, de lichamelijk-gekrenkte en zedelijk-nogal-zwakke, hij kon zich niet denken dan als de manhaftige en, waarachtige, de zegevierende. Zijn espagnolisme sloot zelfs geen sluwheid uit, die hij fijnheid noemde, waar het op de overwinning aankwam : Prosper van Langendonck dacht, altijd, iets te overwinnen te hebben.

De reden daarvan is niet ver te zoeken : zij is zijn ziekelijke achterdocht. Van Langendonck achtte zich den belaagde, den vervolgde, den met vijanden omringde. Zelfs waar hij hun, als door een smeekenden nood geprangd, zijne schichtige vriendschap wegschonk, wantrouwde hij zijne vrienden : zijne onrust deed aldus zelfs zijne intuïtie falen, die opmerkelijk en zeldzaam was. Zij belette hem de volle overgave die zijne genezing ware geweest. Zij dreef hem tot gebaren, tot daden zelfs die hij bij anderen zeker zou hebben afgekeurd : dankbaarheid is eene deugd die hij zich-zelf moest ontzeggen, — dankbaarheid : deugd voor alleen de rijken, overigens.

En toch, hoe nobel heel die heldaftige houding, imponeerend zelfs voor wie medelijdend wist dat zij was niet meer dan waan.

't Gevoel zijner grootheid, ook waar het in hoogmoed moest overslaan :

« Mijn Godheid... 'k heb U de almacht toch geschonken »;

't gevoel van zijn oppermachtig dichterschap :

« Stem van 't Heelal... stem van mijn eigen herte »;

zijne fierheid, ook in het lijden :

« Mijn stomme smart, gij blijft de waardigheid
mijns levens, en mijn diep verzet, en 'k schrijd
in 't duister voort, en krop mijn tranen op »;

het bewustzijn van zijne eigenwaarde, zelfs waar zij eerderkinderlijk klinkt :

« Wij zullen iedren slag van 't Noodlot weren;
wij zijn de toekomst, 't heden en 't voorheen »;

zijne « pudeur », zelfs waar hij als een smeekeling staat :

« O wees mij goed, gij die mijn vrienden zijt
of simpel menschen die menschen mint »;

de kuischheid, ook bij verlangen, van zijn liefdegevoel :

« Gij vlekkelooze maagd,... uit Gods aâm geboren » :

al deze kenmerken van eene haast-onthutsende ridderlijkheid, die zoo zeer uit den tijd lijkt, en overigens zoo weinig met de werkelijkheid verband schijnt te houden, zij waren niet alleen, of slechts, bestanddeelen van een romantisch-dichterlijk apparaat : Van Langendonck waren zij, ook in het dagelijksche leven, het zekerste bezit, zijn waarachtigste geloof, zijn doel en zijn richtsnoer, in één woord zijne echtste wezenlijkheid. Dat hij bij de beoefening van zulke deugden weleens afwijkingen vertoonde : minder dan wien kan men het hem, den zieke, wiens grootste dwaling was te willen steunen op eene denkbeeldige wilskracht, kwalijk nemen. Doch wie van ons,

mijne vrienden, heeft geen liefdevol ontzag gekend voor zijne niets-ontziende rechtschapenheid, ook waar hij de plooibaarheid miste die noodig is voor hare volle uitwerking; voor zijn zelf-tucht, al moest hij telkens en beschamend falen; voor zijne eerbaarheid, ook in de woorden, die, eenigszins ouderwetsch, alle « onedele » vocabelen uit de « dichterlijke » taal bedoelde te weren; voor zijne deftigheid, zelfs waar zij sprak uit zijn eerbied voor den kleêrborstel; voor zijne liefde voor de traditie, zelfs waar ze niet was dan burgerlijk en alle onafhankelijkheid als onwelvoeglijk buitensloot. En dit waren bij hem zoowaar geene vormen van eene gedwongen maatschappelijkheid : maatschappelijk was Prosper van Langendonck niet dan « in 't pramen van den nood », en steeds gaf hij blijken van den wildsten vrijheidszucht, trouwens hierin door de ziekte onwillekeurig voortgestuwd. En 't waren zelfs niet alleen zijn overheerschend waardigheidsgevoel en 't besef der noodige, der gebiedende zelf-regeering die hem opdreven tot eene moreele houding, die enkelen onmenschelijk zullen noemen. Neen, het was de behoefte aan eene zedelijke zindelijkheid, aan eene adellijke zuiverheid der ziel, die hem van heel jong af gedreven had tot de manhaftigheid die ze eischte, tot het heldhaftige dat hem meer dan wat ook eigen was geworden en hem, tegen allen schijn in, slechts met het leven verliet.

***

Zulk levensinzicht, zulke moreele opvattingen kende geene schakeering. Soms zou wel blijken dat zij, met de ziekte die hem tot den korzelig-wantrouwige had gemaakt, in hem vele gevoels-nuances had verdord of gedood. Wat erger is : zij zouden naar voldoende evidentie den blik vertroebelen op het

eigen gemoed, bij den fijnen en diepen zelf-ontleder die Prosper van Langendonck meer dan wie onzer is geweest. Geen gemoed misschien is rijker dan het zijne, en hij heeft het ons, dof of schitterend, getoond aan al zijne facetten. Dat nu de dichter niet steeds gelijk is aan zich-zelf, het kan niet anders, het hoeft niet, en het is zelfs noodig willen wij hem kennen geheel en naar zijne echte waarheid; dat hij gebrek lijdt aan zelf-critiek, het is een verschijnsel dat zich dagelijks en bij de besten voordoet; dat hij echter zelf al zijne effecten hoegenaamd op een zelfde vlak zou gaan stellen, er eene zelfde psychische waarde aan hecht, ze eene zelfde zwaarte en fijnheid, dracht en beteekenis toekent, kan alleen het gevolg zijn van eene gevoelsaberratie. Zulke vertroebeling van de zelfkennis, bij hem meer dan bij wie haast onbegrijpelijk, doet zich nochtans voor, en ik kan ze niet verklaren dan in het feit, dat de aangenomen, de natuurlijk-geworden zedelijke houding, die zijne normale houding moest vervormen, hem het juiste ziele-inzicht ontnemen zou, of het althans moest krenken. Ik spreek hier niet van de vergissing, die Van Langendonck deed gelooven dat hij in de eerste plaats een natuurdichter was, en daarnaast een philosoof. Want meer-overtuigend van die afwijking-in-het-oordeelsvermogen is het voorbeeld van zijn gedicht : « De Organist ».

« De Organist » is blijkbaar bedoeld als eene dichterlijke, maar nauwelijk-symbolische auto-biographie, met stipte geleidelijkheid in opvolgenlijke momenten uitgedeeld. Reeds het praeludium maakt ons dit duidelijk :

« ...'k weef om 't ruischend koorgewelf
den luister van mijn orgelspel,
mijn zielespel... mijn ziele zelf ».

Het tweede fragment spreekt verteederd over de « Frissche, blonde kinderjaren »; het vierde gaat om den « onbedwongen driftenjacht »... En dat zijn wat ik voor het gemak, en overigens wel begrijpelijk « zuivere » gevoelens noem. Maar tusschen die twee gedichten staat het onstellend-leelijkste dat Van Langendonck wellicht ooit heeft geschreven, eene flamingantische ontboezeming den minsten Emmanuël Hiel waardig, en dat de dichter hier heeft geplaatst, eerst natuurlijk om der wille der chronologie, maar tevens omdat zijne manhaftigheid hem oplei, geen verschil te willen zien tusschen diepere aandoeningen en de opwinding eener romantische gezindheid.

***

Dat getransponeerde levensopzet heeft ongetwijfeld bijgedragen tot Prosper van Langendonck's levensongeluk, gelijk zijne maar al te klaarblijkelijke zwakheid, die hij ontkende, ertoe heeft geholpen. De wreedheid van ons egoïsme dankt er echter de schoonste verzen aan van onzen meest-geliefden dichter.

« Les plus désespérés sont les chants les plus beaux » : de heerlijkste sonnetten van Prosper van Langendonck zijn geboren uit zijn smart. Gij kent ze : ik hoef hier niet uit te wijden. Maar ik wensch er u op te wijzen hoe zij geboren zijn uit verscheurdheid; uit de ontmoeting juist van, uit de botsing tusschen het onverwoestbare ideaal van den dichter, uit de denkbeeldige werkelijkheid die hij zich had geschapen en die ik hierboven heb getracht te omschrijven, en de maar al te stevige en brutale werkelijkheid-van-iedereen. Gewoonlijk zijn

de dichters zoo treurig, omdat zij een maar al te klaren blik op de wereld hebben; omdat zij veel minder illusies voederen dan wat ik noemen zal de kruideniers. Met Van Langendonck ging het anders om : de wereld strafte hem met bloedige striemen, omdat hij verkoos, *niet* te kijken; omdat hij zich met onaardsche nijdigheid de weelde gunde haar zijn blik te onthouden. Dat deed hij wel is waar zonder het-zelf te weten. Deze heldhaftige wat de absolute onwezenlijke. Daarom is de straf hem opperste belooning geweest.

III

Wij bezitten eindelijk, zeven jaar na den dood van Prosper van Langendonck, de volledige werken van den dichter, in de definitieve uitgave waar hij zoozeer heeft naar verlangd. En wij smaken de groote vreugde, den bijval te mogen vaststellen die de apotheose wordt welke hij met al zijn naïefheid zeker had gedroomd maar nooit had durven hopen.

En het is vooral de jeugd die grijpt naar dit boek : ik, heb in mijne jeugdige universiteitsomgeving dankbaar mogen vaststellen, hoe de liefde en vereering voor, hoe de roem van den dichter Prosper van Langendonck grooter en grooter worden.

Meer dan wie, gij weet het en het hoeft geen hyperbolen, was Prosper van Langendonck een eenzame, hoe dan ook meer dan wie — en misschien wel daardoor — van de eigen waarde, van de eigen grootheid bewust. Niemand heeft zich meer dan hij, ik zal niet zeggen van de menigte, maar zelfs van de weinigen die hem konden begrijpen afzijdig gehouden. Met al zijne onbeholpenheid tegenover het leven, gelijk ze vooral in

zijne tien à twaalf laatste jaren bleek — hij was ongeveer vijf en veertig oud toen hij de groote, lichamelijke en zedelijke, crisis doormaakte die het afdoende, onafweerbare teeken was van zijn ondergang, — met al zijne behoefte aan genegenheid waar meer dan één van zijn verzen van getuigt maar die hij uit zijn werkelijkheidsleven roeiën wilde als onkruid, stond hij meer dan eens tegenover zijn beste vrienden, die hem zoo gaarne zouden hebben geholpen, en wier eerbied even groot als hun liefde was, ziekelijk wantrouwend op het verwijzende af. Wel hield hij van de menschen die hij soms noodig had, en het gevoelde : zijn idealisme was overigens te groot, zijn diepere levenszin te struisch dan dat hij in der daad een pessimist zoo zijn geweest; doch daar was zijn rechtmatige trots die de menschen wederkeerig van hem af hield meer dan hij wenschte in den grond. Expansief over zijn innerlijk leven en zelfs over zijn dichterschap was hij uiterst zelden, en dan nog slechts met de menschen wier hulpvaardige aanhankelijkheid hij had ervaren, — hij die een buitengewoon doorzichtsvermogen als hoogste gave bezat, maar zich liet leiden door eene achterdocht die deel uitmaakte van zijn fierheid. Zich overgeven wilde hij niet, ook niet physiek : toen hij reeds stervend was en zich nauwelijks nog recht hield, weigerde hij mijn arm, dien ik hem aanbood bij eene van zijn laatste wandelingetjes. Zoo komt het dat hij voor zoovelen, waar hij jaren lang dagelijks meê omging, een raadsel, en zelfs een geheim bleef, en dat hij daardoor, hij de behoeftige aan genegenheid, veler sympathie moest missen, die in het luidste openbaar zijn dichterschap dan ook miskenden en zelfs zouden loochenen : hunne weêrwraak nog meer dan hun onbegrip.

De tegenwoordige jeugd wreekt hem. De onverschilligheid,

die buiten een trouwen vriendenkring en de jongeren van vóór een vijftien jaar, algemeen kon heeten als zij niet oversloeg in kwaadaardigheid en verdoken vijandschap — ik weet het bij eene nog versche ervaring, — is voor hem eene eerbiedige en vrome bewondering geworden, die met den dag lijkt aan te groeien. Ik ken Vlaamsche studenten, die anders, wat heel natuurlijk is, hunne sympathie voor de allerjongste philteren van onze poëzie niet verduiken, — ik ken studenten die, nu de in Holland verschijnende boeken hier zoo duur zijn geworden, het bundeltje « Verzen » van Prosper van Langendonck, zooals het verscheen bij Van Kampen, eigenhandig hebben overgeschreven, om het te kunnen herlezen als zij daartoe lust gevoelen. Prosper van Langendonck wordt dus, hoofdzakelijk door de studeerende jeugd gelezen, nu ouderen als wij zijne gebreken niet meer over het hoofd zien. En hij wordt niet alleen gelezen als een literair verschijnsel vol waarde, uit een tijd die voor twintigjarigen reeds tot het verleden behoort, maar als een dichter die zij nog geheel kunnen meêvoelen. Zij hebben dan ook meer dan een hooge waardeering voor hem : eene huldigende liefde die mij telkens vervult met ontroerde dankbaarheid.

Prosper van Langendonck zou overgelukkig zijn, kon hij vernemen dat hij de dichter der jeugd, de dichter van een zekere jeugd, maar de sympathiekste, geworden is. Hij-zelf, naar de geaardheid en voor zoover hier eenige vergelijking opgaat, veel meer verwant met een Alfred de Vigny, hield tot bij zijne laatste dagen met jongelingshartstocht van Alfred de Musset, den held van zijne eigene, toch nog tamelijk-romantische jeugd. Ik herinner mij zeer goed hoe hij, einde October 1919, nauwelijks eén maand voor zijn dood, in zijn zieken-

kamertje, toen zijn spraakvermogen al deerlijk geslonken was en de woordverwarring ons waarlijk deed lijden, — hoe hij, zeg ik, de eerste verzen nog stamelde van de « Ode à la Malibran » met eene voor dat oogenblik zeldzame luciditeit. En had hij de

« Pâle étoile du soir, messagère lointaine »

niet in een eigen gedicht verwerkt, textueël?

De tegenwoordige jeugd ziet op Musset neêr met een zeker misprijzen : zij is niet meer sentimenteel met den uitweg der ironie. Maar die Vlaamsche jeugd leest de verzen die Prosper van Langendonck, in 1883 reeds heeft laten drukken :

« O zalig hij, wien hooger drift het hart doorgloeit
en hem, den fieren blik ten hemel steeds geheven,
tot grootscher uitkomst noopt dan 't zingenot van 't leven,
wiens geest, met aadlaarswiek, door 't eindelooze roeit ».

En die jeugd merkt nu wel wat er verouderd, zelfs ouderwetsch is aan deze verzen en hun gebrek aan echte plasticiteit, en het rethorikale van beeld en voordracht; maar zij voelt er ook, en in de eerste plaats, al de idealistische drift van, zij die eveneens idealistisch is, en er gaarne voor uitkomt, hoe enkelvoudig zoo niet oppervlakkig dat idealisme, waar de jeugd van twee geslachten her zich helaas voor geschaamd zou hebben. Want er is een oneindig verschil tusschen de Vlaamsche studenten van een vijf en twintig of dertig jaar geleden die (om de woorden van August Vermeylen te gebruiken) « hun bewustzijn, of begeerte naar bewustzijn, als eene ziekte moesten verdoemen » — stond niet heel het leven, en meer be-

paald de wetenschap in het teeken van den twijfel? — en dezen van nà den oorlog, door den oorlog van heel een knagend verleden gewasschen en die met al de spankracht hunner ziel staan in het teeken van eene werkdadige hoop. De eersten konden dweepen met den Prosper van Langendonck der strak-individualistische sonnetten :

« 'k Heb u in smart gebaard en toch ontvangen
met dubble vreugde, u aan mijn levensgloed
verwarmd, als telgjes nog zoo blij begroet
hoe wranger pijn den moederschoot mocht prangen...
o kindren van mijn ziel, o mijn gedachten ».

Anders de « gemeenschaps » studenten van deze jaren 1920, die, waar ze Vlaamsch-politieke wegen bewandelt welke danig herinneren aan die van de jaren tachtig, Prosper van Langendonck zoo vertrouwd en van hem zoo bemind, wars zijn van alle decadentie en veel meer doen denken aan de studenten uit den tijd van Albrecht Rodenbach dan aan de internationalistische uit den tijd van den eersten Barrès en den vroegen « Mercure de France », van Kropotkine, Jean Grave en Charles Malato.

En dat is het, waarschijnlijk, in hoofdzaak, wat ze in Van Langendonck aantrekt : in enkele gedichten, en ook wel in een houding die, meer bescheiden en derhalve minder evident, hem tot zijne laatste jaren eigen bleef : eene zekere verwantschap met Rodenbach, den Rodenbach der door « Van Nu en Straks » openbaargemaakte brieven, aan Hugo Verriest en aan Max Rooses, en waar men, naar ik meen, nog niet op gewezen heeft : een Goethiaansch-ruim levensinzicht, maar

meer nog eene idealistische frischheid, gepaard aan eene tonische strijdbaarheid (ik moet hier wel me-zelf herhalen), die bij den zéér individualistischen Van Langendonck der jaren negentig vooral in het oog valt en verwondert, en die nochtans een hoofdkenmerk is van zijn zoo nobel karakter.

Doch er zijn noch andere redenen voor de Vlaamsche studentenjeugd, om van Prosper van Langendonck te houden, dan de idealistische dapperheid die hem bezat en die hij,in hoogste instantie, met geniale consequentie en zeldzame welsprekendheid omschiep tot één der schoonste brokken proza die wij in Vlaanderen bezitten : de hoogergenoemde « Herleving der Vlaamsche Poëzy » : in 1893, toen het opstel verscheen, de blijde boodschap voor slechts enkelen, thans het klaar-lichtende evangelie voor allen, ook waar zij geen eigenlijke dichters zijn. Er is — gemeengoed thans wat in mijn jeugd slechts enkelen bereikte, — er is dat Prosper van Langendonck bij jonge menschen den indruk nalaat, een zeer groot dichter te zijn, omdat hij de groote motieven — ik heb ze gemeenplaatsen genoemd, — waar heel de lyrische wereldpoëzie steeds op berust heeft, verwerkte naar zulke persoonlijk- doorleefde, onmiddellijk-aansprekende wijze. De geestelijk-volgroeide is al te zeer gedrenkt met het gevoel der betrekkelijkheid, dan dat eene voordracht zonder voorbehoud van het absolute hem niet pijnlijk zou zijn, hem niet zwaarmoedig zou stemmen. En nu moet ik wel herhalen weêr, dat de voordracht van het absolute bij Prosper van Langendonck altijd uitloopt op de smartelijke bekentenis van de nederlaag. Maar de jeugd hoort blijkbaar die bekentenis niet; zij ziet alleen het streven naar volstrektheid; het maakt van Prosper van Langendonck haar held en haar heraut.

Er is eindelijk : de humor van Prosper van Langendonck. Hij weet in sommige van zijne schriften buitengewoon geestig te zijn, met eene boersche en toch zeer fijne frischheid, en in normalen gezondheidstoestand was hij dat werkelijk, en soms op uitbundig-kinderlijke wijze. Humor : bloem in het knoopsgat der echt-scheppende naturen, der voorbestemde veroveraars, en het teeken van hunne verkoren macht. Nooit was Van Langendonck door het leven vertroeteld geweest : des te blijder, en des te argeloozer zelfs, heeft hij, waar hij zich veilig mocht gevoelen, met volle mildheid gereageerd op elke vreugde die hem geboden werd. Hij had zin voor spot, hoe dan ook afkeer van kwaadaardigheid; een joviale haat voor domheid ging bij hem gepaard met de wondere waardigheid die hem toeliet te straffen zonder... zich-zelf te kwetsen, en zoo zijne tegenstrevers bezweken, dan is het minder onder de grofheid zijner slagen dan onder de evidentie der waarheid die hij hun voorhield. En die zoo gezonde humor — ik gebruik hier geen cliché, — verbonden met zijn natuurlijken strijdlust, heeft hem dan een paar van zijne beste prozastukken ingegeven, die hier en daar schallen als de trompet van een cavalerist : « De Vlaamsche Parnassus » waarin hij Max Rooses te lijf gaat en die is als een negatieve plaat waarop « De Herleving der Vlaamsche Poëzy » zal worden afgedrukt; « Dr. Willem de Vreeze », waarin aan den criticus wordt herinnerd dat het geen kwaad kan, werkelijk-levende hersenen te hebben om over literatuur te oordeelen : twee gelegenheidsopstellen die niets van hunne betoogkracht hebben verloren, en waarbij, om hunne overtuigende meêsleependheid, de studenten elkander in de blinkende oogen kijken.

***

Hoe nu stond (na deze vaststellingen komt het mij goed voor, het mij af te vragen), hoe nu stond onze eigene jeugd tegenover den nog nieuwen Prosper van Langendonck?

Want het spreekt van-zelf dat, bij het erkennen van al de aangegeven tonische en overtuigende eigenschappen die hem eene zoo ongewone, althans voorloopig onverwachte populariteit hebben bezorgd, die hem misschien niet zou hebben verwonderd — elk huldeblijk vond hij op verbluffende wijze natuurlijk, — maar dan toch zeer gelukkig zou hebben gemaakt; het spreekt van-zelf dat de eigenlijke, onmiddellijke vrienden van Prosper van Langendonck nog wel andere redenen hadden om van hem te houden en om zich derhalve te verheugen in de uitgaven van het volledige « Werk van Prosper van Langendonck », zooals het daar voor ons ligt in zijne slechts twee honderd acht en veertig bladzijden, doch waarvan geen enkele ons onverschillig kan laten. Want ligt de rijkdom van Prosper van Langendonck niet in de veelheid waar het genie zich doorgaans pleegt in te openbaren, hij flonkert in de naakte gedegenheid, als in de dichte hardheid der edelsteenen.

Onder bedoelde vrienden van Prosper van Langendonck, uit het geslacht — dat der « Van Nu en Straksers » — waar hij met Cyriel Buysse als een voorganger de oudste is van geweest, ben ik op één na, die Herman Teirlinck is, de jongste (en men wijte het den nood dat ik hier wat uitvoerig over mijzelf spreek); en ik ben de laatste geweest, daar ik niet te Brussel woonde en maar weinig onder de menschen kwam, om met hem persoonlijk kennis aan te knoopen. Te heller was de aureool van dichterschap, en te zuiverder, waarin hij vóór mijn oogen stond. Ik had juist mijn vijftiende jaar bereikt,

toen, in April 1893, het eerste nummer verscheen van « Van Nu en Straks » waarin ik voor het eerst verzen van Prosper van Langendonck mocht lezen (ik verwaarloos een paar gelegenheidsgedichtjes die vroeger in « Vlaamsch en Vrij » hadden gestaan). Ik was toen reeds sedert een jaar geabonneerd op « den Nieuwen Gids », en de beste verzen van Willem Kloos bezat ik in een eigenhandig schriftje — ook wij hadden onze bibliotheca manuscripta, — dat op het athenaeum te Gent niet veel minder dan eene revolutie zou verwekken bij enkele heethoofden als ik. Het had mij en die jeugdige kameraden afgewend van Pol de Mont, toen ter tijde algemeen beschouwd als de vaandrig der Vlaamsche poëzie, en waar wij feitelijk het heilige vuur aan hadden ontleend — hoe ondankbaar kan de jeugd wel eens worden ! — en zelfs van Hélene Swarth, waarvan het vrouwelijk dwepen ons, jongelingen, in den grond niet goed begrijpelijk kon wezen. Kloos had onze oogen geopend op eene ruimere, dieper-menschelijke poëzie; heel de « Nieuwe Gids »-beweging had ons den weg gebaand van de omwentelende bevrijding; in onzen vreugde-rijken ijver, die zich iederen dag uitte in het scheppen van op zijn minst één sonnet, kenden wij nog slechts den angst, nooit deze nieuwe voorbeelden te evenaren, wij die ons voor het overige zeer bewust waren, onze vroegere meesters al lang en afdoend achter den rug te hebben.

« Van Nu en Straks » nu bracht ons de zekerheid, dat er nog anderen in Vlaanderen met ons waren, en zeer beslist dien angst te boven. De zekerheid was voor ons een hoûvast even-zeer als eene geruststelling : vergeet niet dat wij te Gent maar sporadischen omgang hadden, in dien eersten tijd van herop-beuring, met de jongeren van zelfden leeftijd uit Brussel of

Antwerpen, en dat bedoelde jongeren naar de stichters van het nieuwe tijdschrift opzagen, als naar reeds geëerbiedigde ouderen, toegerust met niet alleen een rijper talent, maar met een dieper en beter geordend besef van omstandigheden en nooden; tevens gewapend met een hechter-geschraagden wil welke naar het ons scheen althans die met onzen vernielenden zucht naar vernieuwing niet goed wisten hoe de verandering in bepaalden vorm zich voor zou doen en wat zij in zou houden, — een wil, zeg ik, welke zich het doel met beslistheid bewust was (waarin wij ons voor een goed deel toch vergisten).

In Prosper van Langendonck gaf « Van Nu en Straks » ons tevens de gelegenheid tot eene immediate, weldra-overweldigende liefde. Voor Willem Kloos hadden wij in hoofdzaak vereerende bewondering; de afstand tusschen hem en ons — en ik spreek hier meer bepaald van den moreelen afstand die, ik beken het graag, mij in al mijne bondheid toch wel eenigszins huiveren deed, — was echter toch wel heel groot en lokte weinig tot toenadering. Met Prosper van Langendonck kregen wij iemand dien wij als dichter even hoog konden stellen als Willem Kloos; iemand wiens houding ons meer rechtstreeks en veel milder aandeed dan den wel wat afgetrokken, soms den cerebraal-aandoenden trots van den « Nieuwen Gids »-leider; iemand die een Vlaming was. Die reden heeft hare waarde : ons reeds ontloken europeanisme deed niets af van onze Vlaamschgezindheid die hartstochtelijk was, en de stem van Prosper van Langendonck — was het een illusie? — klonk vertrouwd-Vlaamsch in onze ooren en wekte diepe en wijd-deinende galmen in ons hart. Wij hadden als het bewustzijn dat wij onzen eigen grooten Vlaamschen dichter bezaten, — bijna als een persoonlijk bezit.

In dien eersten jaargang van « Van Nu en Straks » verschenen, gij weet het nu al, twee opstellen die voor de vernieuwing van onze poëzie van het grootste gewicht zouden zijn, en vrijwaren tegen al te scherp individualisme, een individualisme dat men trouwens in ons land schromelijk heeft overdreven (men vergelijke maar met het gelijktijdige buitenland) : « de Kunst in de vrije Gemeenschap » door August Vermeylen, en « Herleving der Vlaamsche Poëzy » door Prosper van Langendonck. Het eerste, dat den dichter zijne plaats aanwees in eene maatschappij die niet noodzakelijk voor utopisch hoefde gehouden, al behoorde zij tot de opvatting van een nog kleinen groep; het tweede vooral, dat ons het eeuwige beeld van het Dichterschap, buiten bepalende of belemmerende contingenties, omschreef : beiden schonken ons een geloof, een ethisch als aesthetisch vertrouwen, en vooral het gevoel van eene evidente verlossing in het eenigzuivere licht, die ons-zelf in ons-zelf bevestigden. Ik overdrijf niet als ik zeg, dat twee dichtersgeslachten in Vlaanderen met dat geestelijk brood zijn grootgebracht. Spreekt Vermeylen, in zijn « Woord ter Inleiding » tot het « Werk van Prosper van Langendonck », van « verdieping, vernieuwing en veredeling, waar de nieuwe Vlaamsche letterkunde uitgroeien zou », daar heeft hij daar, met zijn eigen opstel, een schoon aandeel in gehad; het opstel van Van Langendonck — en dààr wilde ik hier op wijzen — heeft, met zijn klaar betoog van rijpe en verblindend-pakkende overtuiging, er evenzeer toe bijgedragen, en in dezelfde breed-humane lijn als zijne verzen uit dien tijd, die zijn vruchtbaarste, rijkste, schoonste tijd is geweest.

De zenuwziekte, erfelijke last, die Prosper van Langendonck

toen reeds, tegen schijn in, aanknaagde en ondermijnde; de niet zeer gelukkige levensomstandigheden waar hij in verkeerde, waar zijn vrienden bekend mede waren geworden en waar zij wel van wisten dat zij, niettegenstaande eene hooggehouden maar helaas wispelturige wilskracht, den dichter moesten fnuiken, zij zouden hunne liefde voor hem verinnigen en verhoogen. Maar hunne liefde niet alleen : ook hunne bewondering. Zij leerden er uit hoe de poëzie van Prosper van Langendonck in alle werkelijkheid wies uit heel zijn leven; uit de smartelijke hoe verholen krankheid van zijn lijf, ja, maar tevens uit het edele stoïcisme van zijn ziel, uit een karakter dat met de klare wetenschap van de eigen-ontgonnen waarheid niet buigen zou; uit het drama van een bestaan dat leed maar niet versagen wilde; « doorleefde menschelijkheid », zegt Vermeylen, « doordacht gevoel en doorvoelde gedachte », vult Van Langendonck-zelf aan; al de waardigheid, tot de hoogste fierheid opgedreven, van een zeer bewust en nochtans christelijk-nederig Dichterschap : ziedaar waarom wij Prosper van Langendonck uit den grond van ons hart, met al onze genegenheid, als dichter hoogschatten en bewonderden; — om andere redenen dus dan die van de jonge lieden van thans, die vooral zien wat hen aan hun verbindt, redenen, die ons een voorrecht en een rijkdom zijn.

En zelfs waar wij hem met onze oogen en kritische opvattingen van een kwarteeuw geleden gingen lezen en beoordeelen — thans, ik beken het, is onze liefde te groot om hem nog te meten met ons ontledend verstand, — scheen hij ons tegen gevit nogal goed opgewassen. Wel misten sommigen, en toenmalige jongeren, vooral, in Prosper van Langendonck de zinnelijkheid, die zich uit in het rechtstreeks-ondergane of

analogistische Beeld. Beelden-arm is hij inderdaad, doorgaans. Het dient hier tusschen haakjes opgemerkt dat de twee generaties « Van Nu en Straksers », die naar leeftijd en naar werkzaamheid elkander opvolgen, niettegenstaande samen- en wisselwerking hierin van elkander verschillen, dat de eerste meer intellectuëel dan de tweede aandoet (onnoodig hier namen te noemen). En zoo lijkt het wel dat, met al zijne smartelijke oprechtheid, Prosper van Langendonck zich minder-gemakkelijk overleverde aan wat men pleegt inspiratie te noemen, dan het geval is met de dichters die, kwamen zij onmiddellijk na hem, toch klaarblijkelijk tot een jonger geslacht behooren, of met een, Guido Gezelle en zijne druistige volgelingen. Dat gebrek aan beeldenweelderigheid, die soms droog aandoet, kan echter liggen — ik hou deze verklaring voor de echte, — niet zoozeer aan een streng hechten aan een poëtische soberheid of architectonische zuiverheid, maar aan zijn verterend gestel, dat den dichterlijken overvloed belette, en dat het zinnelijk vermogen (dit in een zeer ruime beteekenis opgevat) ter verdorring toe moet hebben verarmd.

Dit gebrek aan eigen beelden bracht noodzakelijk meê, zonder dat men hem daarom naar een andere generatie moet verwijzen, zooals werd gedaan, — bracht meê, zeg ik, dat hij op zijne beeldspraak, vaak ontleend, maar weinig contrôle bezat. Daarom doet zijne taal, vooral in de mindere gedichten, niet steeds rechtstreeks en doorleefd aan. Aldus wordt, wat wij noemen het gevoel wel eens verzwakt door eene doodsche uitdrukking, en zoo doet Van Langendonck denken, soms, aan Prudens van Duyse, waar hij, met al zijne vereering, eene toch wel heel-fijn-kritische bladzijde aan heeft gewijd.

Terecht, niettemin, ziet Vermeylen in zijn en onzen grooten

vriend « een (onzer) klassieke dichters ». Maar dan zeker niet om dat verdoezelde, ik zeg niet veralgemeende, veel liever afgesletene van het beeld. Over het woord « klassiek » kan tot in het oneindige getwist. Het verandert van zin naar de gelegenheid waarin het wordt gebruikt. Het is een woord, meer van een gevoel dan voor een begrip. En bij een strijdend volk, als hier in Vlaanderen (en ook in Polen, bijvoorbeeld), zou de uitdrukking « klassieke dichter » niet veel meer kunnen willen zeggen dan : dichter, die met zijn volk in volkomen éénklank is, en voor dat volk een leidende beteekenis krijgt. Dat, met enkele gedichten, Van Langendonck werkelijk in dezen zin klassiek zou wezen voor de jonge menschen van dezen tijd : ik heb het aangetoond, — hij nochtans de soms-ziekelijke individualist bij uitnemendheid : men denke maar aan sonnetten, als :

« Ik voel mijn leven door mijn vingren vlieten ».

Maar ook aldus zal August Vermeylen het niet hebben bedoeld, als hij Van Langendonck « klassiek » heeft genoemd, maar wel omdat deze zijn gevoel, zijn dichterlijk substratum, op zulke wijze heeft geuit, dat het, in zijne hoogste uitzonderlijkheid, algemeen-menschelijk is gaan gelijken.

Als alle dichters — waarom het over het hoofd gezien? — is Prosper Van Langendonck een abnormale; doch hij heeft zijne abnormaliteit weten te heffen tot op een vlak, waar elk gevoelig lezer het eigen abnormale (waar eindigt het normale?) pijnlijk of blijde in erkenen kan. De gedichten van Prosper van Langendonck zijn, met andere woorden, geen differentiëerende anecdoten : ze zijn veralgemeende uitingen van een verafzonderlijk, zelfs uitzonderlijk individu. Men

heeft niet genoeg opgemerkt dat zoogoed als al de personnages van de klassieke tragedie, van den klassiek-geworden roman, en zelfs bij de naturalisten, geen types zijn, zij het op heroïsch plan geheven, van eene doorsneê-menschelijkheid, die dan de algemeene menschelijkheid zou zijn waar men het gaarne over heeft. Zij zijn vooral archetypes van het bepaald-ongewone; zij zijn vaak niet minder dan monsters in den pejoratieven zin van het woord. En verder lette men er op, dat heel wat klassieke lyriek is te danken of te wijten aan kleine, tijdelijke, soms onsmakelijke, meest vergankelijke gebeurtenisjes zonder eigenlijke diep-menschelijke beduidenis : François de Malherbe is, in den engsten zin van het woord een gelegenheidsdichter; maar die wist, net als Gezelle dat deed in de « Kerkhofblommen », aan den dood van een bepaald, maar ons totaal onbekend kind eenige eeuwige uitdrukking te geven. En zoo werd hij de grondlegger van het Fransche lyrische classicisme.

Dat vermocht ook Van Langendonck met zijne bitterste, met zijne meest-geheime ervaringen. Vermeylen heeft gelijk : hij is een klassiek dichter van ons; zegt gerust : *De* klassieke van dezen tijd.

(1926).

CHARLES VAN LERBERGHE

I

DE dichter Fernand Severin heeft in de « Académie royale de langue et de littérature française » te Brussel eene belangrijke rede, daad van piëteit, uitgesproken, die heet : *Charles van Lerberghe. Esquisse d'une biographie.* Die rede is mij eene dankbare gelegenheid om over dezen, geleid door Severin maar ook gediend door inlichtingen die mij werden verstrekt door menschen die den dichter van zeer dicht bij hebben gekend, te schrijven.

Een tiental maanden vroeger dan Maeterlinck, is op 21 October 1861 Charles van Lerberghe, eveneens te Gent geboren, Op de Dierentuinlaan, meent Severin. En inderdaad, aan één der huizen van die laan werd kort vóór den oorlog eene gedenkplaat ingehuldigd, met vermelding, dat Van Lerberghe daar het licht zag. Men verzekert mij echter — zonder dat ik er groot geloof kan aan hechten — dat de dichter tot leven kwam enkel huizen voorbij de heerenwoning waar Maurice Maeterlinck moest gebaard worden : op de Frère-Orbanlaan dus. Hoe het weze, beide boulevards, dicht bij elkander gelegen aan de twee kanten van een station, gelijken elkander in hunne evenwijdigheid. Groote, dichte boomen teekenen hunne blauwe schaduwen over een violetten aschweg. Daartegenover staan hooge, blinkende huizen waarin geen handel

wordt gedreven. Het is er stil en vriendelijk bij dage, en 's avonds eenigszins verlaten. Het moet bij Charles van Lerberghe indrukken hebben gelaten, die wij gaarne, zij het eigendunkelijk, in zijn werk terug vinden. Zijne eerste opleiding gebeurde trouwens in een milieu dat voor het mysterie wel gevoelig maken moest. Zijn vader, die rentenierde, was een snuffelaar, een boekenworm, die, ver van de wereld, binnen de dichte schotten woonde van eene biliotheek. Familieleden van mij, die hem goed hebben gekend, spreken over hem als over een moeilijk te begrijpen wezen. Zijne echtgenoote, die, naar ik meen nogal wat jonger was dan hij, was daarentegen en zooals de dichter het zelf uitdrukte, « une femme très religieuse, d'une piété grave et passionnée ». De dichter had verder een zusje dat in jaren veel van hem verschilde : dit alles samen een aanleiding tot dichterschap, zullen dezen meenen die gaarne bouwen met gemakkelijke, zij het broze materialen. Dat het gezin van Lerberghe verhuisde naar de smalle en donkere Sint-Jans-dreef, in een dood-stille heerenwoon die hoog over de diepe, rechte Schelde helde (enkele stappen van de plaats waar Jan van Eyck eens al zijn zorg wijdde aan de « Aanbidding van het Lam Gods »); dat na den dood van zijn ouders — van Lerberghe was zeven jaar oud toen zijn vader stierf, en veertien bij den dood van zijne moeder, — de dichter en zijne jongste zuster een huis betrokken in de Peperstraat, een blanke patriciërsstraat dicht bij het Begijnhof... Ik heb herhaald gewezen op den zeer grooten druk dien Gent op kunstenaars, ook in den dop, uitoefent. Het spreekt van-zelf dat men den invloed van omgeving, van woonst, van gewoonten niet moet overdrijven en dat de vorming van den dichter juist kan zijn een strijd tegen de beklem-

ming ervan. Dat is namelijk het geval met den stoer-kalmen Maeterlinck geweest, en ook Van Lerberghe zou, einde der twintig, de noodzakelijkheid van dien strijd gevoelen, en er aan toegeven door eenvoudig Gent vaarwel te zeggen. Nochtans bleef hij aan dat huis in de Peperstraat bijzonder verknocht; toen het in 1900 werd gesloopt, slaakte de dichter een kreet van verlossing : het zou niet ontheiligd worden. En — men late mij hier persoonlijke herinneringen toe (1) — dit kan ik te beter begrijpen daar ik, in diezelfde straat, de dagen van mijne kindsheid heb doorgebracht die het diepst in mijn geheugen naleven : de woning eener tante, die keizerlijk-majestatisch was naast haar bleek en graciel hazewindje; eene andere tante die klein, dik en norsch, verstopt leefde in eene donkere kamer; ontallige schilderijen waar ik lang voor te droomen stond; ontzettend-zwaar tafelzilver; en eindelijk, naast een lange zaal die stoffig geurde van drogende lindebloesem en kamille, een tuin : wat grijs en mager gras, gevangen tusschen de breede marmeren platen der gaanpaden, waarover-heen eene schildpad sleepte die reikhalsde naar een slablad, en een gans waggelend den hoorn stak aan haren tragisch-gestrekten nek...

De tijd, waar ik van spreek, ligt om het jaar vijf en tachtig. Toen was Charles van Lerberghe sedert lang een dichter. Hij had zijne humaniora gedaan bij de Gentsche Jezuïeten, die vroeger Georges Rodenbach en Emile Verhaeren hadden gevormd, bij de welke Van Lerberghe zijne makkers Maurice Maeterlinck en Grégoire le Roy zou vinden, en die, als laatsten belangrijken leerling, Frans Hellens hebben zouden. Het was echter minder de invloed der pompeuze Fransche zeven-

(1) Men zie mijn opstel over « Gustave van de Woestijne ».

tiende eeuw, bij zijne leeraren in eere, dien Van Lerberghe onderging, dan die van Sully-Prudhomme. Wij lezen bij Severin met verbazing, dat Van Lerberghe nooit Racine heeft kunnen slikken : de zoet-wijsgeerige dichter vol Germaansche droomerigheid van « les Solitudes » en van : « les Vaines Tendresses » daarentegen trok hem in zooverre aan, dat hij hem in een honderdtal, niet uitgegeven sonnetten navolgen zou. Hier kan de bemiddeling van Georges Rodenbach, in dien tijd een volgeling van Sully-Prudhomme, wel voor iets tusschen zijn : Rodenbach, toen ter tijd een jong advokaat te Gent, waar men hem « l'Avocat Cravate » noemde vanwege opvallende dassen, had Van Lerberghe met zijne vrienden Maeterlinck en Le Roy in *La Jeune Belgique* binnengeloodst. Om dat tijdstip — 1886-'87 — was de eerste den parnasiaanschen invloed te boven : hij had zich, als zoovele anderen, Mallarmé tot meester gekozen, hij die bij nature een symbolist was, en zich geen volmaakt gedicht voorstelde dat niet zou baden in eene atmospheer van mysterie.

Het is kort daarna dat Van Lerberghe Gent verlaten zou. Hij was rijk : een inkomen van een goede twintigduizend frank kon zijn stoffelijk leven verzekeren. Doch hij was geen goed beheerder zijner goederen, waar hij den omvang niet goed van kende, hoe ook geholpen door een krachtdadig voogd; haalde zich gaarne lasten op den nek; toonde zich steeds bekommerd om de geldelijke levensmiddelen, die hem duizend angsten gaven. Het dreef hem er toe, naar eene vaste broodwinning uit te zien. Op aandringen tevens van zijn vriend Fernand Severin, die klassieke philologie studeerde, begon hij, haast dertig jaar oud, te Brussel aardgelijke studies, die hem het onderwijs konden binnenvoeren.

Sedert een jaar of zoo had hij trouwens Gent verlaten, waarvan de lucht hem werkelijk te zwaar was geworden. Reeds in 1886 had hij met Maeterlinck en Le Roy eenigen tijd te Parijs vertoefd, waar Le Roy, die schilderen wilde, nog geruimen tijd bleef, naast Maeterlinck, die er, naar ik meen, toen reeds een vaste woning had. In 1890 vestigde Van Lerberghe zich bepaald te Brussel, waar hij student werd, met vele Belgische jongeren in nadere, zij het bij hem schuchtere betrekking kwam, en naderhand ook met August Vermeylen kennis aanknoopte. In 1894 werd hij tot doctor in de wijsbegeerte en letteren gepromoveerd. Van zijn diploma zou hij echter nooit een goed gebruik maken; eene betrekking in het middelbaar onderwijs kreeg hij nooit : zij zou trouwens voor hem eene hachelijke dood hebben beteekend; en wanneer hij, jaren later, werd aangesteld tot conservator der Belgische musea, vervulde hij dit ambt wel eenigen tijd met den ernstigsten iever, maar verhaaste zich het op te geven, toen Verhaeren er hem op wees dat het den dichter in hem aan het worgen was.

Nog een paar jaar leidt hij te Brussel zijne « vie de mollusque », zooals hij zei. Een enkel oogenblik laat hij zich tot buitendichterlijke werkzaamheid opwinden : in Januari 1898 schrijft Emile Zola zijn befaamd « J'accuse ». Onmiddellijk daarop verneemt men dat te Brussel een « Comité Zola » is gesticht, dat luid-blijkende instemming bedoelde te betoonen met de moedige daad van den meester. Talrijke waren de toetredingen, het zeer ijverige Comité was voor zijne moeite beloond. Het bestond... uit Charles van Lerberghe gansch alleen.

Had deze er al zijne krachten bij ingeboet? Weldra werd dit vereenzaamde leven weêr uitsluitend een dichtersleven : Een jaar nadien zou het een zwerversleven worden. In 1898 is van

Lerberghe te Londen. In 1899 zou hij, op verzoek van den naar den geest hem verwanten Stefan George, naar Bingen reizen; doch op het laatste oogenblik ziet hij van de reis af, en gaat zich vestigen te Bouillon, in « La Ramonette » waar het leven hem mild wordt. Hij werkte er. Doch een nieuwe gejaagdheid komt in hem op, vrucht waarschijnlijk der eenzaamheid. Aan Severin schreef hij : « Comme la solitude serait douce, si j'avais quelqu'un à qui dire que la solitude est douce ! Het is de tragiek van Charles van Lerberghe's bestaan, dat hij die « quelqu'un » steeds zoeken zou, en nimmer vinden...

In het najaar van 1899 vertrekt hij naar Berlijn waar hij zes maanden vertoeft; daarna blijft hij zes maanden te München, om zich daarna zeven maanden in Rome op te houden. Het is voor hem, die veertig jaar oud was geworden, de tijd der eindelijke ontbolstering. De geboren-schuchtere, die gebukt bleef gaan, ook te Brussel, onder de meêgedragen Gentsche loomheid, waar hij alleen in wazige droomen verlossing voor vond, ziet thans voor hem horizonnen opengaan, die, in hun klare schoonheid, eene werkelijkheid zijn. Nog blijft hij de dichter die zich in zijn geheel kan uiten in dat ééne woord — zijne lijfspreuk als het ware — « J'aspire ». Maar hij studeert stipte wetenschap; vindt een soort redding in den oer-Gentschen humor die nu ook in hem ontwaakt; gaat rust ontdekken in de klassieke schoonheid van het Romeinsche landschap en de Helleensche kunst.

Een kort verblijf nog te Parijs in 1902, daarna weêr te Bouillon, en weêr, in 1905, te Parijs, waar hij oude vrienden terugvindt die er definitief wonen : Maeterlinck, Verhaeren, Demolder, Fontainas, zijn stadgenoot den schilder Théo van Rysselberghe. Hij werkt, studeert kunstgeschiedenis, droomt

zich een arbeidzaam leven, waar hartstocht niet uitgesloten zou zijn.

Het beteekent, helaas, dat zijn einde naderde. Reeds in 1906, opnieuw in de « Ramonette », blijkt hij onwel, vooral geestelijk. Het schoone evenwicht, dat Duitschland en vooral Italië hem in hem-zelf hadden geopenbaard, bleek valsch, lag althans weêr gebroken. Weêr ligt hij in de banden van den droom, van de absolute onwezenlijkheid. « Je ne crois qu'à mes rêves... Tout ce qui est humain m'est étranger. Rien de ce qui est lunaire ne m'est étranger » : het is voortaan zijn eenige, weldra verschrikkelijke werkelijkheid.

In September 1906 wordt hij, te Brussel, ten huize van Grégoire le Roy, getroffen door eene beroerte : een jaar nadien, op 28 October 1907, overleed hij in een ziekenhuis, aan de kwaal waar Charles Baudelaire aan ten onder moest gaan...

Ziedaar, al te dor voorgesteld, dit dichtersleven, « cette vie aussi belle qu'un poême », zooals Fernand Severin mij schreef. Dat ik het dezen laatste, met een paar aanvullingen, al te beknopt navertel, was noodig tot beter begrip van 's dichters karakter, van 's dichters werk.

II

De hoofdtrek van Charles van Lerberghe's karakter, waar alle andere kenmerken bij aansluiten, is eene groote afgetrokkenheid. Als de meeste echte en diepe personaliteiten, toppunt van een geslacht, natuurlijke bloem van een stam waar diverse, soms tegenstrijdige sappen samenvloeien en streven

naar eene subtiele, zij het soms vreemde en niet goed te verklaren eenheid toe, is hij in hoofdzaak een eenzame. Al zijne portretten geven van dat afgetrokkene een beeld : de lange snor over het fijne, schrandere, doch gesloten gelaat met, achter het lorgnet, de haast koele, op afstand houdende blikken. Was deze uitdrukking gevolg van eene pose, van Lerberghe's verweer tegen de buitenwereld? Men heeft heel vaak gesproken van zijne bescheidenheid. Maar terecht merkt Fernand Severin op dat deze bescheidenheid, deze « modestie maladive », wel een hoogere vorm van hoogmoed kon zijn. Van Lerberghe kon het niet goed velen dat men sprak over zijn werk, zelfs als de uitspraak niet dan lovend was; hij, die zijne handschriften meestal niet in druk liet gaan dan na ze te hebben onderworpen aan vertrouwde vrienden — Maeterlinck, Mockel, Severin, — zelfs van deze vrienden maakte de lof hem zenuwachtig als eene krenking. Zijne verzen, het beste van hem, het eenige waar hij zich eenigszins bloot in gaf, zij waren minder de verlossingskreet van eene ziel dan eene haast-beschaamde zelf-bekentenis : hij bezat den schroom der belijdenis in zulke mate, dat deze er hem heilig om werd en dat er aan te roeren hem heiligschennis ging gelijken. Ook dat heeft men nederigheid genoemd : het is weêr alleen een blijk van zijne natuurlijke en verder aangekweekte afzondering.

De reden hiervan hoeven de psychologen niet ver te zoeken : zij vinden ze in Charles van Lerberghe's biographie, zooals ik ze in het kort heb geschetst. Een norsche, in zichzelf gekeerde vader, eene hartstochtelijk-vrome moeder; eene al te vroege verweezing naast eene zuster die nogal wat jonger was dan hij; het wonen in stille huizen die het gif der droomerij maken tot den geliefdsten dronk : zij moesten hem

abstraheeren van alles wat hem daarbuiten in zijne jonge ziel kwetsen moest. Ik hecht niet meer dan noodig belang aan de uiterlijkheden van levensbeschrijvingen, en ducht de ingenieuze en subtiele gevolgtrekkingen die men eruit pleegt te maken. Doch, zonder van overerving te spreken die ik nochtans niet negeeren zal, weet ik te zeer welken indruk de dagelijksche gedraging der ouders maakt op eene kinderziel; ik ken het leed van het jonge wees-worden; en dat men het nooit geheel vergeten kan; terwijl de ervaring mij de beteekenis van een uiterlijk decor geleerd heeft, waar het zich bij lange aanwezigheid in oog en geheugen heeft geprent, in welke het onuitwisbaar is geworden en een bestanddeel ging uitmaken der personaliteit. Ik zal niet zoozeer zeggen dat de afgetrokkenheid van Charles van Lerberghe eene voorbestemming was, eene aangeboren eigenschap (daarvoor zou ik het gansche psychische gestel van zijne ouders vóór zijne geboorte moeten kennen); maar ik weet uit te leggen hoe ze waarschijnlijk is ontstaan en zoo goed als onafwendbaar was, hetgeen wel voldoende zal geacht worden.

Deze afgetrokkenheid behoefde niet noodzakelijk alleen in het soort hoogmoed hare uiting te vinden, en in de lichtgekrenktheid die Van Lerberghe eigen waren, — hoogmoed die trouwens een ander voedsel vond in zijn zeer scherp kunstenaarsbewustzijn. Bij gewone gesprekken meestal geestelijk afwezig, zou Van Lerberghe uit zijne aristocratische bescheidenheid treden, zoodra het ging over poëzie. Dan werden zijne oordeelvellingen heel dikwijls zóó misprijzend, zóó heldhaftig vernietigend, dat men er voor schrok; van afgetrokken werd hij snijdend en buitenmatig-onbillijk, onverzettelijk, tot onverdraagzaamheid toe. Deze hoogmoed maakte echter niet

den grond uit van zijne kwetsbaarheid : het bewijs ervan meen ik te vinden in de tegenovergestelde pool zijner abstractie, die was zijne blooheid.

Weinig menschen waren zoo schuchter als Charles van Lerberghe, en bleven het zoolang. Zoo er aan zijne « modestie » iets « maladif » was te merken, dan was het zeker evengoed aan die schuchterheid te wijten. Weinigen zullen daarvan de malaise hebben gevoeld als hij, en zoo dikwijls; de lichamelijke ontsteltenis die intreedt te zelfder tijd als de psychische ontreddering, en die men zelfs in de eenzaamheid niet gansch ontvlucht, want eene toevallige gedachte kan ze wekken. Te weten alleen dat een stap u brengen kan, ik zal niet zeggen op het gebied van het onbekende, maar zelfs op den drempel van het geluk, kan u ontroeren zóó, dat het u onmachtig maakt als eene inhibitie. Zooals hoogmoed een vorm van begeerigheid, vindt de blooheid in haar-zelf hare straf : als hoogmoed is zij een verbod, dat men handelen zou; zij is als hij een rem voor psychisch dynamisme, waarvan de oorzaak weêr in de natuurlijke afgetrokkenheid ligt.

Charles van Lerberghe, die in zijn hoogeren trots, tevens zijn dichtersbesef een troost moest vinden, zou te meer lijden onder zijne schuchterheid, dat hij naar zijn aard een teedere was. Vond men die teederheid niet in het beste van zijn werk, dan zou het weêr niet moeilijk vallen ze uit zijn leven te bewijzen. Fernand Severin, bij wien wij hier weêr te leen gaan, heeft deze bewijzen niet dan met schroom behandeld, wat bij dezen, zelf zoo gevoeligen en lang niet toeschietelijken dichter, beter dan bij wien ook te begrijpen is. Het werk van Charles van Lerberghe is echter zóózeer met zijn leven vergroeid, al kende bij de onthullingen geene ziel meer « pudeur »

dan de zijne (tenzij in de laatste kranke levensperiode, waar het dramatische gedicht « Pan » reeds toe behoort), dat men bedoelde bijzonderheden niet verzwijgen kan, wil men de gedichten geheel verklaren.

Al heel jong was Van Lerberghe verliefd; hij bleef het tot bij zijne krankheid, en, met eene soort perversie, op steeds zéér jeugdige meisjes. Zijn ideaal van vrouwelijke schoonheid vond hij bij Botticelli en ook bij de Engelsche prae-Raphaëlieten. « Londres l'attirait surtout », schrijft Severin, « à cause, disait-il, des fillettes anglaises » : hunne graciele, geheimzinnige gratie trok hem aan als een weêrglans der eigen ziel. Met al den eerbied dien hij had voor haar, gaat zijne aanhoudende bezorgdheid, als eene obsessie, naar het ontraadselen van hare glimlachende geslotenheid. Zijn ontroering bij het lezen van het « Journal » van Marie Basjkirtsef is oneindig en gelijkt de onrust, die zijne schuchterheid hem geeft. In een vriendenkring gezeten, — ik heb de anecdoot van iemand die veel met hem omging — gebeurt het hem dat hij plots zijn uurwerk uittrekt, schichtig opstaat, eenige bedremmelde excuses brabbelt, en verdwijnt : het is dat een mooi meisje op dit uur van school gaat komen; op een straathoek zal Van Lerberghe wachten tot ze aan hem voorbijgaat; lang zal hij ze na-turen, waarop hij droomend en afwezig, weêr plaats zal gaan nemen onder zijne vrienden. Een enkel maal waagt zijne verliefdheid eene daad : hij ontmoet in het Park van Brussel een meisje dat geen vijftien jaar oud was; onmiddellijk bemint hij haar, alleen om hare schoonheid (« tout Van Lerberghe est là », merkt zijn vertrouweling Severin op); hij steekt het in zijn hoofd, met haar te trouwen; zonder ooit met haar gesproken te hebben, vraagt hij aan haar vader hare hand : zij wordt hem

natuurlijk geweigerd. Charles van Lerberghe was toen ruim veertig jaar oud.

In 1900 — om denzelfden leeftijd dus — schreef hij aan Fernand Severin uit München : « Sachez que j'ai découvert ici le plus beau b a c k f i s c h que j'aie vu en Allemagne. Cela a dix sept ans et est très mince, très blonde et trës rose. Gretchen en personne. Elle a des yeux d'un bleu profond que je ne sais (*sic*) regarder sans avoir le vertige. La bouche, les dents toutes petites et brillantes, le sourire, la voix, tout, en cet être merveilleux, est un enchantement... C'est une pauvre enfant qui déjà travaille péniblement pour gagner sa petite vie. Je ne sais si elle est pure... J'ai eu l'occasion de lui parler. Ce que je lui ai dit en mon étrange allemand ne pouvait être fou, puisque je croyais vraiment parler à une de mes Entrevisions. C'est même la première fois que cela m'arrive. Je lui ai donc dit, en poête : « Es ist mir als ob ich Sie schon gesehen hätte. Sie sind so wunderbar schön ! Sie sind ein Engel, der erste der mir entgegen kommt... Und ich weiss nicht warum »... etc. Elle a écouté ces beaux propos les yeux baissés, mais sans rougir. Puis, après un moment de silence, m'a regardé fièrement, avec une gravité inaccoutumée. Ensuite elle s'est remise à rire et a dit : « Je ne suis rien de plus que ce que je suis (avec un geste signifiant) : peu de chose... « et elle a ajouté redevenant grave : « Je n'en suis pas plus heureuse ». — Mais une autre fois elle m'a dit une parole terrible, qui m'a affolé tout ce jour là : « Vous allez d'ici en Italie? Comme je voudrais aussi voir le monde, aller loin d'ici ! Que vous êtes heureux ! » Et elle a mis doucement en disant cela, sa main sur mon épaule, *comme ne le font généralement que mes fées et mes anges*. Je me suis demandé si, à ce

signe fatidique je ne devais pas brusquement l'enlever et m'enfuit avec elle par delà frontière ».

Ik ben bij dezen brief — waar ik nog veel uit weglaat, — blijven staan omdat hij bij den veertig-jarige die hem schreef een gansche gemoedswereld onthult. Wie, in deze bakvischjes-geschiedenis, is het eigenlijke bakvischje? Men zou geneigd zijn het zich af te vragen, zoo men niet wist dat Van Lerberghe geen naïeve was, en geenszins iemand die zich bij den neus laat leiden; niet iemand trouwens die achter koketterie de pijnlijkste hunkering zou hebben verborgen. Maar hij is, veertig-jarige, de man « die vóór deze nog nimmer gesproken had ». Hij is die, op een leeftijd dat anderen, vol schoone ervaringen en te vol aan bittere, zich tot afdalen van den levensheuvel bereiden, hij is die zich romantische beelden en verhoudingen schept, deels om iets aan het werkelijke leven te hebben, deels ook, en hoofdzakelijk, om zich te laten besturen door 't opperste gebod van het zuiverste geestesleven.

Het werkelijke leven; het leven van iedereen : Van Lerberghe heeft er de verleiding van ondergaan. « La femme manque trop dans ma vie », schrijft hij in 1897. « C'est une si lamentable chose que de vivre ainsi sans amour ». Doch de hoogstaand-kuische die hij is voegt er onmiddellijk aan toe : « c'est une privation... au point de vue moral, sentimental ». Het... andere schrikt hem trouwens eerder af. Waar hij, even later, te Rome een nieuw Gretchen ontmoet en weêr maar eens eene discrete en vermoedelijk-unilaterale idylle wordt aangeknoopt, wordt ze onmiddellijk doorgehakt, wanneer de dichter de atheïstische, anarchistische en nihilistische belijdenissen van zijne heilige te vernemen krijgt. — Een ander avontuur, eveneens te Rome aangebonden, leek meer werke-

lijke gevolgen te moeten hebben : een jonge Amerikaansche, eene « enfant sauvage » ditmaal, schijnt op hem beslag te hebben gelegd. Hij speelt voortaan eene passieve rol : waar hij weêr naar het vaderland keert, reist ze hem na; Van Lerberghe « attend et redoute à la fois » hare aankomst; waar ze hem te Brussel in 1902 terug vindt, schrijft de dichter met een soort melancholie : « Il est possible que nous soyons réellement fiancés ». — De jonge dame vertrekt weêr naar Amerika. Zij schrijft : « Mon père ne veut que ce que je désire ». Doch de dichter weet zich, dank zij den afstand, intijds los te maken : deze beminde dreigt iets meer te worden dan eene « Entrevision ». De Amerikaansche, die blijkbaar niet dom is, gaat in 1904 een anderen echt aan. En het is met een zucht van verlossing dat Van Lerberghe schreef : « Son fiancé belge ne parvenait pas à se décider. Quel irrésolu ! What an unpractical man he was ! »

Neen, wat het hem ook kosten moest aan geluk, het is het werkelijke leven niet dat het bij Charles van Lerberghe winnen moest. Hem was een gelouterd geestesleven de baas. Het zinnelijke in hem deed, bij geslachtsverhoudingen, onder voor het imaginatieve. Dat hij vooral heel jonge meisjes lief had, het was niet uit een soort seniele vertroebeling (al is de emotieve perversie niet te ontkennen); het is vooral niet uit artistiek-cerebrale keus, niet alleen om der wille der schoone lijn, zooals Van Lerberghe, die graag en goed teekende, had kunnen voorgeven. Het was veel meer uit een soort onverklaarbaar Wahl-verwandtschaft, waar wel acquivalenten van vast te stellen zijn, die zich echter zoo goed als nooit met evenveel standvastigheid hebben voorgedaan. In den hierbovenaangehaalden brief heb ik gespatieerd : « comme ne le font

généralement que mes fées et mes anges »; uit een anderen brief kan geciteerd : « Le petit monde où se meut ma pensée est précisément un monde qui ressemble aux Limbes. Il n'y fait jamais très clair et ce que y vit ressemble toujours à des Ombres. Comment pourrais-je exprimer avec clarté des choses que je ne conçois qu'indistinctes et ne fais qu'entrevoir dans un lumineux brouillard? » Dàt is zijn eigen, zijn eigenlijke wereld. Hij schrijft : « Il y a dans mes vers un chœur de jeunes filles qui évolue de page en page et qui est presque silencieux ». Deze jonge meisjes, die zwijgen en die hij niet tot spreken noopt al schrijnt in hem de nood om hunne woorden, zij bestaan niet in zijne verzen alleen : zij zijn in het leven van dezen afgetrokkene de schoonste wezenlijkheid, waartoe hij alles zal herleiden.

Doch hier betreden wij het gebied van den dichter.

III

Wij hebben het gebied betreden van den Dichter, — een dichter, wiens levensopvatting trouwens meer aesthetisch was, en, derhalve misschien wel argeloos-optimistisch, dan doordacht-philosophisch. Na zijn feitelijke en psychische leven te hebben geschetst, blijft ons over, hier aan te toonen, wat hij er voor de eeuwigheid aan zelf-sublimisatie van gemaakt heeft.

Doch vóór wij daartoe overgaan, dient nog even stilgestaan bij een paar factoren, die, minder specifiek tot Van Lerberghe behoorend, niet te min tot het opbouwen van zijne kunst hebben bijgedragen.

Charles van Lerberghe dan was op zeer bijzondere wijze een

afgetrokkene, als dusdanig hoogmoedig en schuchter. Zijne schuchterheid kon ertoe helpen, bijzonderen vorm te geven aan zijne natuurlijke teederheid, niet zoozeer waar het vriendschap gold — en Van Lerberghe was een exquise vriend, — dan waar het ging om de verhouding van man tot vrouw. Die verhouding was niet normaal, althans niet in haar geheel; ze bleef haast angstvallig zuiver, wat voor een deel aan Van Lerberghe's godsdienstige opleiding kan hebben gelegen, die buiten uiterlijke vormen en practijken, in hem tot het einde toe bleef voortleven; aan den innigen eerbied voor zijn doode moeder; aan den afstand in jaren die tusschen hem en zijne jonge zuster bestond in den tijd dat hij tot mededeelzaamheid had kunnen komen, al hebben voor die zuiverheid vermoedelijk nog andere, onnaspeurbare redenen bestaan. Van Lerberghe in wien aanhoudend de ijle en holle liefdevlam brandde, zou eene eenzame ziel blijven, en eene maagdelijke, die bijvoorbeeld niet begrijpen kon, dat men leven zou zonder ideaal en alle idealen ontgoocheld-beu kon worden. Eerst als de ziekte hare klauwen in zijne hersenen plant, komt brutaal de zinnelijkheid naar boven; geweerd, trouwens zonder den minsten opzet en uit louter gemoeds-kieschheid, wreekt zij zich : zij neemt bezit van heel zijn leven. Is zijn litterair scheppingsvermogen als verlamd, dan maakt Van Lerberghe lubrieke teekeningen, die aangrijpen als eene uitdrukkelijke vermaning. Doch, zelfs waar hij door eene zekere misanthropie zijnen vrienden onrust inboezemen gaat; waar hij meer en meer leven gaat in extra-menschelijke abstractie (« rien de ce qui est lunaire ne m'est étranger » heeft eigenlijk niets meer met literatuur te maken); waar de vervloeiing begint, die hem leiden moet in het Niet, blijft hem bij wat de hoofdeisch is van

alle echte poëzie : de zwakheid die men goedheid noemt.

En die goedheid was niet alleen een noodzakelijk gevolg van zijne zoo speciale teederheid; zij was ook niet een toegeven om der wille van behoefte aan hulp : zij was bij hem een aangeboren, eene breede affectiviteit, die verder strekte dan wat hij zich in zijne kunst voorstelde te geven, die hem op sommige oogenblikken grijpen doet naar lectuur welke bij hem verwondert, naar Darwin, naar Haeckel : wetenschap die redenen geeft tot beminnen, die verklaart ons innig gevoel van saamhoorigheid welke alle goedheid ten gronde ligt.

Die goedheid gaat gepaard — ik ging zeggen als van-zelfsprekend — met een groote behoefte aan oneindigheid in den tijd als in de ruimte. Terecht merkt Severin op, dat weinig dichters meer van de zee hebben gehouden dan hij « : il passait ses journées à la contempler, à l'adorer et, pour user de ses propres termes, il l'interrogeait, il la priait ». Want hoe zou een Charles van Lerberghe het bidden hebben verleerd? Van aan zee schreef hij aan Severin : « On perçoit certes ici une foule de choses que le simple paysage des champs ne donne pas, au moins avec cette valeur. L'infini, par exemple, la majesté, la beauté sauvage, la fatalité, l'éternité, la force sublime, surtout, enfin Dieu. Cela, c'est la joie suprême. Il arrive un moment où l'on est comme ces enfants qui, en apercevant la mer pour la première fois, battent les mains. Il faut qu'on crit que c'est beau ! à quelque chose, à n'importe quoi,... et comme on n'a personne, on le crie au ciel. C'est une prière alors. On en a soudain conscience. On en comprend toute la sincérité et l'amour et c'est là peut-être la récompense. Ce sont des moments uniques, vraiment célestes ». Deze enkele regelen, die denken doen aan Amiel, zij toonen aan hoe voor

den Gentenaar Van Lerberghe de zee bevrijdend was, hoe zij hem tevens naast zijn natuurlijke teederheid maakte tot den mystieken ziener der : « Entrevisions ». De bereikte oneindigheid, de begrepen oneindigheid — zij die hem op reis zou jagen, naar de Keulsche kathedraal, naar de Romeinsche Catacomben, naar alles waar hij de verlossing zou smaken van een zee-gevoel, — zij vult het leven van den dichter niet alleen met den ernst der grootste vreugde, maar met den haat om leelijke engheid, die hem zekeren dag de gedachte ingaf van een, trouwens nooit geschreven « Guide de l'iconoclaste à Bruxelles », en van dat andere, eveneens in de pen gebleven boek, dat heeten zou, « Guide du penseur au jardin des Plantes », waarin hij van zijne liefde voor de dieren getuigenis afleggen zou : blijk van zijne met oneindigheid gekrenkte goedheid. Het is dat zelfde gevoel dat hem leidt in de keus zijner lectuur : Goethe in de eerste plaats, de diepe menschelijkheid van Ibsen, waar hij met eerbied voor buigt; Jacobsen en Gottfried Keller, die hem verrukken : hij vindt er, bij zelfverruiming, zich-zelf in terug; hij bereidt erin zijne breede menschelijkheid.

Waar hij zich echter in alleen zich-zelf verdiept, en zijn belezen geest wijkt voor de betere ziel, treedt de verenging van het eigen psychische leven in, zooals ik het in zijne natuurlijke gesteldheid beschreven heb. De eigenlijke broeders-in-dichterschap van Charles van Lerberghe, het waren Keats, Swinburne, Shelley : die verwantschap vindt men in de verzen van de « Entrevisions », Van Lerberghe's eersten bundel terug.

Vóór de « Entrevisions » had hij een kort drama uitgegeven : « Les Flaireurs », dat op Maeterlinck een merkelijken invloed

heeft geoefend. Het is door-en-door Gentsch, acuut-impressionistisch, ontzetting-wekkend werk van een onverloste : « chose trop brutale et trop crue », zal Van Lerberghe zelf schrijven, maar dat voor zijne evolutie in het bijzonder, en als een spiegelbeeld voor de evolutie van elken Gentschen kunstenaar, wël van belang is, en dat derhalve diende vermeld.

Al had Charles Van Lerberghe al heel vroeg de bevrijding in zich-zelf, en dan bij zijn jaarlijksch zomerverblijf aan zee gevonden; in dat innerlijk gebied, hem misschien geopenbaard door het contemplatieve leven aan zee, en ook door de stille overpeinzing in zijn Gentsch huis der Peperstraat, vond hij de « Limbes », het geheimzinnig domein der ziel, der eigen schoonheid « toujours plus ou moins voilée », die hij-zelf als volgt definiëert : « Parmi les règles d'art que j'ai toujours observées, il y a celle d'Edgar Poe, reprise par Baudelaire, « qu'il n'y a pas de beauté sans une certaine étrangeté », sans un certain air de mystère. Je n'ai pas cherché à faire de l'étrange de parti pris, mais un poème ne me plaît tout à fait que lorsqu'il est à la fois d'une beauté pure, intense et mystérieuse. C'est dans ce domaine que je tâtonne à la recherche de tous mes sujets... « au confins de la vie ». Je crois aussi que toute profonde beauté est mystère, et que ce côté mystérieux est un signe qu'on l'a entrevue... La tendance de tous mes vers, de toute ma vision d'art, est un balbutiement, un murmure d'extase devant la beauté entrevue dans une soudaine lumière — et puis perdue. Les confuses paroles que dut murmurer Psyché au moment où, levant sa lampe, elle aperçut l'amour endormi ».

Ik weerstond den lust van te citeeren niet : niemand kon beter den mystieken aard van Charles van Lerberghe's poëzie

onthullen, dan hij-zelf in deze regelen deed. Mystiek veel meer dan « mystérieux » en « étrange »; zijn tasten « au confins de la vie », die schoonheid « entrevue dans une soudaine lumière — et puis perdue », die « balbutiement », die « murmure d'extase » : zij zijn de taal-zelve der wereldmystiek, ik zou haast zeggen hare technische uitdrukking. Vindt men er waarlijk den aard van terug in Van Lerberghe's werken?

Zijne « Entrevisions » zijn eene reeks tafereeltjes : als Maeterlinck, is Charles van Lerberghe, naar eigen verklaring trouwens, meer een visueele dan een auditive. Wil ik ze omschrijven, dan zou ik zeggen dat het eenigzins heidensche visioenen zijn in een innig-godsdienstig licht, een vroom droomenlicht. Zij evolueeren traag; hem aanstarend met bleeke maar diepe blikken, gaan deze engelen, die misschien nymphen zijn, met het geheim van hun glimlach aan den dichter voorbij. Hij kent ze niet : ze openbaren zich nochtans aan hem als vluchtige waarheden, die hij minder begrijpt dan gevoelt. Want zij zijn in de eerste plaat schoonheid, en hunne argelooze wijsheid is van die schoonheid als een kenteeken. Atmospheer van heel vroege rozentuinen; geuren in hun rinschheid eenigzins koppig; kleuren in nevelwazigheid verloren; een zang van ongeziene bronnen...

Ik zal niet zeggen dat de plastiek der daarop volgende « Chanson d'Eve » steviger is. De eenheid echter van het boek, dat geen losse verzameling meer van korte stukjes is en die niet zonder overleg is samengesteld en bereikt, geeft er meer lijn aan en doorschemert het mysterie met uitdrukkelijker trekken. Het is of Eva geboren wordt uit de gezamenlijke « Entrevisions » (de « Visitations » gelijk ze, aanvankelijk, en met een groote en dankbare teederheid, bij den dichter hee-

ten) : zij ontleent er hare graciele Tanagra-vormen aan; deze ziet men niet meer vervloeien in een zon-doorzeefden mist. Het beeld wint erdoor aan omschrijving, waar het vreest en weldra in een plotse donkerheid lijden gaat, blijft het « en dehors du monde », aan een andere zijde van het leven, die wij misschien zien, die wij een enkel maal doorzien kunnen, maar nimmer met onze rede begrijpen en verklaren. — « La Chanson d'Eve » is ongetwijfeld Van Lerberghe's schoonste boek : hij wordt er zichzelven bewuster in, zonder in de geestelijke abstractie te vervallen die een kenmerk is van zijn verhaal : « Sélection surnaturelle ».

Dit verhaal, Charles van Lerberghe noemt het zelf « une déclaration de principes ». Hij zelf, zegt hij, is de « Prince de Cynthie », die er de vreemde held van is. Beginselen? men vindt er weinig. Veel meer een proeve van autoscopie die soms pijnlijk aandoet. Eene bloem te ontleden gaat niet, zonder haar stuk te snijden; de analyse van een boom is er de vernietiging, althans ontheiliging van. Het lijkt wel of Van Lerberghe in dien tijd — om het jaar 1900, toen zijn reizen en trekken hem wat meer durf en wat meer zelf-bewustheid hadden gegeven, — tot volkomen zelf-kennis en -beheersching wilde komen : het had tot tragisch gevolg de onbevroede zelfvernieling.

De « Chanson d'Eve » ontsnapt eraan : het is dat de ontvangenis en de dracht ervan hooger en dieper in den tijd liggen. Ik heb redens te meenen dat Van Lerberghe er aan dacht en werkte lang vóór Severin meent en het aangeeft. « Pan » echter zal weldra de desagregatie van Van Lerberghe's mystieke geaardheid bewijzen en ik kan mij niet voorstellen dat de ziekte daar toen reeds niet aan medegeholpen heeft. De zacht-

zinnige openbaart zich hier als een brallend negeerder. Waar is de « lumineux brouillard » die de onontkomelijke atmospheer van Charles van Lerberghe's poëzie heette te zijn? Zich-zelf te verraffelen tot schennis toe; het eigen innig wezen een mom van brutaalheid vóór te binden; — neen, het was erger : het was het begin der verwording, die moest dompelen in het Niet.

Ik kan deze vluchtige nota's over een dichter die mij innig lief is niet beter besluiten dan met de woorden van Severin die, zijn vriend, hem niet minder beminde dan ik : « Ai-je révélé des choses qui devaient rester secrètes? Mais il appartient à la postérité... Il ne s'agit pas ici d'un monsieur bien doué, qui fait des vers à ses moments perdus. Toute la vie de l'homme, chez le poète d'Entrevisions, n'est qu'un long effort pour réaliser le rêve du poète ».

(1922).

BRIEVEN
VAN
CHARLES VAN LERBERGHE

I

DE dichter Fernand Severin, dien ik hierboven het voorrecht had bij u te introduceeren, naar aanleiding van eene biographie van Charles van Lerberghe, gaf, bij de « Renaissance du Livre » (Brussel, 1924), de brieven uit die Charles van Lerberghe hem tusschen 1890 en aanvang 1906 stuurde. Deze uitgave is niet volledig, in dezen zin, dat niet alles werd gepubliceerd wat door den verzamelaar werd ontvangen, en Severin geeft daar zelf de reden van op : « D'abord j'ai dû tenir compte, quoiqu'il m'en coutât, des sentiments de la famille » (namelijk de nog levende zuster van den dichter) « qui, en consentant à ce que ces précieuses lettres fussent publiées, formulait cependant quelques réserves... D'autre part, il était inopportun de livrer au public certaines lettres, d'ailleurs pleines de verve, où Van Lerberghe apprécie sans indulgence tel peintre ou tel poète encore en vie. Enfin j'ai cru devoir écarter un assez grand nombre de lettres d'un caractère trop intime ou trop personnel ».

Ik voeg er aan toe dat in de uitgegeven brieven hier en daar kieskeurig werd gesnoeid; dat sommige namen onder het anonymaat van eene X, eene Y of eene Z verdwenen, wéér om de hierboven-aangegeven redenen. Eindelijk heeft Fernand

Severin in eene uitnemende inleiding zijn vroeger-verschenen « Essai d'une biographie » beknopt samengevat, en aan de brieven sommige nota's toegevoegd die — en hij geeft het zelf toe, — volkomen onnoodig voor den Belgischen lezer, den buitenlander, en op de eerste plaats den Franschen, wel van nut kunnen zijn.

Niettegenstaande weglatingen en inkortingen, is deze uitgave een boek geworden van ruim drie honderd en tien bladzijden : evenveel als heel het literaire œuvre van Charles van Lerberghe samen. Het is van dat œuvre een doorloopend commentaar, dat men bij herlezen ervan voortaan niet meer zal kunnen missen. Wij dachten door zijne werken, uit de zoo diep-vorschende biographie van Fernand Severin, uit wat wij van vrienden en naast-bestaanden over hem vernamen, Charles van Lerberghe vrij goed te kennen, niet alleen als de steeds onder de hand liggende dichter, maar ook wel als mensch, dit laatste vooral doordat wij veel over hem hebben hooren praten door iemand waar hij niet de dichter voor was, die wij beminnen, en die goed op de hoogte is van zijne familieaangelegenheden. Thans merken wij uit deze correspondentie dat wij ons hier en daar in hem hadden vergist; dat althans het beeld, zooals wij het in ons droegen, onvolledig was; dat Van Lerberghe niet alleen eenigszins anders, maar vooral méér was dan wij ons hadden voorgesteld. Men denke aan het « Journal » van Alfred de Vigny, na zijn dood door Louis Ratisbonne uitgegeven : de eenig-juiste belichting van den dichter van « La Maison du Berger ». De « Lettres à Fernand Severin » zullen bij Charles van Lerberghe, den zelfden dienst bewijzen, met dezen verstande dat bovengenoemd « Journal » een zeer beheerscht werk blijkt, dat — men kan het aannemen — voor

de nakomelingschap toch wel eenigszins was bestemd; terwijl wij bij Van Lerberghe steeds eene overgave vaststellen, die goddelijk is van betrouwen, juist omdat de schrijver wel nooit aan publicatie zal hebben gedacht, hij die voor zijn eigen roem zoo weinig heeft gedaan en zoo weinig aan de toekomst gelegen liet.

Deze brieven van Charles van Lerberghe zijn door den band zeer schoone brieven.

Er zijn schrijvers voor wie het eenige goede, het eenige bruikbare, het eenige mogelijke middel tot uiting van het gemoedsleven is : het Gedicht, het literaire Kunstwerk. Deze zijn doorgaans zeer slechte « épistoliers » : hun correspondentie zal ze nooit geheel of bij benadering openbaren. Charles van Lerberghe vertelt zelf van Maurice Maeterlinck, dien hij kende van op de eerste schoolbanken en voor wien hij steeds de grootste vereering had : « ce flegmatique et glacial Maeterlinck, qui m'aime comme un frère et ne m'écrit jamais, parceque pour lui c'est enfantin de s'écrire, et fillette... » De aangegeven reden kan de echte zijn : wij kennen den diepen afkeer dien Maeterlinck koestert voor alle sentimentaliteit, van welken aard zij weze, hij die zich in het leven nog liever cynisch voordoet dan gevoelig. Maar zij is de eenige reden niet : eene andere is dat Maeterlinck zich van meet af geheel heeft gegeven in en aan zijn werk, — zijn levensdeel, en -doel, zijn geestelijk levensmiddel, waar hij zelfs, zij het verholen en alleen onder de gesluierde gedaante van het symbool, ook zijn diepste vriendschap in betrekt; — heerschersnatuur trouwens, die liever geeft dan hij ontvangt. Charles van Lerberghe daarentegen, staat tegenover eigen kunst altijd eenigszins verlegen. Een zeer bewust « schepper » is hij nooit. Er is heel een

afstand tusschen hetgeen hij praesteert en hetgeen hij bedoelt. Zijn gedicht ontstaat buiten zijn wil om; in dit opzicht zijn sommige bladzijden van deze briefwisseling werkelijk verbazend; zij laten toe te zeggen dat, uit eenzelfden psychischen ondergrond, twee personaliteiten geboren worden : de dichter eenerzijds, en dan de mensch van iederen dag. De versmelting tusschen beiden gebeurt niet dikwijls : het komt voor dat men in deze brieven den dichter verminderd vindt; in elk geval voelt men den mensch in vele opzichten anders te zijn dan wij van den dichter dachten. Het is dan ook maar normaal dat de mensch zich niet in zijn volstrektheid uitstort in gedichten, die trouwens schaarsch zijn, en alleen gemaakt in oogenblikken van vervoering (dit woord gebruikt in den strikt-etymologischen zin). Die mensch zal dan ook zijn meer-dagelijksche aandoeningen lucht geven in brieven. Wij kennen wel meer schrijvers van dien aard, die als dusdanig niet zeer vruchtbaar zijn, in hun werk afwijkend blijken van hunne gewone geaardheid, maar met hunne brieven overvloedig, en vooral echt zijn, — echt in den zin, dat men ze in die brieven gemakkelijk en onmiddellijk erkent.

Charles van Lerberghe verontschuldigt zich heel dikwijls, sommige brieven lang onbeantwoord te laten; hij beschuldigt zich zelf van slordigheid. Maar de verklarende redenen zijn altijd zeer goed aan te nemen; hij vindt het alles behalve « fillette », het diepste van zijn denken en voelen aan een vriend te openbaren; hij, de schuchtere, is tevens de naïeve, die het gaarne zijn wil en die geen geheimen heeft. Zijne houding trouwens tegenover de kunst is van zulken aard, dat hij ze boven het dagelijksche leven niet verkiezen zou. Voor één zijner vrienden, die zich bekeert en Benedictijn verkiest te

worden omdat in de orde van den H. Benedictus die liefde voor de kunst levendig is gebleven, is hij heel streng : « l'Art ne va pas sans une sorte de vanité, de satisfaction mondaine ». En over de bewering, dat men door de kunst heen God bedoelt, is hij slecht te spreken : « l'Art religieux, c'est celui de l'Imitation de Jésus-Christ. Je ne parle pas du livre, du côté littéraire, de cette œuvre, que l'auteur a dû ignorer, mais du fait même d'imiter Jésus et de faire de son âme le miroir de Jésus. Oh moi, je serais un bon moine... »

Intusschen is Van Lerberghe geen « bon moine », maar een mensch wiens dagelijksch leven, dat hij in zijn brieven zeer bevestigend ontwikkelt, vervuld is van de kunst en van de vrouw. Doch is hem de vrouw al heel dikwijls en zelfs meestal zooals wij ze kennen uit zijne poëzie; zijn kunstinzicht is doorgaans zeer verschillend van wat wij zouden verwachten van den dichter der « Chanson d'Eve ». Van Lerberghe, die gaarne beschouwt en verklaart, en die niet zelden theoriseert, staat als aestheet op heel een afstand van wat hij practisch in de eigen poëzie mededeelt, hetgeen wel zeer het dubbele van zijn wezen aangeeft.

Het heeft zelfs den schijn dat hij zich in het eigen dichterswezen vergist. Hij orakelt : « Pour moi, un poème est avant tout un dessin, une composition plastique que je vois... Un poème, d'après ce procédé, n'est guère que le développement d'une seule image... Ainsi... vous (Severin) vous sentez où moi je vois... Vos poèmes sont plus musicaux que les miens et les miens plus picturaux que les vôtres ». Het moge nu waar zijn, dat Charles van Lerberghe, meer dan Severin, een bundel verzen opvat als een geheel, met eene daardoor heen loopende lijn-van-eenheid : het blijft voor elken lezer toch

even duidelijk, dat die eenheid minder plastisch dan muzikaal is. Zijn motief is een leid-motief, naar Wagneriaansch begrip. De figuren, die hij ons voor toovert mogen nu ook fijn, zoo niet scherp, omlijnd zijn, zij behooren, niet te min, tot eene ontwikkeling, die meer door eene muzikale atmospheer wordt bepaald, dan door eene plastische samenstelling. Men denkt zich gemakkelijk de poëzie van Charles van Lerberghe als eenigszins zwijmelend, althans als iets teêrs, naar de vormen etherisch, met iets traag-dansends erdoor : hij zelf stelt zich daarentegen een ideaal voor, dat strak en als marmoreaansch zou aandoen.

En dit niet alleen in poëzie : te München looft hij, de mysticus, de « splendide collection des Rubens ». Te Rome, stad van zijn hart, juist om hare architectonische, gedegene eigenschappen; Rome en de omgeving ervan, die « avec son air de vallée où aurait lieu quelque jugement dernier, rend un peu ridicules les tendres pensées qu'un amoureux dolent y apporte »; het Romeinsche landschap, waar hij meesterlijke bladzijden aan wijdt, en waarvan hij getuigt : « j'ai trouvé par expérience que rien ne m'enlevait à moi mème que de contempler cette grande nature morte qui n'a rien de commun avec ma petite vie »; — het is te Rome dat hij Raphaël ontdekt, om hem boven alle mogelijke quattrocentisti te stellen : « En fait d'art, c'est en définitive, à Raphaël que sont allées ici les plus sincères et les plus fidèles de mes admirations », en niet naar den Raphaël der nogal burgerlijke Madonna's, maar dien der ruime compositie uit de Stanze. Hij vergelijkt hem met Botticelli, die zooveel dichter bij hem, Van Lerberghe schijnt te staan. Hij zegt : « Il y a une grande ressemblance : la suavité rêveuse. « Maar hij voegt er onmiddelijk aan toe :

« Mais Raphaël n'est jamais malade », en hij maakt de scherpzinnige opmerking, dat men in Raphaël klassiek-Grieksche figuren terugvindt, vooral uit den prae-Praxitelischen tijd.

Want Charles van Lerberghe, die men zich gemakkelijk voorstelt als een onwezenlijk droomer, welke leeft in een onwezenlijke wereld, — ik zei reeds dat hij slechts in schijn naïef was — is wel de scherpzinnigste geest, die men zich denken kan als hij aan kunstkritiek gaat doen, of zich aan beoordeeling van literatuur gaat overleveren; en telkens valt het in het oog, hoe hij dan, in zijn keus, ver van zichzelf afstaat. Eugène de Molder, dien hij, die zich literait een schilder noemt, uitscheldt om zijne Rembrandt-eigenschappen, zegt hem zekeren dag, natuurlijk heel toevallig, dat de « Amour sacré et Amour profane » van Tiziaan doet denken aan sommige verzen van hem. En hij schrijft : « C'est idiot..., mais que voulez-vous ! (cela) m'a fait un plaisir infini. Que je voudrais mériter un tel éloge ! »

Een dubbel-wezen dus; een criticus, wiens liefde gaat naar wat het verst van hem afstaat.

Maar die dan als minnaar al heel dicht zich-zelf getrouw blijft. Het heet : « Sachez que j'ai découvert ici le plus beau backfisch que j'ai vu en Allemagne »; en, enkele maanden nadien in een gansch andere ogeving : « Vous méritez que je vous confie le pitoyable état d'âme... Son aspect était charmant et du premier regard j'en était amoureux ».

Dat mag misschien van wat dichterbij beschouwd.

II

Toen Charles van Lerberghe zijn eerste brieven schreef aan Fernand Severin, was hij negen en twintig jaar oud. Hij zou weldra zijne studiën hervatten aan de Universiteit te Brussel, die hij jaren vroeger te Gent onderbroken had. Doch ditmaal zou hij niet in de rechten studeeren, maar in de klassieke letteren. Want er is reeds in hem de kwelling, die hem heel zijn leven zal bijblijven : die om het dagelijksch brood. Van Lerberghe, die buiten weelde kon, had, zooals ik zei geld genoeg om er ruim van te leven, en het bewijs daarvan is, dat hij het werkelijk gedaan heeft, en dan nog wel jaren lang in het dure buitenland. Reeds in 1891, als hij besloten heeft naar Brussel te gaan, schrijft hij : « Mes amis en général désapprouvent ma résolution... Cependant je persiste dans mon idée. Je n'ai pas non plus, sauf une petite rente bien modique et qui fond entre mes doigts peu crochus, de moyen d'existence sûr... Du reste, et c'est pour moi une grande raison, je me suis dégouté de « ma » littérature et me suis reconnu d'une ignorance vraiment crasse... »

Enkele maanden vroeger had hij aan zijn vriend geschreven : « Mon grand bonheur, c'est de me promener seul. Quand j'ai pu mettre un quart de lieue entre les bourgeois et moi, c'est toute une résurrection... La mer me console de tout, me fait tout oublier... On perçoit certes ici une foule de choses, que le simple paysage des champs ne donne pas. L'infini par exemple, la majesté, la beauté sauvage, la fatalité, l'éternité, la forme sublime surtout, enfin, Dieu ! Cela c'est la joie suprême» En in denzelfden bief : « Avez-vous aperçu (à Londres) les nébuleuses Helen et les séraphiques Ligeia de nos rêves? »

Men vergeve deze nogal uitvoerige aanhalingen : zij waren hier noodig omdat ze den geheelen Charles van Lerberghe inhouden en verklaren. Ik zal niet stil staan bij zijn haat, zijn afkeer althans, voor de « bourgeois » : hij had dit met zoo goed als al de kunstenaars gemeen. Grootgebracht trouwens in een milieu van groote burgers, was hij er, jong verweesd, als het ware aan overgeleverd geworden. Uiterst schuchter van natuur, had hij er onder geleden. Aan hen is zijn vrees te wijten, dat hij geen inkomen zal hebben, groot genoeg om er mêe rond te komen : het dwingt hem tot een arbeid, die hem niet lief is. Later zal hij herhaald om een plaats vragen, eerst van leeraar, daarna van custos in een museum : nauwelijks benoemd, wijst hij ze trouwens van de hand met een soort schrik. Op een gegeven oogenblik zoekt hij ook lezingen te houden, altijd om wat geld te verdienen. Lezingen, zegt hij, met lichtbeelden,... omdat het hem toelaten zou *in den donker* te praten, zonder zijne toehoorders te zien, en om ongezien te blijven...

Want hij is feitelijk een groote eenzame, die de eenzaamheid zoekt.

Het legt de onrust uit, die hem telkens op reis drijft. Den innerlijken vrede, hij vindt hem zelden. Niemand heeft meer van zijne vrienden gehouden dan hij. Nochtans is hij maar gelukkig als hij alleen is met de natuur; voor een schoon landschap, voor de zee in de eerste plaats die hem, den met catholicisme gedrenkten panthéist, terugschenkt aan God. Te München, te Rome waar hij zeven maanden verblijft en waar hij zich zoo moeilijk aan ontrukken kan, zucht hij naar zijne « Ramonette », het eenzame landhuisje dicht bij Bouillon, waar hij zijne « Chanson d'Eve » heeft voltooid, en zijn « Pan »

ontworpen; en het verlangen van zijn laatsten levenstijd is eene nieuwe « Ramonette », ditmaal aan de Middellandsche Zee, waar hij weêr zou kunnen werken.

Zijn werk, hij spreekt er telkens van, maar niet zonder eene teruggehoudenheid, die wel een soort angst zal bevat hebben. Het is met volle oprechtheid dat hij zegt : « je me suis dégoûté de ma littérature » : nooit, vreest hij, zal hij zijn etherisch ideaal bereiken. Wel schrijft hij : « J'ai repris ma chère Chanson d'Eve », maar als het werk af is : « entre nous, j'en ai par-dessus la tête ! » Hij staat trouwens tegenover zijn werk, hoe lief het hem ook zij, met dezelfde schroomvallige schuchterheid als tegenover het leven : « Raconter ainsi sans pudeur toutes ses aventures et en faire des chansons, c'est un genre de poésie qui m'amuse comme public, mais qui, comme poète, j'ai en aversion »... Zijn satyrisch drama « Pan » laat hem niet los; hij-zelf noemt het onderwerp prachtig; maar, voegt hij er aan toe, men zou Shakespeare moeten zijn om het te verwezenlijken. Na het lezen van de drukproeven zijner verzen, die in den « Mercure de France » moeten verschijnen, zegt hij : « J'ai eu une désillusion complète. Tout m'a paru raté. Misère de nous. Chien de métier ! » Na eene vertooning van « Les Flaireurs » schrijft hij : « Vous auriez certes été très agacé si vous y aviez assisté, car ma petite pièce, en scène, est une chose inconcevable. J'ai l'air de vouloir épater le public... On dirait l'œuvre d'un fou macabre. « Hij zelf geeft van de vertooning een beschrijving, die vol humor is; maar hij wordt woedend als hij vertelt hoe slecht Lugné Poe op de trom speelt...

Trouwens de wazige dichter der « Entrevisions » is buitengewoon-critisch aangelegd, en zijn voorkeur gaat vooral naar

« gezond » werk. Niemand heeft meer afschuw dan hij van wat maar eenigszins naar bluf zou gelijken. Voor de schilders die deel uitmaken van : « Les XX » en « La libre Esthétique » is hij buitengewoon streng. En ook de jongere literatuur lokt hem, op weinige uitzonderingen na, slechts matig aan. Hij blijkt het volkomen eens te zijn met zijn vriend Severin, die hem, na Laforgue te hebben gelezen, schrijft : « Nous sommes meilleurs que cela ». Het zijn dan ook geenszins de decadenten die hem aantrekken : hij zegt « : mes livres préférés actuellement ce sont les Contes de Grimm, Don Quichotte, les Mille et une Nuits, l'Odyssée, la Bible (pas le Nouveau Testament cependant), et les Vedas, que je vais prochainement étudier à fond ». Er is immers in hem een behoefte aan stevigheid, die hem grijpen doet naar wetenschap. Over Taine spreekt hij steeds met diepe vereering. Zijne « ignorance crasse » probeert hij te dempen met Darwin en Häckel en zelfs Bebel.

Nochtans blijft hij onwillekeurig een onverwoestbaar idealist. Hij kan zich niet voorstellen, dat men zou kunnen leven zonder ideaal. Naar aanleiding van eene doctorale dissertatie, aan de Universiteit te Brussel verdedigd, zegt hij : « Au fond peut-être vaut-il mieux pour les étudiants d'écouter ce vieillard (den professor in de philosophie Guillaume Tiberghien) leur parler du Bien, du Devoir, de l'Idéal, de la Liberté de conscience, comme en ont toujours parlé les vieux, et d'avoir là un exemple de dignité et de conscience dans la vie, que de savoir au juste comment est faite le mécanique de leur stupide cervelle... »

Dat idealisme, het zou vooral blijken uit zijne opvatting van de liefde : *Leit motif*, ik zei het reeds, van zoogoed als al deze brieven. De liefde, men moet het herkennen, Charles van

Lerberghe kan ze zich niet voorstellen dan als haast immaterieël. Hij schrijft : « Il y a ici dans mon voisinage une jeune fille dont mon cœur est fort occupé. Je la connais à peine de vue, et j'en suis tout à fait amoureux. Elle ressemble à mes images, ce qui n'est pas peu dire. Elle a l'air d'être descendue de mes murs comme une sorte de Botticelli ou de Burne Jones, car il y a de tout cela en elle. Et voilà ! comme il m'arrive si rarement de rencontrer une femme qui réponde un peu à mon idéal, j'ai pris sans y penser, (je me serais trouvé trop fou) la part : d'essayer de voir son papa. Je ne l'ai pas fait encore, mais je vais le faire. C'est absurde mais c'est écrit. Credo quia absurdum. Puis c'est une expérience curieuse, intéressante... »

Het avontuur liep natuurlijk op niets uit : een reden om te herbeginnen. Telkens vinden wij onzen dichter weêr verliefd, steeds op zeer jonge meisjes, hij die een veertiger was, steeds maar hetzelfde type, steeds met dezelfde delicate kuischheid. En steeds met dezelfde gevolgen. Want het kan bevreemden, al is het anders misschien te verklaren door die absolute kuischheid : tegenover de beminde legt Charles van Lerberghe de schuchterheid af, die hem ergens met iets als schrik van Verhaeren doet zeggen : « Il est très fatiguant et il crie en marchant comme un soulier neuf ». Hij durft zijn liefde verklaren. Het brengt hem helaas geen geluk bij, — tenzij in een enkel, boven aangebrachte en laatste geval. Hij geraakt in werkelijkheid verloofd. Aanvankelijk vermeit hij zich in de gedachte van een huwelijk, dat hem steeds heeft angetrokken. Doch weldra gaat hij aan het aarzelen. De tijd verloopt. Zijn bruid wordt ongeduldig. Eindelijk schrijft ze hem, dat ze zich met een ander heeft geëngageerd. Als Van Ler-

berghe het verneemt, slaakt hij als een zucht van verlossing.

Ik zou heel wat kunnen vertellen uit dit schoone boek, waar wij Fernand Severin hartelijk danbaar kunnen voor zijn. Wij zouden Van Lerberghe en zijn onrustig leven kunnen volgen op reis, zijne zoo intelligente kunstgenietingen kunnen medeleven, met hem verblijven in München, in Rome vooral, dat hij prachtig beschrijft. Want om die beschrijvingen alleen reeds is deze bundel brieven van buitengewoon belang.

Het was ons echter niet te doen dan om op de figuur van den grootsten, van den vooral zuiversten dichter van Fransch-België wat meer licht te werpen en haar beter bekend te maken. Wie het boek met ons zal lezen, zal hem ongetwijfeld lief krijgen, gelijk wij hem vol piëteit beminnen.

(1924).

GEDENKENISSEN

I. — *Van Nu en Straks.*

MOGEN wij het niet als een kleine, doch wèl belangrijke gebeurtenis op het gebied der Vlaamsche, der Nederlandsche letterkunde, en tevens en in de eerste plaats misschien, op dat der kultuur van ons land aanteekenen? Deze maand April is det dertig jaar, rééds dertig jaar geleden, dat te Brussel bij Xavier Haverman het eerste nummer van het tijdschrift, « Van Nu en Straks », vorstelijk gedrukt van de pers kwam.

Laat ik maar eerst en afdoend op dat « vorstelijk gedrukt » wijzen : « Van Nu en Straks » wilde uitdrukkelijk zijn, en de literaire redactie wilde het niet verzwijgen, een werk van vernieuwde kunstnijverheid : de toenmaals debuteerende Henry van de Velde, wijdde er zijne liefderijkste zorgen aan, en de uitgave zou haar belang tot op heden behouden, al ware het maar als eene poging tot gerenoveerde presentatie van het boek, boven de normen uit van een Ruskin en een Morris. Zeker, deze presentatie lijkt ons thans eerder vreemd dan schoon : met de revolutionaire voorstellingen van Henry van de Velde, zooals zij door « Van Nu en Straks » duidelijk werden gemaakt, heeft zelfs de eigenlijke stichter van het tijdschrijft, niet zonder elegantie, den draak gestoken. Hij had daar voldoende redenen voor : zijn eigen inzicht zou zich in

heel wat rijkeren zin ontwikkelen dan dat van zijn graphischen medewerker. De kunst van Henry van de Velde heeft zich ontwikkeld volgens hare eigene logische lijn, die is de lijn van den veelzijdigen, trouwens voor zich-zelf aldoor strengeren, bouwkundige, die natuurlijk niet is deze van den ethischen letterkundige. Van de Velde's werk, zooals het na « Van Nu en Straks » is voortgezet geworden en zooals het Vlaamsche tijdschrift het toen reeds in zijn kern vertoonde, is, als vanzelf spreekt, beperkter geweest in zijn geestelijken omvang, doch was niettemin van bij zijn oorsprong alvast rijper dan voor het grootste deel de literaire arbeid die zich in het eerste nummer van « Van Nu en Straks » openbaarde. De sierkunstenaar bleek, bij dezen aanvang, zijn doel beter te kennen dan de meeste redacteuren die zich, naar eigen bekentenis, hoofdzakelijk wilden voordoen als nieuwsgierigen : zij bedoelden, eigen en anderer aandacht te vestigen op de literaire kunst van Straks, zooals zij deze van Nu met hunne volle liefde wenschten te dienen.

Dit tweede lid van het artistiek programma werd door hun leider, August Vermeylen — hij was toen iets meer dan twintig jaar oud — voor niet veel minder dan een levensdoel gehouden. Het legt de uitstralingskracht, het overtuigingsvermogen uit, die van dezen jongen man uitging, en waar Johan Thorn Prikker om dien tijd in zijn « Brieven » van getuigde. Geen wonder, dat hij toenmalige jongeren onmiddellijk tot medewerkers wist te winnen : Cyriel Buysse, die in Holland reeds bekend stond door zijne medewerking aan den « Nieuwen Gids », waar zijn « Biezenstekker » in opgenomen werd, al was, zei de redactie, zijn stuk gesteld « in het Vlaamsche taaleigen »; Emmanuël de Bom, die met Vermeylen had

gedebuteerd in een sedert lang vergeten blaadje, door den laatste opgesteld, en waar Lodewijk de Raet eveneens, en reeds met sociologische bijdragen, aan medewerkte. In het eerste nummer van « Van Nu en Straks » gaf Buysse een schets, die herinnerde aan het beste uit de school van Médan; De Bom, hij, deed denken, met zijne « Blonde Gedachten », aan Joris Karl Huysmans. Vermeylen-zelf leek er wel de minst-ontwikkelde, maar de verst-reikende : hij droeg een gedicht bij, dat den invloed verried van sommige Fransch-Belgische symbolisten (ik meen hier Charles van Lerberghe te mogen noemen, dien Vermeylen trouwens leerde kennen, om dienzelfden tijd, op de Universiteit te Brussel), en een stuk in proza dat, om de obsessie, erin verraden, van het mysterie, en om het gebod, even duidelijk, van een analytisch-wetenschappelijken geest, voor de geschiedenis van 's schrijvers ontwikkelingsgang van reeds zeer groot belang is. Er waren, in die eerste aflevering ook verzen van Prosper van Langendonck. Deze had, jaren te voren, in een Antwerpsch tijdschrift, een reeds zeer duidelijk standpunt ingenomen. In « Van Nu en Straks » kon hij zich volkomen thuis gevoelen : de hierbedoelde verzen waren de eenige klanken, die, bij de gewekte ontstentenis, tevens de verzekering inhielden van een bestendigheid; zij waren de stevige pilaren waar een toekomst op gebouwd blijft. Brak Vermeylen door het kreupelhout de wegen der vernieuwing, Van Langendonck had reeds het huis gebouwd, waar de nieuwe baan op uitloopen moest.

Het kreupelhout waar Vermeylen door kerfde : men kent het. Het was het drukke bent waar Pol de Mont boven uitrees als een slanke en krachtige boom — hij was nauwelijks zeven en dertig jaar oud, geen zes jaar ouder dan Van Langendonck

— en waar de zuivere en innige Victor de la Montagne zoo goed als verloren in ging. Hélène Swarth was uit dit land geweken : was zij in België gebleven, dan hadde zij wellicht op de jonge Van Nu en Straksers een invloed geoefend, die meer rechtstreeksch zou zijn geweest dan het geval was : aan vereering ontbrak het haar in dien tijd niet. De aandacht van Vermeylen en van zijn vrienden was echter meer aangetrokken door het buitenland, en het was dan ook verkeerde beeldspraak, te beweren, dat Vermeylen de rol van een houthakker vervulde. Het is hem als een eer aan te rekenen, dat hij veel meer opbouwend dan vernietigend optrad. Hij, die zichzelf nog niet voldoende had ontdekt, maar over materialen beschikte, die anderen niet kenden of voor wie die materialen niet waren bestemd, hij kon die minus habentes rustig aan hun werk laten, terwijl hij het zijne voorbereidde : het blijft een groote eer voor de aanvangsreeks van « Van Nu en Straks », zoo weinig ruiten te hebben ingegooid; werd er kritiek uitgeoefend, dan was het bij uitsluitendheid het buitenland dat er onder leed; er werd vooral controol gehouden over de Europeesche gedachten : « Van Nu en Straks » was aldus een der waardigste tijdschriften der wereld.

Ik heb u gezeid, dat het in hoofdzaak bedoelde, op te bouwen. Daaraan werd in dien eersten jaargang krachtvol gewerkt. Terwijl Van Langendonck in zijn ruim-opgezet en prachtig-geschreven opstel « De Herleving der Vlaamsche poëzij » de grondslagen der dichtkunst zocht in den Mensch, niet het zieke individu doch de groote enkeling die zijne intiemste gevoelens weet op te voeren tot een vlak van algemeenheid, probeerde Vermeylen in zijn studie over « de Kunst in de vrije Gemeenschap » de sociale basis der poëzie in haar

beste verschijnen aan te toonen (1). Naast Van Langendonck en Vermeylen was te Brussel Alfred Hegenscheidt opgestaan : zijn stuk over « Rhytmus » was mede een bijdrage die den ernst van het tijdschrift kwam bevestigen; die ernst werd weldra in Holland ingezien : Albert Verwey, André Jolles, Bierens de Haan aarzelden niet, hun steun te verleenen. Van Langendonck en Hegenscheidt droegen intusschen verzen bij die aan dien ernst de allerhoogste poëtische schoonheid paarden, die in dit land sedert de Renaissance werd vernomen.

Na eene reeks van tien nummers, rijk aan verscheidenheid, werd de uitgave gestaakt. Vermeylen, die er de gloeiende ziel van was, ging naar het buitenland om er zijne studies voort te zetten. De twee jaar die hij weg bleef kon aan verschijnen niet worden gedacht. Toen hij terug in het land was, scherper en krachtiger gewapend dan toen hij vertrok, kwam ook « Van Nu en Straks » weêr voor den dag, onder nieuwe gedaante, en niet alleen uiterlijk vernieuwd. Terwijl de algemeene toon van de eerste reeks, bij heel veel besliste schoonheid, toch nog wees op een zoeken, liefst op gebied der afgetrokkenheid, bracht de tweede jaargang, die van 1893, het bewijs van meer bewustheid, van grooteren durf, van meer concreetheid ook. De bekende « kritiek der Vlaamsche Beweging » had Vermeylen ineens beroemdheid bezorgd : het gaf aanleiding tot razende bekamping; doch het had tevens vele oogen geopend. In de bestrijding-zelf vond Vermeylen den moed om zijn zuiveringswerk voort te zetten : de waarde van het werk bleek vooral hierin te liggen, dat het nog minder-afbrekend dan grootsch opbouwend was. De invloed ervan strekte zich wel-

(1) Men zie hierboven mijn opstel over Prosper van Langendonck.

dra buiten « Van Nu en Straks » uit : het kreeg ethische, misschien nog meer dan aesthetische beteekenis; het straalde uit over eene gansche generatie en niet alleen over een literaire jeugd. Het tijdschrift werd in dit land een macht. Na al dien tijd kan thans worden aangenomen dat het zelfs al te zeer de sociale verschijnselen, zooals sommige medewerkers van Vermeylen die bestudeerden en zoo goed als al zijne vrienden die ondergingen, tot grondslag van zijne werking had gekozen. Reactie bleef trouwens in deze niet uit. Lag aan veel letterkundig werk van dien tijd de maatschappelijke wantoestand ten gronde, weldra zou blijken hoe het zuiver-literair gevoel weêr de bovenhand kreeg. Emmanuel de Bom schreef zijn roman « Wrakken »; Hegenscheidt gaf zijn drama : « Starkadd »; Prosper van Langendonck dichtte zijne breedstmenschelijke verzen; jongeren traden naar voren met arbeid die beter dan opzienbarend was; allen ging Vermeylen vóór met een stuk waarin zij zich als in een verdiependen spiegel erkenden : het opstel dat de waarde en beteekenis heeft van « René », van « Obermann », van het eerste hoofdstuk uit de « Confessions d'un enfant du siècle », en « Een Jeugd » heet.

En toen verscheen daar ineens Stijn Streuvels. « Van Nu en Straks » had de West-Vlamingen naar voren gebracht, als het ware Groot-Nederland ingestuurd : Stijn Streuvels kwam de West-Vlaamsche kernigheid, de West-Vlaamsche gezondheid bevestigen. Het is in « Van Nu en Straks », dat Stijn Streuvels, schrijver van eenige lieflijke stukjes in weekbladen als « Vlaamsch en Vrij », de eigen schuchterheid overwon. Waar hij zich in zijn afgelegen Scheldedorp niet meer alleen gevoelde, groeide zijne kracht er tot stoerheid waar hij lang de onbewuste drager van geweest was. Het kan niet betwist, dat

« Van Nu en Straks » veel van zijn zich uitbreidenden bijval aan Stijn Streuvels, den plots-populairen Streuvels, te danken heeft, al ligt Streuvels buiten de eigenlijke « Van Nu en Straks » lijn, die verder reikte dan een hoekje Vlaanderen en onze letterkunde leidde naar breed-Europeesche horizonnen : feitelijk heeft Streuvels met zijn genie de lijn gebroken, en daarmede de « Van Nu en Straks » roeping gefnuikt en ons weêr enger-Vlaamsch gemaakt; doch Streuvels zal niet aarzelen, eveneens zijne erkentelijkheid aan het tijdschrift te betuigen, dat het grootsch-humane in hem te ontbolsteren zou mogen helpen.

Ik kan er niet aan denken, hier in bijzonderheden na te gaan al wat de zes jaargangen van « Van Nu en Straks », niet alleen aan schoonheid, maar tevens aan nieuwe en rijpe ideeën, aan algemeen-cultureele dracht inhouden. Ik heb namen genoemd: Vermeylen eerst, en Van Langendonck, en Hegenscheidt, en De Bom, en Buysse, en Stijn Streuvels. Ik voeg eraan toe den naam van Hugo Verriest, die inhoudt dien van Guido Gezelle en dien van Albrecht Rodenbach. Ik mag niet nalaten te noemen onder de jongsten, Herman Teirlinck en René de Clercq. Die namen spreken luid en hebben hun beteekenis : die beteekenis kent ieder.

Niet waar, dat die dertigste verjaring hier mocht worden herdacht?

(1923).

II. — *Hulde aan August Vermeylen.*

ALS ik mij niet vergis en mijn geheugen mij getrouw is, moet het in achtienhonderd negen-en-zeventig zijn geweest, dat Pol de Mont den vijfjaarlijkschen letterkundigen staatsprijs won met zijn dikken bundel « Gedichten ». Het is niet ten onrechte dat deze bekroning geldt als een datum in de geschiedenis der Vlaamsche literatuur. Weliswaar was, om dien tijd, Guido Gezelle sedert meer dan vijftien jaar aan het zwijgen, na drie bundels die nog steeds onder zijne beste blijken te zijn. Rodenbach, die even later sterven zou, had bijna al zijne gedichten geschreven; stonden zij — en ik spreek hier niet van het drama « Gudrun » — onder invloeden, die Pol de Mont aan Albrecht Rodenbach kan hebben geopenbaard (Leconte de Lisle is beiden een machtig voorbeeld geweest), toch kan, thans minder dan ooit, verzwegen, dat van meet af Rodenbach aan menschelijkheid en aan diepzinnig Vlaamsch-zijn een ruim begrip, een diep gevoel droeg, zooals Pol de Mont, niettegenstaande zijn zeer bijzonder aanpassingsvermogen en zijn zeer oprechte geestdrift, die nimmer kennen zou. Pol de Mont was, in dat jaar zijner bekroning ,eigenlijk de voortzetting eener traditie, zoo op het gebied van toenmalig Vlaamsch nationalisme als op dat van zuivere poëzie, die terug ging tot de jaren vijftig. Hij zette,

bewust, Dautzenberg en Van Droogenbroeck voort; misschien onbewust bleef hij in het vaarwater van den veel grooteren Prudens van Duyse. En daarom juist werd hij bekroond : hij, die vóór 1880 heel de Europeesche literatuur onze eigen Vlaamsche letterkunde binnenloodste, hij deed niet anders, opstandeling als hij scheen, dan eene overlevering voort te zetten, die trouwens sedert de middeleeuwen Vlaamsch is : waar hij niet zoo goed als rechtstreeks vertaalde, was hij een vertolker, ik bedoel een middelaar. Hiermeê beschouw ik hem van zuiver-literaire zijde : als flamingant liep hij nog meer in de gedolven voor; hij deed het alleen met een jeugdigen hartstocht die er als zwier uitzag, en daardoor gul imponeerde.

Die jeugdige hartstocht, persoonlijke eigenschap, gaf, met eene groote nieuwsgierigheid voor wat buiten de Vlaamsche grenzen gebeurde aan literaire evolutie, de, in dit land groote, beteekenis aan van Pol de Mont, toen hij als drie-en-twintigjarige jongeling door den Belgischen staat met goud werd bekroond. Eerst na Julius Vuylsteke openbaarde hij Heine; eerst na Dela Montagne sommige Fransch Parnassiens; eerst na eene gansche reeks vormverfijners al de pogingen die in Vlaanderen, veel meer dan in Holland, werden gedaan om van poëzie te maken eene quaestie van Metriek. Hij deed het echter met een eigen vuur, een jeugdigen overmoed die voor hem innamen. Pol de Mont wist, overtuigend en beminnelijk, jong te zijn. Een onbenevelde blik over de enge grenzen heen van Vlaanderen, een groote liefde voor alle literaire schoonheid, hoe ze zich ook voordeed : waar men ze in bekroonde « Gedichten » vast mocht stellen, leken, tegen de werkelijkheid in, deze gedichten waarlijk eene vernieuwing der poëzie (1).

(1) Men zie verder in dit boek het stukje, geschreven naar aanleiding van Pol de Mont's zeventigste verjaring.

Zij waren het ten hoogsten naar den vorm, en niet dan aan de oppervlakte. Wist Pol de Mont eene heele schare toenmalige jongeren het eigen vuur in te blazen — wie intusschen is van die jongeren levend gebleven? — weldra bleek de generatie, die op deze van Pol de Mont volgde, onvoldaan. Het is opmerkenswaardig dat Pol de Mont, die alle mogelijke dichters op zijne baan had ontmoet, een Baudelaire onaangedaan voorbij was gegaan : het is Baudelaire die, naast de groote klassieken, den slechts vijf jaar jongeren Prosper van Langendonck eene diepere en ruimere humaniteit als grondslag der poëzie zou openbaren. Innigere menschelijkheid, die buiten virtuositeit zou staan : ziedaar wat Prosper van Langendonck als eerste in dit land brengen zou. Zijne nieuwheid was niet schitterend, maar zij opende afgronden van menschelijk gevoel, van menschelijke schoonheid. Was ook hij schakel in de traditie, dan was deze geen louter-Vlaamsche, maar algemeen-humane.

De generatie, die op deze van Pol de Mont volgde, wendde zich dan ook van hem af om zich naar Prosper van Langendonck te keeren. De jongeling — hij nauwelijks twintig jaar oud — die het onderscheid wist te maken en de rechte baan te wijzen, was August Vermeylen. Het is zijn tijdschrift « Van Nu en Straks » dat, door met devotie aan Prosper van Langendonck de plaats in te ruimen, die zijne verzen waardig was en waar hij zijn ideeën zou kunnen uiten, de echte vernieuwing onzer Vlaamsche poëzie, zooals die onwillens en ongeweten was voorbereid door een Guido Gezelle en een Albrecht Rodenbach en tot volle mannelijke uitspraak kwam in Van Langendonck, bewerkte en verzekerde.

Deze daad van Vermeylen, gevolgd van een gelouterd uit-

zicht, zou volstaan om zijn naam in eere te doen houden. Zij is natuurlijk niet de eenige waarom hij op 15 April 1923 te Brussel door zijne vrienden gehuldigd is. Vermeylen is de vijftig voorbij; zijn tijdschrift verscheen voor 't eerst dertig jaar geleden : overzien wij het werk dat hij dertig jaar geleden begon, dan merken wij hoe het, in al zijne geledingen, eene eenheid uitmaakt, die de weêrspiegeling is van een karakter.

Ik herhaal, dat de vernieuwing, door Pol de Mont gebracht, slechts schijn kon heeten, waar hij feitelijk niet dan met frissche krachten een traditie voortzetten zou. Vermeylen, hij, begint zijn geestelijk leven met, soms ruw, opruimingswerk. Van huis uit gevoelig op het mystieke af, onweêrstaanbaar aangetrokken tot alle levensgeheimen, aangehaald door elken vorm der menschelijke en goddelijke liefde, leert hij al heel vroeg zijn gemoed te belichten met de klaarten van zijn methodisch-ontwikkelden geest. Niet zelden is hij onverbiddelijk voor zich-zelf; het kan wel niet anders, of Vermeylen heeft meer dan eens onder de scherpte van zijn kritischen zin geleden : was hij niet de beeldenstormer van het eigen innigste leven? Gaf hij niet moedwillig, en met iets als hardnekkigheid, de quietas op, de zalige zielrust, voor de vrijheid, die weleens wiet weet, kon blijken, ijlte te zijn?

Die kritische zelfontginning, in den aanvang een grondig wieden van het eigen gemoed : Vermeylen breidde ze uit over zijne omgeving. Dit groot hart kon niet ophouden te beminnen; het wilde echter louteren wat het beminde, al moest het er zelf onder lijden. Diep-vorschende zelf-schouw om der wille van meer oprechtheid en meer eerlijkheid, zij het ten koste van laf gemak; diep-vliemende kritiek op sociale toestanden en plaatselijke verhoudingen, alleen uit liefde voor mensch

dom en voor eigen volk; en dan die eeuwige, die gloeiende zucht naar vrijheid : het is heel de Vermeylen uit den opstandingstijd, de Vermeylen der jaren negentig : eene ruime ziel onder scherpe controle.

Controle die wellicht vernietigend zou hebben gewerkt, indien juist de ziel niet zoo ruim was geweest. Menschen als Vermeylen, niettegenstaande hun wil tot afbreken, kunnen feitelijk niet anders dan opbouwen. Waartoe trouwens weêr die zoo goed geoefende hersenen zouden medehelpen.

Want, men vergete het niet : Vermeylen, in eerste instantie criticus, heeft, hoe afkeerig hij ook zij voor het leerstellige en dogmatische, nooit toegegeven aan het analytisch impressionisme, dat, in de jaren negentig vooral, gold als taal-en-stijl-, als litcratuur-regelend. Zijne kritiek was, van meet af, zooniet louter objectief (wat kan dat wezen : objectieve critiek?) dan toch uiting van een niet alleen gecultiveerden, maar naar aanleg van construeerenden geest. Geen eigenlijk volgeling van Taine, maar vanwege geestesverwantschap een groot bewonderaar ervan, wist hij in ieder werk, en niet alleen in literair werk, de bestanddeelen te erkennen, waarop het berustte, of het gebrek van zulke bestanddeelen aan te wijzen, en te betoonen hoe die bestanddeelen er hadden moeten uitzien. En hierin stond zijne kritiek een heel eind ver boven die van « den Nieuwen Gids ». Eigenlijk theoreticus was Vermeylen derhalve niet; het bracht meê, dat hij de poëzie niet meer zou behandelen naar de recepten uit het boekje, het leven naar de recepten eener vaststaande zedenleer, en de Vlaamsche beweging naar de normen van eene romantiek, die meer dan eene halve eeuw oud was. Maar hij was een modern mensch, geoefend in het beoordeelen van modern-Europeesche ver-

schijnselen, gedragen op de wetenschap van zijn tijd, rijk vooral aan de liefde, die eene betere toekomst voorbereiden zou. Daaraan zou hij, in leven en kunst, specifiek-Vlaamsche toestanden toetsen. Waar De Mont niet anders vermocht dan gevestigde overleveringen zijn eigen frisch bloed in te spuiten, brak Vermeylen met verjaarde overleveringen af om nieuwe aanknoopingspunten met ruimere horizonnen te zoeken. Aldus schiep hij eene nieuwe overlevering : de eenige die in dit land nog gelden kan.

(1923).

III. — *Virginie Loveling* (17-5-1836 — 1-12-23).

MET vrome berusting meer dan met verwondering, tevens met opwekking van eene eerbiedige genegenheid, hebben de bekenden van Virginie Loveling haar afsterven vernomen. Zij was zeer oud; zij verliet sedert lange maanden haar bed niet meer; sedert jaren leefde zij in afzondering. Toch bleef haar geest werkzaam; zij had niet opgehouden, zij die over enkele maanden acht-en-tachtig jaar zou worden, met de rustige helderheid van haar hoofd te schrijven; en het is geen veertien dagen geleden dat Professor Vercoullie in haar naam aan de Vlaamsche Academie, waar zij sedert 1919 deel van uitmaakte, het voorstel deed, sommige Vlaamsche woorden en spreekwijzen, die aan het wegsterven zijn, op te teekenen. De Academie verzocht haar toen, zelf eene lijst van die woorden op te maken : zij vertrouwde in de stevigheid van een gestel, dat vooral geestelijk weêrgaloos was gebleken. Meer dan zestig jaar lang bleef de schrijfster Virginie Loveling haar-zelf gelijk. De strengheid van haar talent, dat nimmer den tijd toegaf, bleek den tijd machtig. Onze eerbied, wij voelen het thans, berust evenzeer op bewondering voor zulke doelbewuste kracht als op genegenheid voor een arbeid die rijk is geweest aan vruchten.

Die arbeid is het, dien wij in de eerste plaats willen geden-

ken, en de arbeid vooral van de dichteres. Virginie Loveling heeft niet zoo veel veel gedichten geschreven, en die gedichten zijn alle van een zeer bescheiden aard. Maar geen enkel ervan is gestorven; sedert zestig jaar zijn al die gedichten in dit Vlaamsche land levend gebleven; er is geen Vlaming die ze niet kent : hij heeft ze op school geleerd, bijna alle, en ze zijn hem sedert dien in het geheugen gebleven; wat beter is, ze zijn hem lief gebleven als een zoet bezit; wat het beste is : de gedichten van Virginie Loveling, net als die van hare zuster Rosalie, bleken de volle liefde van gansch een volk waardig te zijn.

Er is sedert den tijd van hun verschijnen, heel wat verandert in de Vlaamsche literatuur. Er is ook heel wat veranderd in de beoordeeling van die literatuur, en zelfs in de beoordeeling van de gedichten der juffrouwen Loveling. Wat zijn wij ver van de uitspraak des heeren Max Rooses, die in haar « nachtegalen » zag, zij het « Nevelsche nachtegalen »; hoe weinig kan het ons nog schelen, dat zij heeten geïnspireerd te zijn geweest door de « Quickborn » van Klaus Groth ! Wat ons interesseert, wij die ze uit ons geheugen niet kunnen bannen en er hun gaarne eene vaste plaats in geven, het is dat de gevoelens, die ze in ons als kind hebben gewekt, onveranderd zijn gebleven. Van al de verzen, die men ons in de eerste jeugd in het hoofd heeft gepompt, zijn er geene die aldus hun eigen geest, hun eigen parfum hebben bewaard. Wij hebben ze niet vergeten : wij weten – en dàt is het wonderlijke, – dat wij er niets aan te beknibelen hebben, dat wij ervan kunnen blijven genieten zonder terughouding of achterdocht. Die versjes, die alleen door eenvoud uitblinken, wij herhalen ze in ons geheugen, zij gaan traag en matelijk over onze lippen heen

zonder dat het noodig is ze in een boek na te gaan zoeken; en wij voelen dat er niets aan te veranderen is; dat ze, in hunne gaafheid, aan onze kritiek ontsnappen. Ze staan, buiten den tijd, in ons als een deel van ons geestelijk bezit. Omdat hun eenvoud nu eenmaal de waarheid-zelve is, de ongekunstelde maar tot het uiterste zuivere weêrgave van een innig en diep-menschelijk gevoel. Die verzen van de juffrouwen Loveling, die van lieverlede kinderversjes werden, voelen wij, na meer dan een halve eeuw, aan als werkelijk verzen-voor-groote-menschen. Zij zijn geen groote lyriek, maar ze zijn de uiting van een groote liefde; de epische opgave ervan is klein maar diep aan innerlijke humaniteit; zij zijn bevat in de vormen van den grootsten eenvoud, maar die de beteekenis en de waarde heeft van een zeer-eigene, tevens zeer-waardeerbare distinctie, als het eenig-passende kleed van een geestelijke gestalte die haar-zelf wèl bewust is.

Wij beminnen Virginie Loveling om hare gedichtjes, in haar tijd zoo nieuw, en die wij thans nog steeds zoo spontaan, zoo rechtstreeks-aansprekend aanvoelen. Wij houden minder van haar proza.

In de kortere en langere verhalen van Virginie Loveling is er iets dat ons, Vlamingen, altijd lief zal blijven : het is wat de schrijfster bindt aan haar land. Ik geloof niet dat er ooit één Vlaamsch schrijver is geweest die aan den ethischen band is ontsnapt, die hem binnen de Vlaamsche gemeenschap houdt; er is geen schrijver in dit land, die niet toegegeven heeft aan deze verknechting met een groote overgave. De gehechtheid van Virginie Loveling aan haar geboorte-Vlaanderen ging echter steeds onder contrôle van geestelijke, ik zei haast cerebrale eigenschappen : haar humor dien zij zoo goed te

verbergen wist, en haar haat voor sommige toestanden dien zij nimmer verbloemde. Nooit heeft zij Vlaanderen aanvaard zooals het is. Zij wilde dat het beter werd, naar haar eigen opvattingen. Het heeft haar belet zuiver-objectief te blijven; het heeft meêgebracht dat hare ironie nimmer joviaal werd als bij haar neef Cyriel Buysse. Misschien legt het zelfs den aard van haar stijl uit. Vermeylen heeft hem eens « stokkerig » genoemd. Hij is inderdaad koel en dikwijls stroef; hij is in de eerste plaats strak en streng. In enkele novellen laat deze schrijfster zich gaan op den golfslag van een gevoel, dat mild is, maar zonder te groote toegevendheid. Doorgaans echter blijkt ze, van uit een vooropgezette overtuiging te willen ontleden. Heeft ze ooit willen overtuigen — en dat heeft ze ongetwijfeld, — dan is het veel minder door warmte van haar betoog dan door bewuste zekerheid van hare dissectie. Virginie Loveling heeft politieke en sociale doeleinden nagestreefd; zij heeft het gedaan met de wapenen der romancière, niet zonder partijdigheid natuurlijk, maar, buiten pathos, met al de kracht van haar analytischen zin. De scherpte van dien zin heeft van haar een psychologische schrijfster gemaakt, die de eenige in Vlaanderen ten zeerste waardeerbaar blijft. Hare eerlijkheid, die unilateraal moest zijn, blijkt mannelijk in dezen zin, dat zij tegen de bevestiging der realiteit kan. Het wekt in haar een conflict dat de koelheid van haar werk tot het dramatische opvoert. — Dramatische koelheid : aldus kan misschien omschreven hare liefde tot haar Vlaamsche volk, zij rechtert, maar ten gevolge van een strijd in haar, die het blijkbaarste teeken harer liefde is. En juist omdat zij weêrstaat aan Pallieterachtige onderdompeling; omdat zij de noodzakelijkheid van een louteringsproces met onwrikbare overtuiging en klaar-

kalme overtuiging voorstaat, verheffen wij haar boven een brooddronkenheid, die noodlottig kon worden. Maar langs een anderen kant missen wij bij haar de warme mededeelzaamheid van schrijvers, als Buysse en Teirlinck — toch ook geen blinden, — als Streuvels en Timmermans. In haar proza heeft Mejuffrouw Virginie Loveling opgehouden (ik zonder enkele verhalen uit) de dichteres te zijn die ons blijvend ontroert. Ik verwijt haar niet, met graagte te polemiseeren. Ik neem echter niet gaarne aan, dat haar geest haar gemoed onderdrukken komt, zooals uit vele van hare romans al te duidelijk blijkt.

Al weet ik heel goed waar deze onderdrukking aan toe te schrijven is.

Virginie Loveling heeft behoord, wij mogen wel zeggen : blijft behooren, tot een geslacht van heerschers. Eene vermenging van Duitsch, later van Fransch-Protestantsch met Vlaamsch bloed, heeft in een hoekje van Oost-Vlaanderen, te Nevele namelijk, eene familie gesticht die, met bewustheid, in dit land omwentelend optrad. Zoo goed als al de groote liberale namen van Vlaanderen vinden in de laatste vijftig jaar een aanknoopingspunt in het gezin Loveling-Fredericq. De gezusters Loveling — Rosalie en Virginie; — de gebroeders Fredericq — Paul, Leo, Simon; — Julius Mac-Leod; de gebroeders Cyriel en Arthur Buysse; zij maken eene eenheid uit waar de geestelijke dracht en kracht van Vlaanderen heel wat aan te danken heeft. Zij bezat, die familie-eenheid, niet alleen hare centrale waarde; zij was meer dan een moreele kern die aan zich-zelf genoeg heeft : zij straalde op hare eigene wijze prachtig uit, zoodat zij op een gegeven oogenblik, en op zeer diverse manier : het staatkundige en geestelijke

leven van Oost-Vlaanderen voor een ruim deel overheerschte. — Die invloed is thans zoo goed als geheel getaand : de geest ervan is met Virginie Loveling, zooniet uitgestorven, dan toch ingekrompen tot een van die versteende en verwrongen vruchten, waar geen kiemkracht meer van te verwachten is, althans voorloopig.

Maar dat zij, eene vrouw, er de draagster van geweest is, op een onbaatzuchtig, maar toch zeer werkzaam gebied, stempelt haar tot meer dan een letterkundige vrouw, of zelfs een letterkundig verschijnsel. Het is haar doelwit geweest, ik hoop : in de eerste plaats, dichterlijke schoonheid voort te brengen. Die schoonheid heeft ze echter aangewend ten behoeve van een maatschappelijk ideaal. Men kan het afkeuren; men kan echter niet vergeten dat, in deze Nederlanden, heel wat schrijvers haar in vorige eeuwen met eenzelfde doelwit zijn voorgegaan. Het maakt haar tot een schakel in de geestelijke ontwikkeling van ons volk. En dat is een zelfzaam voorrecht.

Al blijft Virginie Loveling voor ons toch in de eerste plaats, en onwrikbaar, en voor alle tijden, boven partijen en zelfs boven idealen uit, de dichteres die mij, toen ik nog klein kind was, wakker heeft gemaakt voor de poëzie.

IV. — *August Snieders.*

DEN 9en van deze Meimaand zal het honderd jaar geleden zijn, dat August Snieders — plechtig in de Koninklijke Vlaamsche Academie, bij redevoeringen van de werkende leden Gustaaf Segers en Dr. Julius Persijn, ten aanhoore van een uitgelezen publiek, herdacht, — geboren werd te Bladel in Noord-Brabant. Dat hij dus een Noord-Nederlander is, zij het later tot Belg genaturaliseerd, is eene eerste reden om Groot-Nederlandsch op dat eeuwfeest te wijzen.

Een tweede reden weze, dat August Snieders, thans in Holland vergeten naar ik vermoed, in de jaren vijftig er genoeg befaamdheid genoot, om één zijner boeken als feuilleton opgenomen te zien in de Nieuwe Rotterdamsche Courant; het verhaal namelijk dat heet : « De Schoolmeester ».

Het is in de Koninklijke Vlaamsche Academie, die hem op 23 April 1925 als haar oud-bestuurder huldigde, dat ik August Snieders voor het eerst zag, den dag, dat Prins Albrecht, thans Koning Albert der Belgen, een plechtig bezoek bracht aan deze instelling. Dat moet geweest zijn in de tweede helft van de jaren negentig. Als piep-jong dichter van zeventien oud, was ik er uitgenoodigd, op te treden onder de feestcommissarissen. Ik had opdracht, de mantels te bergen van de hooge gasten, en dezen naar hunne zitplaats te leiden.

Behalve den kroonprins en zijn gevolg, kreeg ik aldus den bisschop van Gent en den gouverneur van Oost-Vlaanderen te behandelen. Wat ik van dien dag als de hoogste eer blijf beschouwen is echter, dat ik het voorrecht kreeg, op de soutane van Guido Gezelle dezer decoraties te spelden. Ook hem zag ik dien dag voor het eerst. Het ontroerde mij diep, want ik was toen ten tijde onder de weinigen, die, buiten West-Vlaanderen, den grooten dichter uit den grond van hun hart liefhadden.

August Snieders, hij, gunde er mij een eersten blik op de drukke bezigheden van den journalist, en zoo heb ik dien belangrijken dag van hem wel iets geleerd. Terwijl de andere academieleden, in rok, witte das, en al hunne eereteekenen op de borst, met ingetogen statigheid wandelden, bogen en oreerden, vertoonde hij eene bekommerde vinnigheid, die mij wel treffen moest. Zijne medeleden genoten het voorrecht, niets te moeten doen dan te luisteren naar de woorden van de feestredenaars. Hij, de tot werken gedoemde, zat op zijn hoogen linkerknie nota's te nemen onder het commandeurslint dat op zijne borst bengelde. Toen op de woorden van den Kroonprins : « Zij wilden wat was recht en wonnen, wat zij wilden », de vergadering een einde nam, kon ieder aan Zijne Koninklijke Hoogheid zijn hof gaan maken. Hem, Snieders, martelaar van den journalistieken plicht, zag ik naar het achtersalon van het prinselijke academiegebouw loopen om er gauw zijn verslag te gaan neerpennen voor het Antwerpsche « Handelsblad », waar hij de hoofdredacteur van was. Ik benijdde hem toen die bezigheid; ik kan hem thans niet meer benijden.

Bij dat loopen, dat eerder het springen was van een rheu-

matieklijder, vertoonde hij eene zeer opmerkenswaardige gestalte : een kop, waar borstzelig-grijzend hoofd- en baardhaar diep het horizontaal-doorkorven voorhoofd en de niet-teraden kin aanvraten, waartusschen-in een dik lorgnet scherppriemende en als gebolgen oogen onder glas bracht; een langdoorbuigend lichaam met zeer beweeglijke grijparmen; machinaal-gewrichte beenen, die bewogen als aan schichtige veren : het was een ongewone figuur, hulsel van een ongewoon mensch.

Ik kende hem sedert mijn twaalfde jaar uit de dikke deelen van zijn verzamelde werken, in groot octavo en ne varietur door Van Dieren, te Antwerpen, met gruwelijke illustraties uitgegeven. Ik las toen ook in dien tijd Conscience; kort daarop zou Domien Sleeckx in mijne handen komen. Welnu ik verklaar in alle argeloosheid en zonder valsche schaamte, dat ik Snieders boven hen stelde. Groot gebracht in eene nogal groote stad en onder de burgerij van die stad, voelde ik meer verwantschap met Snieders' helden, voor zoover ze in Antwerpen evoluëerden, dan met de stedelingen van Conscience en van Sleeckx; Conscience was mij in deze te vlak, Sleeckx te peuterig. Bij Snieders was er meer emphase, althans meer stedelijke zwier. Ik kan er niet aan doen, maar denk ik thans aan boeken als « De Nachtraven », dan denk ik tevens aan sommige boeken van Bourget, hoe absurd dat ook moge schijnen.

Is dat trouwens wel zoo absurd? Terwijl Conscience's romantisme de psychologie niet verder dan zieligheid of karikatuur laat gaan; terwijl Sleeckx' ontleding geheel aan de oppervlakte blijft van een zeer rudimentair realisme, stelt Snieders sociale, trouwens naïef-geworden problemen, waarop

dan zijne personnages reageeren, — net als bij Bourget, niet zelden met eene zelfde grootsprakerige allure, vaak met dezelfde gebaren van geslagen deemoed of opstandelijken trots. Alleen, Bourget brengt nogal-grove redenen aan van physio-psychologischen aard, waarbij hij zich weleens vergist. De noodwendigheid daarvan ziet August Snieders gelukkig nog niet in, die eene halve eeuw vroeger schrijft.

Waarmede ik nog geenszins bedoel, den ouderen Vlaming en den tijdgenootelijken Franschman op eenzelfden voet te stellen. Ik wensch hier alleen, en in het voorbij gaan, een zekere gelijkenis aan te geven. Herlees ik thans Snieders — en ik verklaar, dat het niet voor mijn plezier is, — dan zie ik er al de holte van in. Doch Snieders heeft in zijn tijd een bijval genoten, die dezen van Conscience evenaarde. Men ziet gemakkelijk in, dat het om andere redenen moet zijn geweest. En denkt men daarna aan Paul Bourget, en aan wat aanleiding kan zijn geweest tot dezes groot succes, dan vraagt men zich af, of de oorzaken daarvan bij beide auteurs, met allen afstand natuurlijk in den tijd en naar de kultuur van schrijver als van publiek, niet gelijkwaardig kunnen zijn geweest.

Sedert Snieders is ook de romanliteratuur er in Vlaanderen op vooruit gegaan, al hebben wij in deze geen al te overdadige redenen tot fierheid. Het belet niet, dat er grond bestaat om dezen pezigen zoon uit een geslacht van groote pachters, brouwers en burgemeesters in eere te houden : hij heeft wellicht verder gezien dan de meeste van zijne tijdgenoten.

(1925).

V. — *Victor Dela Montagne.*

NEGENTIEN Augustus : het is heden tien jaar geleden, dat stierf te Sainte-Adresse, in de vreeselijkste periode van den oorlog, Victor Dela Montagne. Eenzamer dan ooit, met de reddeloosheid van wien het Bijbelsche « ik heb gekozen de uitgeworpene te zijn » een onontkomelijke lijfspreuk moest zijn, zonk hij weg, ver van zijne vrienden die hij zoozeer behoefde, in de ballingschap, die hem meer dan wien ook moest ontredderen. Deze prachtige natuur, dit weergaloos menschehart, deze aldoor-trillende ziel bezweek in de plompste geestelijke miserie. Wij, we treurden. Maar met een huivering stellen we vast, dat dit het natuurlijke, het zoo goed als logische einde was van dezen dichter, die het leven voelde als eene straf, en op wien het leven wraak nam. Met welken deemoed nochtans, of beter : met welke fiere « pudeur » had deze gekwetste, die zoo zelden zijne wonden toonde, dat leven gedragen !...

Vandaag, negentienden Augustus, tienden verjaardag van zijn aardsch verscheiden, denk ik aan ons laatste samenzijn. Het was een maand ongeveer vóór den oorlog. Ik was hem af gaan halen aan het ministerie van justitie, waar hij bestuurder was, en tusschen haakjes, onder zijn gezag drie bekende literatoren heeft gehad : Eugène Demolder, Prosper van Langen-

donck en Fernand V. Toussaint van Boelare, hetgeen de verantwoordelijkheid van hun dienstoverste niet zal hebben verlicht. Het was in het stiller-geworden middaguur, wanneer de rust daalt met de lagere, roodere zonnestralen. Wij liepen traag onder de boomen, die roerloos stonden van gebladert, langs de steenen borstwering van den Kruidtuin, die in zijne diepte vol zoete en teedere bloemenglanzen te lichten lag, naar het station toe, waar hij zijn trein zou nemen : hij woonde te Mechelen, hij, de zestigjarige, geheel alleen met zijne stokoude, blinde moeder. Deed het de fijn-wevende zachtheid, de mat-gulden melancholie van het uur? Was het de aarzelende behoefte aan mededeelzaamheid, die de bedrukten en geslagenen soms voelen (zelf-ziek, ging hij, te dien tijde, nog steeds gebukt onder het verlies van zijne zuster, die, jaren lang, vanwege eene knagende krankheid zijne dagelijksche bekommernis, kort te voren gestorven was?) Dela Montagne, die, aêmechtig-zuchtend, heel de weg stilzwijgend naast mij geloopen had, was vol schroom en als beschaamd beginnen te klagen over zijne eenzaamheid. Wij waren gaan zitten aan het terras van een café : vóór ons lag het groote, het drukke stationsplein, golvend en spetterend van volk. Hij, met gedempte stem en vagen blik, sprak van de ijlte van zijn tegenwoordig leven, hij die zich oud voelde worden, behoefte had aan zorg en steun (het woord liefde dorst hij nooit uitspreken), en leed — het waren zijne woorden, die ik nooit vergeten zou — aan « geestelijke armoede »...

Dat gesprek verontrustte mij eenigszins : nooit had ik mijn goeden vriend, met wien ik sedert tien jaar haast dagelijks omging, aldus hooren spreken. Want, konden houding en kleedij in de laatste jaren zijne moreele ontreddering niet ver-

bergen, waar ook zijn aangezicht de pijnlijk-duidelijke sporen van droeg : de fijne bonhomie van den keurigen en beter dan gemoedelijken « causeur », die Dela Montagne met zijn Fransch bloed en zijne Fransche voornaamheid was, en tevens zijn zelf-verzaken, dat zijn omgang in gezelfschap tot een delikaat genot maakte, zooals alleen uitverkoren-nobele en ridderlijke naturen dit vermogen te schenken, — zij verborgen doorgaans, uit eene zorgvuldige oefening, die oneindig-veel leed moest beteekenen, den nood van dit gemoed.

En nu zat daar Dela Montagne, en hij kloeg. Hij zat daar als een bedremmelde bedelaar, en ik wist niet wat ik moest antwoorden... Ik zei : « Maar gij hebt toch uwe boeken? » (Hij bezat eene prachtige verzameling incunabelen en uitgaven der zestiende en zeventiende eeuw : helaas, ik wist, dat hij ze één voor één aan het verkoopen was). Hij haalde zijne moede schouders op. Met een zekere aarzeling vervolgde ik : « Waarom gaat gij niet weêr verzen schrijven? Gij zoudt zien, dat... » — Ik ging niet verder : hij bezag mij lang en peilend, maar als smeekend tevens. — « Ja », zei hij, « ik weet wel... Het zou misschien... En ik weet dat ik nog wel... Maar, « en hij zuchtte », ze zouden er om lachen; ze zouden het niet modern genoeg vinden... Ik ben immers een oude... « Met warmte antwoorde ik : « Is dit dan verouderd? » en, stiller, haast in zijn oor, zei ik het versje op :

« Och ! kon ik u vergeten,
mijn lief, mijn aangebeden;
maar ijdle wensch en ijdele hoop :
ik heb te veel geleden.

Niet dat ik in uwe armen,
op uwen rooden monde,
geluk, teveel voor een menschenhart,
gezocht heb, — en gevonden;

Maar, dat ik om u geleden heb,
geweend in doodangstbeven,
al wat een hart aan tranen heeft :
dat bindt me aan u voor 't leven ».

Dat is een liedje, dat Victor Dela Montagne einde der jaren zeventig gedicht heeft. Hij hoorde het ditmaal uit mijn mond. Er kwamen tranen in zijne geel-bevlekte, rood-beloopen oogen. Onder het tafeltje drukte hij mijne hand.

Kort daarop brak de oorlog uit; weldra volgde hij zijn minister in de ballingschap. Ik heb hem niet meer teruggezien... Al blijft mij de troost te weten — wat ik na den oorlog van een ooggetuige mocht vernemen, — dat hij op zijn sterfbed als één van zijne laatste woorden mijn naam heeft uitgesproken.

En daar blijven ook zijne verzen, zekere van zijne verzen. Ik weet het wel, en de kritisch-fijne Dela Montagne wist het evengoed als wie ook : het meerendeel van zijne, nochtans weinig talrijke, gedichten dragen, met al hunne aristokratischen eenvoud, te zeer den stempel van hun tijd om te blijven bestaan. Maar daar zijn enkele verzen, die ons wel altijd dierbaar zullen zijn en voor de toekomst zonder twijfel ongekrenkt-schoon en -heilig behouden. Het is omdat ze, met hunne diskrete, maar niet te minder diepe volheid zoo doorleefd, zoo doorleden zijn : menschelijke deesem, die ze bewe-

gen blijft en bestendigt; deel van eeuwigheid, die hunne eeuwigheid verzekert. Hij moge, Victor Dela Montagne, onder de « Poètes Maudits » zijn, waar Paul Verlaine, die hem zeker zou hebben bemind, hem misschien hadde ondergebracht, tot grooten schrik dan van Dela Montagne, — dezen, die bukken onder den ban der vereenzaming en ze niet steeds weten te dragen met den trots en de tartende uitdaging van een Alfred de Vigny. Hij zou in hunne schare hebben ontmoet de dichteres, waar hij wellicht het meest naar gelijkt, weze het met mannelijke terughouding : de arme Marceline Desbordes-Valmore, deze niet der kreten, deze der gedempte klacht. Want het is in die lijn, dat wij Victor Dela Montagne's verwantschap hebben te zoeken : onder de door het leven vóórbestemden; onder hen die, heel hun menschenbestaan langs, zeer goed hun onafwijsbaar einde kennen; die al de phasen en episodes van hun leven als bij eigen voorbedachtheid beschikt weten, en dat het niet zal gaan dan nu en dan met een knip voor hun neus en een klap in hun gezicht, al was het maar om hen er aan te herinneren, dat ze alleen in eenzaamheid hun veiligheid moeten zoeken, bij gebrek dan aan geluk, hoe zeker zij ook wezen, dat die veiligheid nog geenszins een synoniem is van rust des gemoeds.

Romantisme? Helaas, niet meer dan bittere realiteit, waar men niet anders dan onder te bukken heeft... De schuchtere bescheidenheid van Victor Dela Montagne, zijne nobele terughouding, die veel opoffering inhield, welke maar al te zeer bleken uit zijn werk als uit zijn dagelijksch bestaan : zij konden niet verhelen wat deze dichter, die een groot dichter had kunnen zijn en een diep-innig dichter was, had moeten doorbijten, of dat hij willig in deemoed gedragen had. Een

uiterlijk verschijnen dat hem niet gunstig was en waar hij meer dan waarschijnlijk heeft onder geleden; levensomstandigheden, telkens afgebroken en doorgesneden als zij hem een greintje geluk konden beloven; wie weet, welke teleurstellingen op het stuk der liefde; een verlangen vol edele zelf-verloochening maar telkens verzocht en gesard : neen, Victor Dela Montagne heeft er ons niet, dan in vijf-zes zeer sobere bladzijden, van verteld, en soms met een luchtigheid, die geen ironie wilde worden. Maar dat hij, naar hij zei, niets anders meer wenschte dan « gewoon vergeten te worden », — het is misschien wel, omdat hij-zelf heel wat vergeten wilde, dat de verlossing van het Woord, van de uitgesprokenheid, bij zijn wil of bij zijn vrees niet gekend had...

Onder mijne hand heb ik hier liggen, mij door den schrijver geschonken, het grijs-linnen boekje met verkleurd verguldsel en gouden snede, ouderwetsch-keurig door J. F. Haeseker en C° te Haarlem en De Seyn-Verhougstraete te Roeselare in 1883 uitgegeven, en waar Victor Dela Montagne, achter een etsje, een naïef keepsake-bloemenkransje, van Edgar Farasijn, zijne gedichten in verzameld had. (Veel later heeft Emmanuël de Bom, de prachtige vriend, die naar zijn beste vermogen, jaren lang, Dela Montagne moreel geholpen heeft, van de Gedichten eene nieuwe en aangevulde uitgave bezorgd en ingeleid bij de Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur, te Amsterdam). Ik doorblader. En... ja, daar valt nu wel heel wat van weg. Maar telkens moet ik toch de vaste fijnheid van den vorm, den gedegen-klaren eenvoud der zegging bewonderen. Victor Dela Montagne, tijdgenoot van Albrecht Rodenbach, van Pol de Mont, van Hélène Swarth, bezat noch de breedheid van blik en gebaar, de wijdte in weten

en willen van den eerste, noch de bruisende jeugd, de overweldigenden levensdrang, die den tweede tot een literair conquistador maakte, noch de smartelijke passie van « het zingende hart van Holland ». Maar in zijne beste bladzijden : hoe innig en waarachtig, hoe nobel tevens in hunne overfloerste oprechtheid, hoe zeer boven tijdelijkheid uitrijzend in hun algemeen-humaan gevoel zijn deze verzen, die daardoor zooveel dichter bij ons staan dan de meeste van Rodenbach, van ook De Mont, van zelfs Hélène Swarth !

Dààr was de vereering uit ontstaan, die wij gevoelden voor Victor Dela Montagne als voor een ouderen broeder, die veel geleden heeft. Van de dichters uit de jaren vijf en zeventig tot vijf en tachtig, staat hij, de eenzame, het dichtst bij de menschen, die leven en lijden.

Daarom gedenken wij hem op dezen tienden verjaardag van zijn overlijden. Daarom zullen wij hem nimmer vergeten.

(1925).

VI. — *Pol de Mont* (1), (1857 — 15-4-27).

POL DE MONT is naar zijn wensch, buiten alle openbare hulde, zeventig jaar oud geworden. Hij was er geen twintig, toen hij zijn eerste bundeltje verzen uitgaf, en had nauwelijks dien leeftijd overschreden toen zijn omvangrijke bundel « Gedichten » werd bekroond met den grooten Belgischen Staatsprijs. Wij kunnen zeggen, ter gelegenheid van deze ongevierde verjaring maar als den hoogsten lof dien dichter Pol de Mont op dezen 15^{n} April toekomt, dat in 1927, door hem, de Vlaamsche Poëzie het half-eeuwfeest van hare vernieuwing, zij het weêr zonder plechtigheid, celebreeren kan en niet voor Pol de Mont alleen is dit een tijd der Gedachtenis.

Ik weet het wel : zijn eerste optreden had niet de beteekenis van eene spontane omwenteling. Welke revolutie heeft zich trouwens ooit onvoorbereid voorgedaan? En even-jongere tijdgenooten van hem, eene Hélène Swarth, een Prosper van Langendonck — om in Vlaanderen te blijven, — lieten, haast van meet af, en met grootere onafhankelijkheid, een klank hooren, die van nieuwheid verrassender was dan de zijne. Ik zal hier niet de gestalte oproepen van Guido Gezelle : in dien

(1) Men zie hierboven de stukjes over " van Nu en Straks " en August Vermeylen.

tijd reeds den ommuurden reus. Maar men kan zeggen, dat ook buiten deze en West-Vlaanderen, waar hij toen reeds met schroomvalligen eerbied was omringd, het geslacht, dat ongeveer om 1835 was geboren — Frans de Cort (in 1834), Rosalie Loveling (in 1834), Jan van Droogenbroeck (in 1835), Virginie Loveling (in 1836) en ook wel Julius Vuylsteke (1836) en zelfs Emmanuel Hiel (1834) — met meer of minder opzet, en vaak met geluk, zijn rug had gekeerd naar de rhetoriek van Karel Lodewijk Ledeganck. Men kan zelfs, zonder al te groote paradoxale boudheid, gaan beweren dat ouderen, als de Jan van Beers, van « den Bestedeling » en van « Begga », en vooral J. M. Dautzenberg het met nog dieper bewustheid deden, of althans met een verholen zucht naar de verlossing, in wier vrije lucht vooral de gezusters Loveling zouden ademen. Doch kan er vóór 1880 van eene werkelijke vernieuwing der Vlaamsche Poëzie ooit sprake zijn, dan zouden wij aan Jan van Droogenbroeck de eer moeten laten, met zijne « Makamen en Ghazelen » meer dan tien jaar Pol de Mont vóór te zijn geweest.

Brengen wij echter die eer op den Pol de Mont over van de bekroonde « Gedichten », dan hebben wij daar redenen voor, die niet kunnen gelden, althans niet in dezelfde mate, voor boven-genoemde boodschappers der verandering.

Voor sommigen onder dezen lag de opfrissching vooral in de dichterlijke substantie. Bij veel studentikoos, flamingantisch of maatschappelijk gebimbam klinkt soms heel even, in Vuylsteke, de troebele oprechtheid door, die Heine in hem heeft wakker gemaakt. Het cantate-gedreun van Hiel versmoort haast aanhoudend de fijnere innigheid van een liedje, waar Prudens van Duyse-op-zijn-best hem het voorbeeld van

heeft gegeven. De evolutie van Jan van Beers zou hem, soms wel wat sukkelig, van snotterige huilerigheid naar klein-burger lijke stemmigheid voeren. Maar vooral de juffrouwen Loveling brachten de verrassing, die overigens geene ontsteltenis zou baren, van een poëtischen inhoud, waar wij ten onzent maar weinig voorbeelden van hadden kunnen aantoonen. Dat al deze dichters echter niet dan eene bezadigde ontroering even aan het trillen konden brengen — en wie, die ze thans leest, trilt nog in werkelijkheid? — ligt hoofdzakelijk aan de armoede van hunne middelen, en het is de plechtige hexameter niet, die de ondoorvoelde, opgedroogde, afgesleten taal van Jan van Beers (vaak dan nog een virtuoos in deze, vergelijkt men hem bij de andere genoemden) wat frisch bloed inspuiten zal.

Het is juist naar minder-afgedragen middelen dat de anderen hun toevlucht namen, die, naar het schijnt, dieper de noodzakelijkheid der vernieuwing beseften. Onder dezen ging Jan van Droogenbroeck het verst, en deed zich ook als de brutaalste en naïefste voor, met eene opzettelijkheid echter, die zelfs op Pol de Mont, en het meest nog op hem, indruk maakte. Alle dichterschap leek in Van Droogenbroeck na zijne kinderversjes : « Dit zijn Zonnestralen » verdord : hij gaf zich voortaan tot levenstaak Rückert te vervlaamschen, met inbegrip van den inhoud, en waar hij meende eigen inhoud te moeten luchten, dan bleek het, dat hij veel minder rijk was dan de berooidste van zijne voortreders. Aan nieuws bracht hij dan ook alleen den minst-natuurlijken vorm, den vorm die later De Mont dreigde te smachten. Met heel wat fijneren aanleg en eene beminnelijke zintuigelijkheid, was voor Dautzenberg poëzie toch weer anders niet dan eene aange-

name bezigheid des geestes, een aristocratisch spel, dat paste bij zijne overige, nogal voorname bezigheden. Frans de Cort is, als vorm-kunstenaar, minder opdringerig, hoewel verzorgd tot in het volksche; één enkele maal vertoont zijn vers die volle echtheid, die alleen innige bezieling verleenen kan.

Maar het is de bedoeling van Pol de Mont geweest — noem het zijne voorbestemming, — na eenerzijds deze betrekkelijke verruiming van hetgeen wij gemakshalve gevoel zullen noemen, en anderdeels deze vaak dolzinnige, althans ongemotiveerde aanwending van preciëuze, niet zelden geestdoodende vormen, eene poëzie te hebben geschapen, die de blijde bevrediging schonk eener volle gaafheid. Hij is in dien tijd de eerste geweest om te voorvoelen wat Prosper van Langendonck, vijftien jaar later ongeveer, formuleeren zou met zulke volmaaktheid, dat ik niet aarzel zijne woorden tot de mijne te maken : « De kunst groeit met het leven waaruit gij kracht put, al ware 't dan ook terugwerkende kracht. Men stijgt niet naar het schoone langs de ladder van regels en stelsels. Kunst is vorm van leven; eene door levenssap gevoede plant, die reeds schoon kan zijn in haar eigenaardigen, weelderigen, sierlijken of evenredigen wasdom en waarvan het volstrekt schoone de bloem is; de bloem bestaat bijna nooit zonder den stam en nooit zonder den wortel die in 't leven dringt ». — Ik weet niet, of Pol de Mont zich dit, nog vóór het jaar tachtig, wel diep bewust was. Doch, hij toonde, van zijn eerste, maar eenigszins persoonlijke werk af, het als een natuurlijk credo in zich te dragen : aan zijn jeugdigen levensaandrang, die geen enkele gemoedsbevinding buitensloot. — « Van géén gevoel kan gezegd worden dat het niet waar is,... van géène beelding van gevoel, dat zij niet

menschelijk is », zou Van Langendonck verder zeggen, — aan zijne geheele menschelijkheid dus wist hij den vorm te geven, die er op de natuurlijkste wijze mede gegroeid, mede vergroeid was zonder knutselig amateurisme als zonder sentimenteele behaagziekte. Die Pol de Mont van twintig jaar oud, hij dorst voor den dag komen met zijne gezonde zinnelijkheid van boerenjongen; hij smeet alle ramen open, die hem den adem konden afsnijden; door die open vensters zong zijne zinnelijkheid zoo natuurlijk als die van den Brabantschen leeuwerik die hij was, niet altijd zeer kieskeurig, maar des te oprechter en te echter. Die ronde volledigheid, die oppermachtig-normale uiting, waar alle getwist over inhoud en vorm bij wegviel, als ijdel en kleinzielig : het was het waarachtig-nieuwe, dat de, misschien nog wat wilde, misschien wat al te milde, De Mont bracht, vooral in zijn « Lentesotternijen » van een paar jaar later. Velen waren er meê ingenomen; weinig dorsten het volmondig en zonder aarzeling bekennen; allen, ook de best-gezonden, waren toch wel eenigszins verbouwereerd.

Te wild en te mild : het is wel jammer, dat Pol de Mont het zelf schijnt gevoeld te hebben. En jammer méér nog, dat hij niet begreep, te lichtvaardig te zijn. Hij probeerde zich te betoomen : hij wist zich niet te verdiepen. En dan, zijn dichterlijke drift was te groot dan dat hij, bij zucht naar verfijning, niet zou vervallen zijn in de gewoonte, nog slechts *literair*, ik bedoel : louter in functie der literatuur te denken en te voelen, en zelfs het futielste levensgebeuren tot literatuur te herleiden. Ook daardoor bracht hij iets nieuws in onze Vlaamsche poëzie : hij werd onze eerste *vak*-dichter.

Het is natuurlijk een verenging; zulke gestadige omzetting

in poëzie of beter : in poëtischen vorm, zulk verlichten bij aanhoudendheid van het geringste object met het dievenlantaartje van den verskunstenaar : het moet uitloopen op artisticiteit, op egocentrische eenzijdigheid, weldra zelfs op afzijdige verdorring. Pol de Mont hield voor een tijd op, een geboren dichter te zijn om een dilettanterig decadent te wezen.

De priesters van de « oudere school » wachtten blijkbaar op dat oogenblik, om zich te wreken op de jongeren, die maar al te blijkbaar die school hadden gekeerd als een Augias-stal. Max Rooses donderde zijn verbolgenheid uit. Hij had al te klaarblijkelijk gelijk waar hij probeerde een dam op te werpen tegen den stortvloed van nieuwe vormen, die men uitgekozen had meer om hun exotisme dan om hunne adaequatie. De Vlaamsche poëzie — want Pol de Mont had grooten invloed verworven, — stond te worden een fraai Chineesch werktafeltje, dat men echter niet openen moest of het vertoonde een bonten en onontkluwbaren warboel van zijden en wollen garen. Max Rooses bleef echter blind voor de taalverrijking, voor de taalzuivering vooral, die de moeilijkheid der nieuwe vormen tot gevolg had. Hij toonde zich vooral verontwaardigd, omdat, naar hij verzekerde, de jongeren voortaan uit de poëzie « gedachten, gevoel, verbeelding » wilden bannen. Pol de Mont diende van antwoord met een « pro domo ». Maar het was vooral Prosper van Langendonck die den toonaangevenden criticus terecht wees in zijn eerste uitvoering artikel : « De Vlaamsche Parnassus ». Hij schreef, dat « het onbetwistbaar (was), dat de poëzie van gevoel niet leeft, dat zij er veeleer van sterft... Zonder gevoel bestaat geen poëzij; met gevoel alleen bestaat zij ook niet. Het gevoel moet beheerscht worden door de kunst, die het aanwendt waar het

pas geeft... » Moeten gedichten ontaarden tot zedepreeken, wijsgeerige of politieke betoogen, geschiedkundige lessen? Maar daar hebben wij handboekjes voor die ons veel beter zullen inlichten, meende Van Langendonck. En wat de verbeelding betreft : « (zij) alleen volstaat niet tot het scheppen van degelijke gewrochten; zij is slechts een element, dat door de kunst moet benuttigd worden tot verwezenlijking van het schoone ». Doch Max Rooses heeft ongelijk, zich ongerust te maken : « Nooit heeft een der jongeren verbeelding, gevoel of gedachten uit de kunst willen sluiten; zij voegen er zelfs de ontleding bij. Maar een eenvoudige boer kan al die hoedanigheden in ruime mate bezitten : indien hem echter de kunstmiddelen ontbreken om ze in een schoonen vorm te doen leven, dan zal hij toch maar altoos behooren tot de schaar der zwijgende poëten ».

Aldus Prosper van Langendonck, met begrippen, die thans en sedert lang gemeenplaatsen zijn, maar die in dien tijd voor Vlaanderen nieuw waren. Inmiddels kon niet worden geloochend, dat Pol de Mont voor de Parnassiaansche fraaiïgheden, die nergens wilder tierder dan in dit land, open en ontvankelijk stond als eens, met al zijne argelooze oprechtheid, voor het volle, kunstbarende leven. Daaruit, als uit zoovele andere bestanddeelen van zijne personaliteit, bleek zijn gebrek aan grondigheid. Geen schooner voorbeeld wellicht, dan Pol de Mont's aanhoudend « heilig vuur », maar zeer zeker geen gevaarlijker, waar zulk vuur zich-zelf verteert. Pol de Mont bewees de nood der zelf-beheersching. Het had bij een later geslacht eene reactie tot gevolg, die hare uiting vond in het tijdschrift « Van Nu en Straks ». Wie in de eerste jaargangen ervan, de opstellen leest, die Aug. Vermeylen er onder

eigen naam of onder pseudoniem in plaatste, zal leeren, tot welk zelfonderzoek, tot welke zelf-contrôle de formeele uitspattingen van Pol de Mont en zijne zwakkere navolgers voor een deel aanleiding gegeven hebben. Het positieve opstel van Prosper van Langendonck over « de Herleving der Vlaamsche Poëzij », dat men er eveneens in aantreft, stelde weêr terecht het principe, waar helaas Pol de Mont van afgeweken was. Terwijl de gedachtenspheer, waar de « Van Nu en Straksers » in leefden, eindelijk de Vlaamsche engheid brak voor dewelke De Mont nooit een uitweg had gevonden...

Dit gelegenheidsstukje is geen toast geworden : wij schrijven over dingen van vijftig jaar her; wij schrijven historie. Het neemt niets af van onze waardeering voor den dichter, voor wiens zeer echte, zij het ontaarde, vernieuwingsdaad onze dankbare bewondering groot blijft; zooals wij niet vergeten de krachtige, onbaatzuchtige, geestdriftige, tegemoetkoming, die zoovele jonge dichters van hem moeten ervaren, en die hem hunne altijddurende erkentelijkheid verzekert.

MAURICE MAETERLINCK

ENKELE dagen voor hij zestig jaar oud zou worden, werd Maurice Maeterlinck door een Fransch vrederechter tot schadeloosstelling veroordeeld als sportsman; zijn auto had een fietser omvergereden, trouwens met voorzichtigheid.

En nauwelijks een paar weken geleden las ik pas-uitgegeven brieven van den hartstochtelijken en goeden Octave Mirbeau waar hij het had over zijne « ontdekking » van Maeterlinck, Maeterlinck-den-mysticus, waar, ook niet na het verschijnen van « Les Aveugles », nog niemand aan wilde gelooven, behalve hij dan, Mirbeau, en de groote constructieve ziener die een kwarteeuw literatuur zou voorbereiden : Stéphane Mallarmé.

Homo duplex : beoefenaar van elke sport, graver tevens door elken schacht heen des innerlijken levens.

Waarnaast ik kan zeggen, ter verklaring, en zonder eenige zucht tot verdediging van een paradox : een Gentenaar.

— Toen ik (laat mij deze herinnering toe), veertien jaar oud, mij tot de beoefening der literatuur geroepen achtte, was Maurice Maeterlinck er dertig. Hij genoot, in ons beider geboortestad, een vreemde, ik zal maar zeggen, geniepige en verdachte beroemdheid. Zijn eerste boeken — « Les Serres chaudes », « La princesse Maleine », een paar andere nog, — op een gering getal exemplaren gedrukt door Louis van Melle, den zwager van George Minne, hadden te Parijs, dank zij Mirbeau, weldra een geweldigen opgang gemaakt, hetgeen te

Gent, vooral in de kringen waar Maeterlinck in thuis hoorde, een achterdochtigen weêrklank had gevonden. Jongere kunstenaars echter had het tot een geestdrift opgewekt, en tot eene wakkere werkzaamheid, die — natuurlijk! — uiting vonden in een tijdschrift : « Le Réveil ». Tevens liepen over Maeterlinck anecdoten, die hem voorstelden als een joligen held die den brui gaf om bekrompen zeden. Het was voldoende om hem, voor mijne makkers en mij, het voorwerp te maken van eene bijna-ziekelijke nieuwsgierigheid. De kleuters die wij waren gingen biertjes drinken in de café's waar hij weleens kwam. Wij zochten het gezelschap op van anderen die hem hadden genaderd. Eene gansche week praatten wij over hem, toen het toeval had gewild dat wij hem in een concert van het conservatorium hadden ontmoet. Als wij hem over straat zagen loopen, volgden wij hem onwillekeurig : hij was onze magneet. En wij maakten ons boos als dit of geen Vlaamsch blad hem zonder eerbied dorst bejegenen.

Natuurlijk lazen wij in de eerste plaats zijne dunne boekjes, met door hoofd en handen de wriemeling der koorts die bij de eerste jeugd de schoonheid geeft. Wij die, veel te vroeg, alles hadden gelezen; wij de literair-overvoeden die innerlijk gloeiden van deze onverduwde plethora en weldra tot alles in staat zouden zijn om een tevol aan geestelijk leven geweldda-dig uit te storten : hoe zouden wij in de eerste plaats van deze kunst niet hebben genoten met een honger die razernij geleek? — Wij waren, als Maeterlinck, Gentenaars : niemand kon, als wij, Maeterlinck begrijpen.

Want wat was zij anders, aanvankelijk, die kunst, dan weêrspiegeling der eigen stad; dan weêrgave, als het ware door eigen innig gemoed, van het Gentsche stadsbeeld?

Men vergisse zich niet — zooals men noodzakelijk te Parijs moest doen, hetgeen wij heel goed gevoelden, — het debuut van Maeterlinck, in de stoute verzen van « Les Serres chaudes » waar George Minne ééne zijner eerste teekeningen voor maakte, die men vooral voor geene illustratie moet houden : zij staat er heelemaal buiten en gaat van gansch anderen geest uit, — het debuut van Maeterlinck was scherp-impressionistisch, met de formaties die de vinnigheid van het ontvangen beeld moesten verduidelijken. Elk gedicht wisten wij in een hoekje der stad te situëeren. Ziehier het ziekenhuis en zijne walmen en zijne stoffige stilte. Ziehier het gesticht-voorblinden : zij wandelden aarzelend aan hun gestrekten stok door een onzalig-dooden tuin. Ziehier de grachten en hunne onroerende wateren waar, aan 't einde hunner gestrekte rechtheid, de roode bal der ondergaande zon geen weêrspiegeling vindt dan in de dikke lagen vettig vuil vol vurigpeerlemoerende bellen. Ziehier de sloppen waar de miserie valt uit de hooge, roetige gevels bij gedrens van zieke kinderen en het gekijf der afgesloofde moeders. Ziehier het deftige heerenhuis zelf waar Maeterlinck is opgegroeid, waar hij thuis komt na reusachtige grappen en geheimzinnige tochten, en — waar hij, in zijn geloken kamer, toen reeds, bijen kweekte en hartstochtelijk-minutiëus hun leven bestudeerde (het lag in de schaduw der hooge olmen van een al te rustig boulevard). — Zelfs waar wij, in die « Serres chaudes », naklank van Verlaine en Laforgue, eene ziel ontdekten die de uiterlijke beelden versmaadde om hare pijnlijke naaktheid en de misère van hare wonden te vertoonen : zelfs dààr vonden wij Gent in terug, want ons-zelf. De Gentsche gedruktheid, loom als nergens elders; de bittere ontmoediging die ze wekt; het

lamme gebaar dat ze te weren bedoelt (lag ze niet over de doeken van Albert Baertsoen? zou ze later niet om hare onmacht spotten in de eerste etsen van Jules de Bruycker?); zij was onafwijsbaar in deze stemmingsverzen, stemming die niet gaat buiten atmospheer.

Stemming en atmospheer : zij waren het kenmerk der eerste drama's : « La princesse Maleine », « Les sept Princesses », « Les Aveugles », « La Mort de Tintagiles », het wonderbare « Intérieur », en tot bij « Pelléas et Mélisande » (en er zijn titels die mij voor het oogenblik ontgaan). Stemming die lengerhand boven een vast decor uitgroeien zou, decor dat voor ingewijden echter na te speuren was, zij het nog slechts bij benadering; dat op te bouwen was — hoe ook veralgemeend — uit de impressionistische bestanddeelen, die blijken uit een haperend deeltje dialoog; uit deze of gene, rechtstreeks uit het Gentsch vertaalde repliek (« Je dois aller dire quelque chose à quelqu'un », zegt de kleine Yniold); uit eene wijze spreuk die is als het bezinksel van de bijzondere ervaring eens levens, dat verloopt in een bepaald kader. En er waren de voorvallen-zelf, er was de handeling en hare angstvallige verwikkelingen. Parijs sprak van hoogere symboliek. Doch wij, wij meenden beters te weten; wij ontdekten ze in geheime levens om ons heen; wij hadden ze heel goed kunnen verplaatsen in dit of geen burgershuis, in deze afgelegen buitenwijk, in geen melaatsch buitenhuis aan de stadspoorten, in een stulp — ik denk aan « Intérieur », — die wij bij hevige hartkloppingen een bangen avond hadden ontdekt op het dichte platteland, alléén in de omheining van zijn boomgaard op den eindeloozen kouter van een Leie-dorp.

Ditmaal konden wij ons natuurlijk vergissen. Maar de

mogelijkheid was ons een stelligheid. En in elk geval : buiten Vlaanderen, het Vlaanderen dat Gent onmiddellijk omringd, konden wij ons deze zoogenaamd-afgetrokken symbolen niet denken. En thans nog heb ik de overtuiging dat onze intuïtie ons niet bedroog.

Atmospheer en stemming, ook waar zij ook niet meer eng-Gentsch zouden zijn, blijven tot dit zijn zestigste jaar het werk van Maurice Maeterlinck beheerschen. Ik heb het hier bij herhaling gezeid (1) : de Gentsche luchtdruk zoogoed als de burgerlijk-Gentsche levenswijze, zij werken sloopend op het gemoedsleven van den kunstenaar. Verloomend gif, verdicht als het ware uit de zwarte fabriekssmoken, uit de walmende en logge wateren der tallooze grachten, is die lucht, is die ethiek beangstigend en verdoovend. Weldra beletten zij, dat elke vleugel er uitslaan zal : de hooge muren breken het uitvliegen. Doch Maeterlinck, toonbeeld van evenwicht en die nooit een gevangene worden kon, kende al heel vroeg de middelen der bevrijding, zoo in sport — ook zedelijk — als in geestelijke verlossing.

Die geestelijke verlossing, hij zou ze echter noch in eigenlijke ascesis, noch in wetenschappelijke abstractie vinden. Intuïtief zocht hij ze bij den Vlaamschen mysticus, die het « gezondst » wist te blijven en het dichtst bij de menschen en de natuur, tevens de meest-atmospherische en de stemmingsvolste : bij Ruusbroec. Die naam zegt wat ik, in het mystieke leven, met atmospherisch en stemmingvol bedoel : een verklaren bij beelden die, zonder hartstochtelijk fel te zijn, behooren tot het innigst-menschelijke. Het gebied van Ruusbroec is, vooral voor niet-mystici, die het natuurlijk veel beter weten,

(1) Ziet in dezen bundel : " Charles van Lerberghe ".

een beminnelijke tuin, al ligt hij op de hoogten. De lucht is er zuiver, maar ijl noch guur. Gij kunt er wandelen zonder duizel, zij het ook met het gevoel der bereikte zuiverheid. En Maeterlinck, die voor het hartstochtelijke in zich andere uitwegen had, las Ruusbroec, en vond er de vrijheid van den geest zonder iets humaans hoeven op te geven. Hij beleed er vreugden van maagdelijke kuischheid, die hij nergens elders vinden zou, en het waren geene klippen die er hem heenleiden, maar schoone en geleidelijke wegen. Het is de tijd van « Aglavaine et Sélysette », volgens mij het hoogtepunt van zijn dramatisch werk, en het teeken der verlossing uit een plaatselijk impressionisme. Het is de tijd tevens van « Le trésor des Humbles », waar men, veel meer dan philosophie, diezelfde bevrijding heeft te zoeken. En beide boeken, zijn zij niet boeken van atmospheer en stemming, veel minder grof dan alle vroegere, gelouterd van alle aardschheid, maar van aardsch heid de doorzichtigste sublimatie, — de dunne krystaldraad die men wint uit de dikke brij van ziedend zand en soda, die glas worden?

Verder is Maurice Maeterlinck nooit gegaan. Het is niet moeilijk geweest, hem als wijsgeer af te wijzen, en August Vermeylen had het niet lastig hem als dusdanig met zichzelf in tegenspraak te bevinden. Ik weet niet wat Maeterlinck, zoo met zijne « essay's » als met zijne verdere drama's, heeft bedoeld. Ik weet alleen dat zij leven in een kring van gezuiverde lucht, zooals een andere Gentenaar die heeft bereikt, na eveneens de beheksing zijner geboortestad te hebben ondergaan : na « Les Flaireurs » gaf Charles van Lerberghe ons zijne goddelijke « Chanson d'Eve ». Terwijl hij zijn lichamelijk leven botvierde en tevens tuchtigde in sport, vond Mau-

rice Maeterlinck de vrijheid der ziel in bepeinzingen, die eerder zijn zon-doorglansde, maar met bewustheid vastgehouden droomerijen, dan de strakke lijnen van een systeem. Men noemde hem een optimistisch philosoof : ik verkies van de benaming vooral het bijgoeglijk naamwoord over te houden. Het beteekent in hoofdzaak vrede. En vrede heeft men nooit bij redeneering bereikt.

Zijne latere drama's -- en zij moeten, heet het, illustraties zijn voor zijn wijsgeerig stelsel, — doen inderdaad aan als gemaakt, als ontstaan uit opzet. Maar zij glanzen niet te min door deze echtheid : hun stijl.

Want de evolutie van den stijl is bij Maeterlinck het merkwaardigste verschijnsel in zijne literaire loopbaan, en, naar ik meen, het overtuigendste teeken dat ik mij omtrent hem niet vergis. Waar Buffon zegt dat « le style est de l'homme même » (en hij heeft het nooit anders uitgedrukt), dan hoeft dat niet opgevat als dat de stijl is een teeken van ons temperament : ermede wordt bedoeld dat hij de tijdelijke vorm is dien een denkbeeld in ons aanneemt, zoodat een zelfde denkbeeld naar de omstandigheden bij eenzelfden schrijver een anderen vorm aannemen kan, al naar de innerlijke beweging van het oogenblik : peraequatie dus die in de termen verschilt naar de bestanddeelen ervan verschillen. De stijl van een schrijver wijzigt zich dan ook naarmate de innerlijkheid van den schrijver, zijne imaginatie, zich wijzigen gaat.

In den stijl nu van Maeterlinck vindt men gansch zijne geestelijke evolutie terug. Te Gent was hij bedrukt tot benauwing toe, en gespannen tot den uitersten angst. Hij leefde van zijne zenuwen, die leefden van zijne zintuigen. Zijn stijl, als zijne visie was dan ook hypertrophisch-impressionistisch.

Men noemde hem kinderachtig; hij was inderdaad kinderlijk, omdat Maeterlinck, zij het met het bewustzijn van een kunstenaar, op zijne indrukken reageerde met de vlugheid van een kind. Doch waar de geestelijke assumptie begint, en het uitzicht op breedere horizonnen (waar geregelde beoefening van sport zeker toe helpen zou), wordt ook de stijl breeder. Zonder de uitdrukking van zelfs de geringste schakeering, van het meest-individueele gevoelsmoment op te geven, opent de stijl, in zijne weidschheid en de deining van zijne periodes, ver-gezichten die men niet had vermoed. Meer en meer gaat hij zich trouwens van bijzonderheden losmaken, naarmate de einder vlakker wordt en bevrijd van teekenende bijkomstigheden. Niets gaat verloren van wat noodig is : niets wordt bijgevoegd dat nog alleen pittoresk zou wezen. Het voorplan wint erbij aan kracht en beteekenis : het geeft fijnheid aan wat lager ligt in de delling. En moge het waar zijn dat de kunst van Maeterlinck er door rijker wordt aan klassieke artisticiteit, het is vooral waar dat hij er door bewijst eene ruimere menschelijkheid, eene hoogere bevrijding, een vasteren grond onder zijne voeten want een grooteren vrede is zijn blik.

Maeterlinck mocht nu zestig jaar oud worden. En de jongkrachtige die hij bleef is tevens de verloste van alle onrust. Het weze waar dat hij dwaalt in wat hij voor waarheid houdt, en men noemt het egoïsme tot het cynieke toe, dat hij met deze zijne waarheid vrede neemt. Doch daarop hebben wij niet in te gaan, wij die in hem liever eenvoudig een mensch zien, dan een wijsgeer, wij die hem huldigen als een Gentenaar die zijn doel heeft bereikt, zonder het te willen verloochenen.

(1921).

GEORGES RODENBACH

NOG enkele dagen en het zal vijf en twintig jaar geleden zijn, dat de kersteklokken hebben geluid over het sterfbed van wie ze had bemind, van wie aan de klokken van zijn land menige bladzijde, en zelfs gansch een roman — « Le Carilloneur » — gewijd had : op 25 December 1898 stierf te Parijs, Georges Rodenbach, nauwelijks drie-en-veertig jaar oud, in den glans van een niet zeer normalen roem, omhuld van het gemakkelijke symbolisme van die luidende klokken.

Denkt men nog heel dikwijls aan hem? Hij is geboren in het jaar 1855 : het jaar van Emile Verhaeren, enkele maanden slechts vóór zijn neef Albrecht. Men plaatste de drie namen naast elkander : Emile Verhaeren, Albrecht Rodenbach, Georges Rodenbach. Na een kwarteeuw is het geen heiligschennis meer, een echt dichter en een levenswekker uit... een letterkundige te onderscheiden. Vruchtbaar onderwerp voor een Kerstmismeditatie, die de vaststelling medebrengen moet : Georges Rodenbach is in België de eerste geweest, om tegenover het Leven eene zuiver literaire houding aan te nemen. Hetgeen men nu niet noodzakelijk onderschatten moet.

Geboren te Doornik, de Waalsche stad, die meer dan welk andere een Franschen stempel draagt, verhuist hij al vroeg

met zijn ouders naar Gent, waar hij met Verhaeren op de schoolbanken zit. De eerste bewuste indrukken zijn dan ook Vlaamsch, met het correctief van eene opleiding door de Jezuïeten, eene opleiding die in hoofdzaak Latijnsch is. Hetzelfde Sint Barbara-College zal, zooals men hierboven kon lezen, vier of vijf jaar na hem, als leerlingen een Charles van Lerberghe, een Maurice Maeterlinck, een Grégoire le Roy krijgen : het zal hun een stevig-klassiek onderricht verzekeren dat, in de hooge klassen, om Bossuet wentelt en de geniale inzichten van dezen wonderbaren denker; het geeft hun tevens, bij contrast, een soort heimwee naar de Vlaamsche oorspronkelijkheid, waar geen van hen aan ontsnapt, en waar Georges Rodenbach, de geboren Waal, een vorm aan geven zal die wat minder-natuurlijk zal zijn dan die van zijne makkers.

Rodenbach studeert te Gent in de rechten. Eén en twintig oud, is hij advocaat. Hij heeft onmiddellijk erkend talent, maar vooral — wat weer minder-Vlaamsch is — een groote zucht naar uiterlijk verschijnen. Hij pleit met sukses, maar maakt opgang vooral door zijne dassen. Men noemt hem te Gent, zooals reeds gezeid : « l'avocat cravate ». Zekeren dag, toen den omvang van zijn halssieraad had opgehouden de nieuwsgierigheid te wekken van de Gentsche gulheid, verving hij den viervoudigen strik die zijn boord omwoelde door een dun zwart touwtje. Het was een vernieuwing van zijn bijval. Voor Georges Rodenbach was het als de verzekering van zijn nietgemiste literaire roeping. De kleederdracht, die hij had aangenomen, en afgekeken op die van Alfred de Musset, was achter op die van de toenmalige Parijsche dandies. Reeds in 1861 had Jules Barbey d'Aurevilly een boek gewijd aan « Georges

Brummel et le dandysme » : zijn eigen dandysme was echter dat gebleven van een Comte d'Orsay, en zijn volgelingen uit de jaren tachtig verloochenden hem eigenlijk, door meer bij de Engelsche, liefst sobere traditie aan te sluiten. Men weet dat onder die afwijkende volgelingen in de eerste plaats Paul Bourget behoorde. Rodenbach, hij, behoorde tot de Fransche traditie, maar op zijn Belgisch. Het wil zeggen dat hij overdreef, en als een charge werd van d'Aurevilly. Het trok de aandacht op de bundels verzen die hij, na een onbeduidend début, uitgaf onder den zeer kenschetsenden titel van « La Mer élégante » en « l'Hiver mondain ». Aldus zou literatuur bij Georges Rodenbach nooit goed te scheiden zijn van een verzorgde, meestal preciëuze uiterlijkheid.

Eene persoonlijke eigenschap, die bij hem een literair motief zou worden, maakte deze houding bijna natuurlijk. Georges Rodenbach had ongewoon haar : vlas-bleek en uiterst gekroesd, — haar als van een zéér blonden neger. Dat haar is de bezorgdheid van heel zijn leven geweest : hij behoedde het tegen alle mogelijke ongevallen onder een mutsje dat, naar men mij vertelde, in de intimiteit een kanten damesmutsje was. De aanhoudende idee nu aan dit zijn haar, was bij hem als eene literaire beheksing geworden. Een zijner beste en meest bekende gedichten, dat « le Coffret » heet, is een haargeschiedenis; zijn beroemdste boek « Bruges la Morte », is voor een goed deel een haar-geschiedenis; het eenige dramatische werk dat hij geschreven heeft, « Le Voile », is niet anders dan een haar-geschiedenis. Het moge den lezer aantoonen dat ik geenszins op paradoxen uit was, toen ik zei dat de bezorgdheid om het eigen uiterlijk bij Georges Rodenbach een bestanddeel van zijn literaire personaliteit moet heeten.

Dat uiterlijke was niet natuurlijk : het onderging op zijne beurt den invloed van literaire voorkeur. Eén enkel maal toont de dichter Georges Rodenbach zich in volle oprechtheid van zijn ziel : in het boek van het dertigste jaar, het eerste, meen ik, dat hij schreef te Parijs, waar hij ineens vóór de niet gemakkelijke werkelijkheid van het leven stond, en dat heet : « La Jeunesse blanche » : het doet denken aan den eersten bundel van François Coppée : « Le Reliquaire ». Als ik zeg, dat wat eraan vooraf gaat en wat er onmiddelijk op volgt, eerder denken doet aan een Banville die vervalscht zou zijn door een Catulle Mendès, zal men begrijpen wat mijne vergelijking met den vroege Coppée aan waardeering inhoudt. Slechts bij uitzondering dus in volle overgave oprecht : voor het overige vervalschend sentimenteel, — vervalschend zoo de psychische inhoud van het boek, als het décor waarin het speelt. Vervalsching, waar trouwens eene groote bekoring van uitgaat, als van de koketterie eener vrouw, die zich bewust is de jaren van de naïefheid achter den rug te hebben.

Zoo'n koket-valsch, maar verfijnd-sentimenteel boek is het eerste, groote, afdoende sukses geweest van Georges Rodenbach : « Bruges la Morte ». Het heeft de woede verwekt van de meeste Bruggelingen : niemand kon beter dan zij het factice onderscheiden der atmospheer waar de auteur de stad in dompelt als in het lauwe water van een aquarium. Het belet niet dat de roman tot den roem van Brugge heeft medegeholpen, aan vele vreemdelingen de stad heeft ontdekt als een beêvaartoord voor zoetelijke gevoelerigheid, en... de Brugsche architecten heeft aangezet, met nauwgezette beminnelijkheid te blijven archaïseeren, ten behoeve vooral van bedoelde beêvaartgangers.

« Bruges la Morte » verscheen in den aanvang der jaren negentig, den tijd dat het symbolisme met beslistheid naar voren zou treden. Het hoeft niet te verwonderen dat Rodenbach, zonder den invloed der Goncourt's te verzaken — eigenlijk dankte hij er het beste aan dat hij bezat, niet alleen inzake talent, maar ook in zake faam, — met de symbolisten aanknoopingspunten zoeken, vriendschapsbanden leggen zou. Het cerebrale, abstracte, vooral préciëus-uitzonderlijke van vele symbolistische jongeren vond in hem een prachtig-voorbereiden grond. Eigenlijk kon hij, die geen scheppend genie was, nooit de grootheid, de algemeenheid van het poëtische symbool bevatten; doch hij voelde de mysteriëuze verlokking ervan; hij-zelf hulde zijn sentimentaliteit te graag in mysterie, dan dat hij, trouwens niet zonder overdrijving, zich van de nieuwere school afzijdig zou hebben gehouden. Reeds had hij nog vóór « Bruges la Morte », en een vijftal jaren na de « Jeunesse Blanche », een bundel geschreven die vol beteekenis « Le règne du Silence » heet. Weldra zouden de boeken heeten « le Voyage dans les Yeux » en zelfs — bewonder den goeden smaak van zulken titel ! » — « l'Aquarium mental ». Intusschen hield de schrijver contact met het meergewone publiek bij middel van onschuldige romans als « Le Carillonneur », die heel wat frisscher blijven aandoen dan de zwoele pommadegeuren die uit de latere gedichtenbundels opwalmen.

Aldus en daarom blijft Georges Rodenbach een achtenswaardig, in sommige deelen nog zeer leesbaar schrijver. Men dient hem echter naar een andere maat te waardeeren, dan onder zijn leven en ook in den laatsten tijd nog gedaan werd. Zijn dichterschap is zelden echt; zijn gevoel wordt door af-

wijkende neigingen van decadenten aard vervalscht. Maar vooral is hij de oer-Vlaming niet, noch zelfs den « zanger van Brugge », waar hij voor doorging. Hier bedriegt eene uiterlijkheid, die met de werkelijkheid minder te maken heeft dan met een zeer verzorgden opzet, al heeft zij haar oorsprong in een aanleg tot verfijning, die misschien het natuurlijke eigendom is van een zeer-bekwaam letterkundige.

(1923).

DOOD VAN IWAN GILKIN

WIJ vernemen dat hij, zes en zestig jaar oud, plots gestorven is : wij voelen geen groot leed, noch de leêgte die hij bij zijn verdwijnen had kunnen scheppen; wij voelen veel meer wrevelige melancholie om dat stuk eigen verleden dat afdoend wegvalt. Wij zullen hem niet meer zien zooals, drie jaar geleden, iederen dag bij het leêgloopen der ministeries, tegen het middaagsche ontbijtuur of om half-vijf : de niet zeer groote, eerder bonkige dan struische heer in de blauwe, flodderige pandjes, die vlug en geabsorbeerd liep op het hoeks-doorbuigend, mechanisch-houten rechterbeen, maar met, onder den deukhoed en achter het eenigszins scheeve lorgnet, het imponeerende gelaat dat, in het zwarte en stroeve, even aan Gustave Flaubert deed denken : omwalde oogen met zware schalen; aristocratenneus, die echter wat vleezig was, boven de dikke Palikarensnor; de mondhoeken minsprijzend; de kin zwaar als van een Caesar boven den buikval die weg zonk in het geëvaseerde boordje. Herkende hij u, dan drukte zijn schrale, waskleurige hand heel zacht de uwe; hij bezag u bijziend-schuchter en wist teeder te glimlachen; hij sprak aarzelend en zeer beleefd, en leek nooit heel veel te zeggen te hebben. Hij groette na enkele woorden hoofdsch, en ontdekte den zwartgebleven overvloed van zijne golflokken. Haastig en

geheimzinnig verdween hij in een tram : het deed aan of hij alleen de bestemming kende... Imponeerend door het aangezicht en het figuur dat nog meer in het oog viel door zijn lichaamsgebrek, was er anders iets schichtigs, onzekers, onpersoonlijks aan hem : geen dichter die meer dan hij bij uiterlik verschijnen het innerlijke wezen verraden zou, en geen die den dilettant-psycholoog meer voldoening schonk.

Deze dichter uit een heroïschen tijd, en die van dien tijd het eenigszins-geblaseerd-heroïsche masker bleef dragen, was geene groote personaliteit. Medestichter van de gloriëuze « Jeune Belgique », miste hij de fijne schalkschheid van een Max Waller, den bijtenden humor vol pit en geestigheid van een Albert Giraud, die zijne eerste makkers waren. Naderhand zou hij het in milden hartstocht bij een Georges Eeckhoud, in breed lyrisme bij een Emile Verhaeren, in grondig doorvoelen en beseffen bij de Gentenaars Maurice Materlinck en Charles van Lerberghe afleggen. In de strijdvaardige bent was hij de meest-omzichtige, al was ook zijn vernieuwingsdrift groot; met zijn vriend Valère Gille, om te zwijgen van den ouderen, reeds uitgeweken Georges Rodenbach, was hij onder de strijdgenooten meer de literator dan de dyonisische of mystische dichter : Iwan Gilkin — en hier kom ik wat verder op terug, — is vooral merkwaardig-goed als hij, bewust of onbewust, een navolger, of althans een epigoon is; tracht hij zijne personaliteit te ontbolsteren en zich-zelf uit te spreken, dan blijkt zijn kultuur ruim en verfijnd te zijn; zijn eigenlijke inhoud echter, hoe hij zich ook opzweepe, gering en zonder ingenium.

Zijn eerste groot geluk is geweest, te behooren tot de generatie die in de eerste der jaren tachtig te Leuven studeerde

en, allen begaafd met onbetwistbaar talent, allen behekst met de omwentelingsdrift der jeugd, er de laat-romantiek ontdekten die, als uit den booze, in de middelbare katholieke scholen, waar zij hunne humanistische opleiding hadden genoten, zorgvuldig buiten hun bereik werd gehouden. Deze jonge opstandelingen, of zij kwamen uit Gent, uit Brussel, uit andere gouwen van Vlaanderen of Brabant (onder hen was zoogoed als geen enkele Waal), verloren er vaak hun geloof bij naast den ijver voor practische studie. Zijn de revolutionairen der jaren tachtig meest allen doctor in de rechten, geen enkele die ooit advocaat werd, — al hebben velen zich ook tot de politieke reactie bekeerd tegen te verregaande sociale idealen. Giraud is, niet zonder ironie, de bekende doctrinair-liberale journalist geworden. Gilkin werd, met zijn scepticisme, een katholiek polemist die zich verkneuterde in trouwens intelligente engheid. Aldus maakten zij een verleden kapot waar wij, jongeren, nog steeds met grooten eerbied naar opkijken.

Want die eerste jaren te Leuven : in het Fransche kamp Giraud, Gilkin, Gille; in het Vlaamschè Pol de Mont, Albrecht Rodenbach, Flor. Heuvelmans, die in dien tijd ook talent had : wat een forsch opbloeien van echt, nieuw, bruisend en tevens kracht-bewust leven ! De Vlaamsche literatuur, toen ter tijd en in dit land, heel wat sappiger en frisscher dan de Fransche (de levenswekkende invloed van Conscience, gepaard aan Vlaamsch-gezindheid, bleef doorwerken), diende vernieuwd en werd het zoowaar door deze twintigjarigen; de Fransche diende, zoo goed als in haar geheel uit den grond gestampt, en ook dàt geschiedde door deze jonge mannen die — in spreek hier meer bepaald van Giraud, Gilkin en

Gille, — ineens tot bewustzijn werden gebracht door Baudelaire, Leconte de Lisle (die ook op onzen Rodenbach invloed had), Théodore de Banville.

Om mij meer bepaald tot Iwan Gilkin te beperken : na naar den geest natuurlijk ingetoomde, maar dan toch zeer goede humaniora in het Brusselsche Sint-Aloysius-gesticht dat, in dien tijd, buitengewone leerlingen voortbracht net als het Sinte Barbara-college te Gent, waar gelijktijdig, en even na Georges Rodenbach en Emile Verhaeren, Charles van Lerberghe met Maurice Maeterlinck en Grégoire le Roy op de banken zaten; — na zijne humaniora dus in eene school waar hij, in lagere klassen, een Prosper van Langendonck en een Henry Carton de Wiart kon ontmoeten, trok Iwan Gilkin voor zijne rechtsstudies naar Leuven, waar hij zooals ik zei, den jongen Van Keyenberg, alias Albert Giraud vond. Maar veel meer nog, en met welke laaiende bewondering ! Charles Baudelaire. Het was de vlam die hem in het gelaat sloeg. Hij was als de blinde van het Evangelie, wien de oogen klaar worden gewasschen... met modder. Want wat de jonge, toen nog zeer oprechte katholiek in Baudelaire aantrok, het was niet, als voor Giraud, de nieuwe en gedegene techniek en de vrome zelf-ontginning (Giraud, die later zou dichten :

... De toutes les maladies
Nous sommes les convalescents; »

Giraud die trouwens, meer nog dan van Baudelaire, een discipel van Leconte de Lisle was); wat in Baudelaire Gilkin trof en aantrok, het was het perverse en satanische, dat bij den meester reeds niet weinig valsch klinkt, en bij den leer-

ling eene schrille leelijkheid werd, tot eene manie opgedreven.

Maar die leerling was geboren met de vers-muziek in het oor, die Baudelaire tot diepere resonnantie zou ontwikkelen; zijn onderdrukt gemoedsleven brak uit met al zijn nostalgie en al zijn liefde; en toen de jonge dichter naar de door Max Waller pas-gestichte « Jeune Belgique » de eerste gedichten uit zijn lateren bundel « La Nuit » instuurde, klonk het als een openbaring.

Het kweekte de ambitie van Gilkin aan. Hij smeedde danteske plannen. Die « Nuit » zou het eerste deel zijn van een trilogie, met als vervolgstukken « L'Aube » en « La Lumière ». Doch, zat de dichter te diep in Baudelaire vast? van die nieuwe bundels kwam niets terecht, die de opstijging tot het louterende licht van God moesten verduidelijken en ten slotte leiden tot eene katholieke apotheose.

Doch voelde Gilkin aan den last van zijn verknechting: hij rukte zich los,... om zich ditmaal, wellicht onder den invloed van Valère Gille, bij Théodore de Banville uit te besteden. En zoo verscheen « Le Cerisier fleuri » :

« Cueillons, pour fêter la beauté,
La fraicheur divine des roses
Et buvons à notre santé
Loin des névroses ».

Was het al veel oprechter? De beste vrienden van Iwan Gilkin vonden deze « Cérisier » nog meer verdacht dan zijne « Nuit » : beide boeken zijn nochtans, ik herhaal het, de beste van den dichter.

Want toen hij, met veel ijver en veel ernst, verder aan zijne

zelf-ontginning ging werken, schiep hij een werk dat, met al zijn hoogstrevende bedoelingen, veel matter klonk, en... zelfs nog minder persoonlijk. Hij schreef, hij die nu eens eigen gevoel en eigen idee wilde ontwikkelen, hij schreef een... « Prométhée », waarmede hij weliswaar een Carl Spitteler vóór was (of vergis ik mij?), maar dan toch kwam na een Aischulos en een Shelley, om slechts dezen te noemen.

Deze slaap-wekkende « Prométhée » werd geprezen door al wie aan poëzie iets wilde hebben : dit was dan eindelijk iets anders dan ijl gezeur; het was voedsel voor hart en geest; het was iets om bij na te denken ! Dat denken viel trouwens vrij gemakkelijk : het stond gelijk met zelf-herinneren, of nagenoeg. Niets dat overigens aan klank of beeld ergerende bevreemding wekken zou, als in « La Nuit » maar al te vaak gebeurde. En de critiek juichte toe : niets, niets, dat haar hier had verontrust.

Gilkin was echter te fijn, te intelligent, en ook wel te eerlijk om zich door dit applaus beet te laten nemen. Geprikkeld wellicht door den bijval van scheuringmakers als een Eeckhoud, een Verhaeren, een Maeterlinck, en zelfs een Van Lerberghe, die zich van de meer en meer behoudsgezinde « Jeune Belgique » hadden losgerukt; bijval die, hij besefte het wel, te wijten was aan eene ruimere en echtere persoonlijkheid, zocht Gilkin zijn weg op andere banen. Hij beproefde het met het tooneel, schreef een wijdloopigen « Savonarole » die wel treft door ernstig uitdiepen der karakters en een zorgvollen stijl, maar niet te minder mat blijft. Daarop volgde een comedie : « Les Etudiants russes », die weêr sukses had, maar dit sukses wellicht dankt aan eene nogal melodramatische gewoonheid. Gilkin ging graag door (ten bewijze zij « Prométhée ») voor

een philosoof : hij hield inderdaad veel van het nobele spel der ideeën, en vele ideeën van dezen tijd heeft hij dan ook als journalist gevulgariseerd; zoo komt het dan ook dat hij onder den oorlog een philosophisch drama voltooide : « Le Sphinx ». Het verwondert u wellicht niet dat ik nog liever de aardgelijke drama's lees van Ernest Renan, voor zooverre ze daarmede te vergelijken zijn (en het dialoog, waarin de gedachten zich openbaren, is het in elk geval), en zelfs die lange « Nef » van Elémir Bourges met al hare verblindende schoonheden. En eindelijk distileerde Gilkin, sedert den vrede, uit de limonade van Burne Jones, een « Roi Cophétua », waarvan men, als na de « Algésiras » van den ouden Corneille, niet dan « helaas » kan zeggen.

Zal de « Egmont », die Iwan Gilkin in handschrift nalaat, zijne reputatie als tooneelschrijver redden?... In elk geval blijft voor ons de dichter over, maar de dichter van « La Nuit » zijn alles-behalve-persoonlijk, maar dan toch schitterendst, en zeker meest-oprecht boek.

Want men kan een epigoon zijn, en oprecht. Het is het lot van Iwan Gilkin geweest, slechts uit te blinken met ontleend licht. Maar er blijft, dat hij in onze Belgische-Fransche letteren een der eersten is geweest die zich een artiest hebben gevoeld, zich als een artiest hebben willen toonen, en dat hij daarin werkelijk is geslaagd.

En dat is niet zoo gering te schatten.

(1925).

EINDE.

INHOUD

Prosper Van Langendonck 9

Charles Van Lerberghe 39

Brieven van Charles Van Lerberghe 63

Gedenkenissen

I. Van nu en straks 81

II. Hulde aan August Vermeylen. . . . 88

III. Virginie Loveling 94

IV. August Snieders 100

V. Victor Dela Montagne 104

VI. Pol De Mont 111

Maurice Maeterlinck 119

Georges Rodenbach 131

Dood van Iwan Gilkin 139

Van dit werk werden gedrukt op de persen van
de drukkerij Erasmus 1000 exemplaren op feater-
weight papier en 30 exemplaren op geschept
Hollandsch genummerd van 1 tot 30.